

KATHOLIKUS KÉRDÉSEK

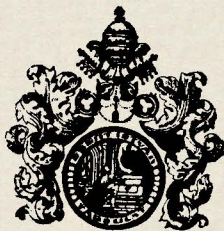
CSERNOCH JÁNOS Dr.

BIBORNOK, HERCEGPRÍMÁS

BESZÉDEI

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT KÖZGYŰLÉSEIN

1911–1924.

Szent-István-Társulat
az Apostoli Szentzség könyvkiadója
Budapest, 1924.

KATHOLIKUS KÉRDÉSEK

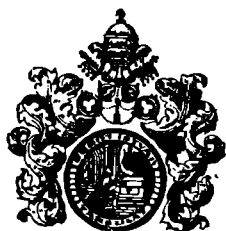
CSERNOCH JÁNOS Dr.

BIBORNOK, HERCEGPIMÁS

BESZÉDEI

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT KÖZGYŰLÉSEIN

1911—1924.

SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST, 1924.

Kiadja a Szent-István-Társulat.
Stephaneum nyomda és könyvkiadó r. t. Budapest.
Nyomdaigazgató: Kohl Ferenc.

TARTALOM.

I. A szabad gondolkozás (1911.)...	5
II. A dolgozó katolikusok egysége (1913.)	16
III. A katolicizmus aktivitása (1914.)	28
IV. Katolicizmus és a keleti kereszténység (1915.)	41
V. Missziós tevékenység (1916.)	52
VI. Az Egyház és a béke. (1917.)	63
VII. Hamis eszmények (1918.) --	72
VIII. A nagy viláégés után (1920.)	82
IX. Dante szelleme (1921.)	90
X. A keresztény egység (1922.) ...	99
XI. A jubiláris Szent-István-Társulat (1923.) --	109
XII. A kultúra válsága (1924.)	121

I.

A SZABAD GONDOLKOZÁS.

(1911.)

A szabadgondolkodók a tagadás szellemét képviselik. — A szabad gondolkodás veszedelme az emberi kultúrának és a keresztény társadalomnak. — Harcol a vallás, erkölcs és haza ellen. — A szabad gondolat misszionáriusai a polgári és proletár társadalomban a terrorizmus hatalmával dolgoznak. — A keresztény társadalom egységes védekezésének szüksége.

Korunknak egyik legjellemzőbb jelenségei közé tartozik az a lelki és szellemi izgalom, mely szinte űzi-hajtja a modern embert a szabad kutatásra, a tudás vágyainak kielégítésére. Ez a jelenség ugyan mindenkor kísérője volt az emberiség szellemi életének és fejlődésének, de sohasem mutatkozott akkora nyugtalansággal és oly lázas kapkodással, mint manap. A nyugalom, mely az igazság megismerésével és birásának érzetével jár, mintha teljesen kiveszett volna a modern idők emberének lelkéből. Az idegesség, az újabb kornak e betegsége, szellemi téren is lábrakapott. És sehol annyira, mint az értelmiség ama részében, melynek épen az volna hivatása, hogy szellemi erejénél és nagyobb műveltségénél fogva irányítsa az emberek gondolkozását. Hiszen az emberiség, mely évezredek óta az Isten, a haza, az erkölcsiség fenséges eszméjének tiszteletében élt és fejlődött, manap a maga küzdelmes útján ép e részről, hol több a tudás, gazdagabb az ismeret, hall olyan rezignációval teljes és a régi eszmék iránt oly megfogyatkozott bizalomról tanuskodó hangokat, hogy

ha ezekre hallgatna, valóban eltévedt vándornak érezhetné magát, ki útvesztőbe tévedt a századok óta taposott utakon. Sőt a rezignációt, a kislelkűséget a gyűlölet szava váltja fel s kicsinyelve, gúnyolva, káromolva halljuk napnap után azon szent eszméket, melyekre eddig annyi hittel tekintett az ember, amelyek századokon keresztül, lehet mondani, az emberi társadalom bölcsőjétől kezdve, mint az élet vezércsillagai ragyogtak a népek és nemzetek országútjai fölött. A csillagos ég, melyen a keresztény elvek és remények tündököltek, beborult s mint egy francia író a XIX. század eredményeit vizsgálva és összefoglalva, írja: «A mi korunknak látni kellett, mint borítja a tagadás filozófiája sűrű gyászfátyolát a földre és az égre».

Valóban odajutottunk, hogy a *szabad kutatásból*, mely helyesen értelmezve az emberi értelem kiváltsága, egyszerűen *szabad tagadás* lett. Hiszen ma minden bizonyítás nélkül tagadásba veszik mindazt, amit az Istenben hívő és az erkölcsi renden nyugvó társadalomért lelkesedő ember szentnek, nagyinak, nemesnek, dicsőnek tartott. A régi eszméknek és nagy ideáloknak ellenségei szabadgondolkodóknak nevezik magukat s kérkednek a gondolkodás szabadságával s ezen zászló alatt jelennek meg az élet mezején. Ámde föllépésük olyan vakmerő már, kritikájuk, amilyen felszínes, olyan türelmetlen, hangjuk annyira támadó, hogy a gondolkodás valódi szabadságát ma már épen a szabadgondolkodók ellen kell megvédeni. Még nem is olyan régen az volt a helyzet, hogy az emberi szabadságot az önkénnyel szemben kellett kivívni, ma pedig már a szabadgondolkodók terrorizmusával szemben kell az emberi szabadságért küzdeni.

Igaz, hogy a történelem színtere mindig népes volt a különböző eszmék harcosaitól s bizony a szintér nem egyszer véres maradt még akkor is, ha a legszentebb eszmék harcait vívták az emberek. Az is bizonyos, hogy a jelent

mindig több pesszimizmussal és elégedetlenséggel nézik az emberek, mert a múltban, mely távol mögöttünk maradt, inkább csak a fenséges kiemelkedések ötlenek szembe, a jövőt pedig az emberi természetben rejlő bizalom festi rózsásabbra. A multak szemléleténél nem szoktuk számbavenni ama küzdelmeket és fájdalmakat sem, melyek között a legdicsőbb mult itt született. Nem szabad tehát csupán a jelenkor teherlapjára írni, ha látjuk a harcot jóformán mindaz ellen, ami a keresztény kultúrában szép, nemes és fenséges. Ámde a legobjektivebb elmével és a korunkat őszintén szerető szívvel is meg kell állapítani, hogy az a szellemirányzat, mely a szabadgondolkodás jelszava alatt föllépett, az emberi kultúrára és a keresztény társadalomra veszedelmesebb, fenyegetőbb minden eddigi ellenséges áramlatnál. Veszedelmesebb, mert az isteni, erkölcsi és emberi törvények széttört keretein, mint betört kereteken beszakadó áramlat, éppen az alapokat, melyeken a keresztény kultúra palotája évszázadokon át épült, ingatja meg és az áramlat erősödésével kidöntéssel fenyegeti. A meglehetősen racionalista protestáns nagy filozófus, Paulsen Frigyes, utolsó irataiban már maga is így panaszkodik: «Úgy látszik, mintha e pillanatban már minden démon elszabadult volna avégből, hogy a népelet talaját elpusztítsa».

De veszedelmesebb a szabadgondolkodók által ránk zúdította áramlat azért is, mert ez ma a szabad sajtó révén egyszerre minden oldalról jő és széles területeket önt el. A szabad sajtó mindenütt fölhúzza a zsilipeket, sőt az anti-keresztény lapok napról-napra rombolják az emberek lelkében az isteni és emberi tekintélyt, csak úgy, mint hitelét veszik az erkölcsi törvényeknek. A szabad sajtó és annak nagyarányú fejlődése egészen más arculatot adott a világnak. Teljesen megváltoztatta magát a szellemi harc terét. Az encyklopedisták, mikor támadásaikkal, irataikkal meg-

kezdték az ostromot, a keresztény igazságok várai: az egyház tanai, meg a történelem folyamán épült erődítmények, a keresztény intézmények ellen, aránylag kis területre szorultak. A közönségnek is csak csekély része szemlélhette a harcot. Jóformán a tudós könyvtárszobája és a felsőbb intelligencia szalonja volt a csatatér. Ma azonban a támadó ellenség ott leselkedik minden utcáson, még a falvak akácfás utcáin is, a szabad szellemű lapok és röpiratok képében. Manap a nagy tömegek szívják magukba a régi eszméket ostromló lapok levegőjét és az anti-keresztény sajtó milliókat fegyverez fel a harcra. Tolsztoj, az Istentől és erkölctől elszakadt tanokat még kicsinyelve lenézte, mert látta, hogy mint írja: «a skribek theoriái nem terjednek el csak önmaguk között és nem élnek csak néhány tized évig és alig hogy megjelennek, máris felejtik őket. Az emberiség pedig tovább él és fejlődik ama könyvek alapján, melyek a vallást nyújtják az emberiségnek. A skribek tanait az emberiség hét százaléka olvassa, a földglobus milliói pedig Buddha, Lao-Tsen Confucius, vagy Krisztus tanait fogadva el, rendezik be életüket». Sajnos, ma már Tolsztoj e vigasztalása és ítélete sem nyújt biztositékot a jövő iránt, mert a szabadgondolkodóknak ugyancsak van rá gondjuk, hogy az intelligenciát, a polgárságot és a proletár elemet egyaránt megnyerjék tanaiknak.

E tanok pedig éppen azon igazságokat akarják az emberiség lelkéből kilopni és kitörölni, melyeket vallásos könyveiből kapott. Éppen a vallásos és Európában a keresztény kultúra vezető és fénylő csillagait akarják kioltani a haladás útjai felett. Istent akarják elfelejtetni a népekkel s a hazát akarják szívükből kitépni. Még Voltaire és Rousseau is istenhivők voltak; az ellentétes szellemi irányzat régi harcai közepette az erkölcsi törvények értékelése, tisztelete nem hiányzott. Közérdek, kötelességérzet, a felelősség, hazafiúi erények olyan szavak voltak, melyeknek varázsa

volt; ma azonban Isten, haza, közjó, vallás, erkölcs: e fenséges eszmék úgy állítatnak az ember elé, mint az élő ember vérére szívó vampirok, melyektől, ha élni és fejlődni akar, meg kell magát szabadítania. Ma már a szabadgondolkodók előfutárjainak, Max Stirnernek felfogása járja: «hogy humanitás nincs, hogy az ember nem tartozik magát alávetni bármely saját magán kívül levő dolognak, akár istenségnek, akár emberségnek és hogy nincsenek egyéb jogok, csak az egyéniség joga». Valamikor ez a beszéd még blaszfémia-számba ment volna a racionalista filozófia és a pozitivista tudomány csarnokaiban is, ma pedig ezzel a dallal ébresztgetik a munkást, ezzel csalogatják az ifjút, ezt éneklük és ismétlik az irodalom berkeiben és a tudományos társulatok előadói termeiben. Mindent le akarnak rombolni, amit a hit és a nemzetek tradíciói őriznek, amit a józan ész és tudomány a szellemi világban épített. De helyébe építeni semmit sem tudnak és ha meg is próbálják, amint történtek kísérletek, elméleti erkölcsstan megalkotására kinyilatkoztatás és vallásos szentesítés nélkül, az, mint a kártyavár, összedől. A dogmák, a pozitív erkölcs tagadásánál tovább nem jutnak, talán nem is akarnak. Hiszen pár évvel ezelőtt a szabadgondolkodók Rómában a nagygyűlésükön kimondották, hogy a szabadgondolkodás nem tan, hanem módszer. Igen, nem más, mint Lucifer módszere, ki már Madách Ember tragédiájában az Úrnak, ki műveire és alkotásaira mutatva, így szól:

«Csak hódolat illet meg, nem bírálat», ezt feleli:

«Nem adhatok mást, csak mi lényegem».

A szabadgondolkodók is a szabad tagadás módszerével akarnak romokba dönteni minden isteni és emberi tekintélyt, hogy e romokon, mint ők hiszik, fölépítsék az Én korlátlan uralmát. Hiszen manap már nemcsak egotheisztikus filozófusok vannak, nemcsak a hatalmasok esnek a Nérók, a perzsa sahek hóbertjába. Ma minden szabadgondolkodó,

anélkül, hogy Egyptom trónján űlne, egy modern Fáraó, ki a Mózeseknek, kik Isten küldetésére hivatkozva, jönnek a népet kiszabadítani a hazugságok rabszolgaságából, a terror bilincseiből, gőgösen azt felelik: «Ki az az Úr, akinek szavára hallgatnom kellene? Én nem ismerek Urat magam fölött». Ez a gőgös beszéd pedig tetszik az emberi fülnek. Hisz ez tetszett meg neki már a paradicsomban: eritis, sicut dii, lesztek mint istenek. Az ethikai korlátok pedig úgyszólván alkalmatlanok a moderneknek, kiket félműveltségükben az áltudomány megszállított, vagy akikkel a művelődésnek külső tényezői, a technika vívmánya, az élet kényelme, a raffinált élvezetek úgy megszerettették az anyagot, hogy kezdik elhinni, hogy az anyagság tesz boldoggá. Az ilyen félművelt, vagy a műveltség külső máza alatt belsőleg, erkölcsileg üres ember azután valóban elhiszi, amit a Nietzschek hirdetnek: hogy «akik a régi nagy eszmék és ideálok nevében uralkodnak és tanítanak, holmi medvétáncoltatói az emberiségnek, akik a többieket furulyájuk nótájára táncoltatják, amit, ha fölszabadult volna az Én-jük, sohasem tennének».

Legtöbb ember pedig a lázban, amelybe az ilyen beszédek hozzák és abban a lázban is, mely a modern idők lelki és szellemi izgalmával jár, nem veszi észre és nem eszmél föl arra, hogy a nagy lázban álmodozni, sőt félrebeszélni szokás. De akkor annál inkább kell, hogy észrevegyék ezt azok, akik még józanok maradtak, akik a vallásos hit, a keresztény világnézet derűjében és biztosságában megőrizték higgadtságukat és nyugalmaikat. Mindenki-
nek, ki hisz Istenben, az erkölcsi törvények hatalmában, ki szereti a hazát és aki bízik az emberiség jövőjében, szembe kell helyezkednie ezen veszedelmes, az emberiség legfőbb javait, minden igazi haladás feltételeit veszélyeztető áramlattal szemben. Hiszen — minden bölcséleti fejtegetést mellőzve — máris láthatók és megdöbbenésre késztetnek

az új tanok következményei. A mérgezett kultúra foltjai jelentkeznek. És csak természetes, hogy legelőbb azokon a területeken, melyeket a modern kultúra legjobban lefoglalt. Az irodalom és a művészet már oly szimptomákat árulnak el, melyek nyilván beteges állapotra vallanak. Az irodalmi és művészeti termékek arról tanuskodnak, hogy a szellem, mely az anyagot formálja, alakítja és eleveníti, dekadens. Nyilvánvaló — sehol annyira, mint e területen — hogy a lelkek már elszakadtak a régi fenséges eszméktől. A modern intellektuellek — mint ők mondanák gögösen — fölhagytak a régi babonákkal. De ép e területeken már meg is kezdődött a bálványimádás, az önistenítés. Az Én itt lett első-sorban öncél. Az önistenítésnek e neme különben nem új. Már szent Ágoston mondja korának úgynevezett tudósairól: «Ragaszkodnak véleményükhöz, nem azért, mert igaz, hanem azért, mert az övék». Maga az irodalom és a művészet is a l'art pour l'art zászló alatt annyira öncéllá lett, hogy más hivatásról, melyet az emberiség fölemelésében, nemesítésében kellene teljesítenie, nem is akar tudni. Ez a kérdés már nem is érdekli.

Az Én függetlenítésének, minden isteni és emberi törvényektől való elszakításának e törekvései az irodalom és sajtó hatása alatt pedig beszivárogtak már az egész társadalom, a tömegek lelkébe is. Marx még azt emlegette, hogy a «vallás ópiumával» altatják el a proletárokat, pedig már régen a szabadgondolkodás ópiumával akarják elaltatni az emberi lelkiismereteket. A mérgezett kultúra foltjai már az emberi társadalom testén is jelentkeznek. Hogy csak egyet említsek, a statisztika szerint az utolsó ötven év alatt Európában az öngyilkosságok száma 400 százalékkal szaporodott, míg a népszaporodás csak 60 százalék volt. Ez — jóllehet fizikai, fiziológiai és szociális okai is vannak — kétségen kívül nagy erkölcsi hanyatlást is jelent. Ha pedig meg lehetne mérni az emberek lelkivilágának elváltozását, mely a régi

ideálokat leromboló irányok hatása alatt következett be, ez az elváltozás talán még nagyobb és megdöbbentőbb arányt mutatna. Hiszen a régi ideálokkal együtt ma az ideálizmus alkonya állott be. Az ideálizmus, az emberiség fejlődésének e nagy és hatalmas tényezője, már csak koldusbottal jár, és hogy szólhasson, bebocsáttatásért könyörög.

Hogy a társadalom ma még nagy vonásaiban és kereteiben keresztény és főképp a társadalom egyes rétegei őrzik, szeretik a keresztény szellemet, ez ne vezessen félre ítéletében senkit a fenyegető veszedelem nagysága és közelsége felől, melyet a szabadgondolkodók tanai rejtenek magukban. A föld sokáig megtartja az eső nedvességét és termékeny még akkor is, midőn az eső már régen megszűnt. A föld nem hül ki mindjárt, ha a nap már nem is löveli sugarait. A nap fényét is sokáig látjuk még, ha a nap már le is nyugodott. Ha korongja el is tűnt a láthatáron. Európa földjét századokon át áztatta, itatta az evangélium égi harmatja, századokon át ragyogott fölötte Krisztus, az igazság napja, a világ világossága. Ebből a harmatból, ebből a fényből és melegből még sokat konzervált a társadalom, de ez az energiatőke is elfogy, ha újra és újra nem pótolják. Sőt amennyire fejlesztik és intenzívebbé teszik a haladás, a kultúra a népek életét, annyival több belső erőt kell az életbe belefektetni. A szabadgondolkodók tanai pedig éppen ezen belső erőket fogyasztják, szipolyozzák. A keresztény társadalom kereteit még nem törték össze, ezek még megvannak, de már sok helyütt üresek — akár csak Ibsen drámáiban, a modern társadalom e sötét tükreiben.

A keresztény civilizáció ki tudta heverni egykor mindama támadásokat, melyeket a pogány hordák mértek reá, mert e támadások, ha meg is semmisítették intézményeit, magát a szellemet nem tudták megölni. A veszedelem csak ideig-óráig tartott, addig, amíg a rombolók átvonultak.

A szabadgondolkodás cégére alatt terjesztett tanokkal azonban a keresztény szellemet akarják megölni. Ezért fenyegetőbb a veszély. Magát a világnézetet, mely mindenkor forrása, ereje, vagy gyengesége volt az egyes emberi cselekedeteknek csak úgy, mint az emberiség fejlődésének, akarják megváltoztatni. Vannak már misszionáriusai is Európa Babylonjaiban — a nagy világvárosokban s jobbra Buddhára esküsznek. Ezek azonban még nem változtatják meg a víz folyását, a történet folyamát. A misszionáriusok módszere a keresztény eszmék elleni harcban nem volna elég hatékony, sikerrel nem kecsegtetne. A polgári és proletártársadalomban tehát a terrorizmus hatalmával dolgoznak. Akik középkori inquizíciót, pápai átkokat emlegetnek, maguk valósággal inquizíciót gyakorolnak, exkommunikálnak. Még az úgynevezett monista és szabadgondolkodó egyesületek is, melyek egyes országokban keletkeztek, csak amolyan ártatlan füstölgő mécsek a tanaik hirdetésében. A tüzet, mely gyújtani, pusztítani lesz hivatva, a páholyokban, a népszerű, tudományos előadásokon, a szociáldemokrata szakszervezetekben szítják és élesztik. Az egyház és állam szétválasztásának, az iskolák laicizálásának eszméit innen dobják a tömegek közé. Mind többen és többen iparkodnak hozzáférközni a politika feszítőrúdjaához, hogy sarkaiból kiforgassák a pozitív hiten és a keresztény erkölcsi törvényeken épült társadalmat. Némely államokban a szabadgondolkodók egy-két stációt már meg is tettek útjukon és bizakodva haladnak a végcél felé, hol azonban nem a boldogság, hanem a fölszabadított Én orgiáinak szomorú látványa várakozik az emberiségre.

Hazánkban is napról-napra és egyre sűrűbben találkozunk olyan tünetekkel, melyek a szabadgondolkodók nyílt vagy titkos munkájára vallanak. Nietzsche és Marxok nélkül is egész kis sereg Nietzsche és Marx szaladgál a magyar föld hátán. Szónokol, agitál népgyűléseken, elő-

adást tart tudományos és szabad egyesületekben, ír lapokba és erélyesebb akciót hirdet a páholyokban. A munka mindenütt szervezve van. Már alig van terület, mely nem volna aláaknázva, vagy behálózva.

E díszes hely, melyről a szabadgondolkodók törekvéseiről szólok, nem engedi, hogy egyenként fel is soroljam mindama, legtöbbször durva támadásokat, melyeket a szabadgondolkodók intéznek minden pozitív hit, erkölcs és haza ellen. Elég ha tudjuk, hogy a tábor szervezve van s ha megismerjük a sereg szellemét. A pozitív alapon álló vallások ellen indított harcnak fontosságát maguk a kockán forgó nagy érdekek és emberi javak bizonyítják. A több oldalról jövő koncentrált támadásokra pedig csak egy törekvésünk lehet: koncentrálni a hit, az erkölcs, a haza védelmére az összes erőket. Hála Isten, biztató jelekkel is találkozunk már. Előkelő államférfiaiink is kezdik már látni a veszedelem nagyságát és közelségét. Azt is örömmel vesszük észre, hogy már nem csupán katolikus részen hangzanak el nagyjelentőségű szavak s hogy nemcsak szóval, de a sajtóban is építik már a védőgátakat ezen az isteni és emberi törvények korlátait áttörő szabadgondolkodó áramlat ellen. És jól látják, jól ítélik meg, hogy a dagadó ár *mit* fenyeget elöntéssel, mert gróf Tisza István a folyóiratában «Szabadgondolkodás» címen ezeket írja: «Az atheista és materialista világnézetten felépülő nemzetköziség mind merészebben, mind cinikusabb leplezetlenséggel üti fel fejét. S a magyar fiatalság modern prófétái ki akarják lelkéből ölni a valláserkölcsi világnézetet, a nemzeti ideált». Rámutat Tisza István — mint maga mondja — «a rothadás és feloszlás ama tüneteire is, melyekkel a francia nemzet kultúréletében találkozunk lépten-nyomon» s ép ennek láttára nyíltan harcot hirdet ezen, a művelt emberiség igaz javait veszélyeztető irányzat ellen. «Ma is hallom kapuinkon a barbárok fegyvereinek

döngetését — mondja ugyanő. — Ma is megfedekezünk egyházunk legszentebb érdekeiről, ha nem ezek elleni vállvetett küzdelemre fordítjuk az egész erőnket». Igaza van.

Valóban nincs idő a késlekedésre. És valóban szükség van minden erőre. Akikben él a valláserkölcsi világnézet és a nemzeti eszmék tisztelete, akik értékelni és szeretni tudják a keresztény kultúra isteni kincseit s az emberiség számára nyújtott nagy áldásait, *azok feledni fognak minden mást és közös erővel látnak a védelmi munkához*. Sőt, mert már elég sok rombolás történt, a restauráció munkájához is. *Akiket az elméletek elválasztottak, az élet ismét össze fogja hozni. A minden pozitív vallást és erkölcsöt, minden kegyelet megszentelte ideált tagadó és támadó iránnyal szemben egy táborban a helye mindazoknak, kik ellen a támadás irányul.*

Mózes, mielőtt isteni küldetését teljesítendő, a szabadgondolkodó Fáraóhoz ment volna, előbb Horeb hegyén az égő csipkebokor látványában gyönyörködött és álmélkodott. Csodálkozott, hogy a bokor folyton ég és nem emésztetik meg. Nem hamvadt el pedig azért, mert maga az Úr jelent meg és szólt Mózeshez a tűzlángban a csipkebokor közepén. Mi szintén az isteni kinyilatkoztatás Horeb hegyén nyerünk inspirációt és missziót az Én felett isteni és emberi hatalmat nem ismerő irányzattal szemben a védelemre és a harcra. Mi szintén látjuk az el nem égő csipkebokrot. A krisztusi igazságok századokon át fényben ragyognak már az emberiség haladásának s boldogulásának útja fölött. Az idő nem emésztette meg ezeket sem, mert az evangéliumi igazságok tűzlángjában is az Úr jelent meg és szólt hozzánk. De ép ezért mi is, mint Mózes, csak leoldott sarukkal — alázatos hittel — közeledjünk feléjük, mert a hely, melyen állasz, szent föld — mondja az Úr nekünk is az isteni igazságok fénylő csipkebokrából.

II.

A DOLGOZÓ KATHOLIKUSOK EGYSÉGE.

(1913.)

A visszavonás leszorítja a küzdőtérrel a legértékesebb egyéneket; önuralommal, alázatossággal rendeljük tehát alá magunkat egymásnak a szükség parancsa szerint. — Az egyház egysége. — Legyünk egy test, egy lélek az egyház ügyének védelmében és felvirágoztatásában.

A Szent-István-Társulatnak első közgyűlése — 1848. jún. 5-én a jegyzőkönyv tanúsága szerint — nemcsak a «Jó és olcsó könyvkiadó társulatnak», hanem a fölébredő katolikus egyházi életnek is emlékezetre méltó ünnepe volt. Azóta is a közgyűlések messze túlszárnyalták egy irodalmi vagy könyvkiadó társulat beszámolójának kereteit, mert megszólaltatták a magyar katholicizmusnak aktuális kérdéseit s egy-egy állomását jelezték a haladó katolikus közéletnek.

Ehhez a hagyományhoz akarok hű maradni, midőn, mint a Szent-István-Társulat fővédnöke, a közgyűlésen első ízben szót emelek. «Mozgalmas időkbe esett a Szent-István-Társulat alakulása. A cenzura megszűnése és a válásfelekezetek egyenjogúságát kimondó 1848. XX. t-cikk új föladatokat elé állítottak a magyar katolikusokat. S a Társulat halhatatlan emlékű alapítója — Fogarasy Mihály — az új átalakulásoktól csak jót remélt a katolikus egyház számára, amelyet sem a szabad versenytől, sem az erőnek szabad kifejtésétől nem féltett. Szeme előtt lebegett, mint a törvénybe iktatott egyenjogúság egyik szükségszerű

folyománya, a megalkotandó katolikus autonomia, amelynek következménye lesz a világi katolikusoknak bevonása az egyház bizonyos ügyeinek intézésébe. Azért is óhajtotta, hogy a Társulathoz csatlakozzanak a világiak annál nagyobb számmal, minél nagyobb erőhatást képesek ők gyakorolni a katolikus egyházi élet fejlesztésére s minél több szüksége van egyházunknak arra, hogy fiainak buzgóságában találja föl a vigasztalást, ha hol aggodalmakkal telik el a keble. A hit közös kincsünk, a hit szerinti élet közös szellemünk; ennek terjesztésével mindenki apostolkodhatik, habár nem is áll az Úr fölkeztjeinek sorában. S ha baj vagy vész fenyegetné az egyházat, nem a papság gyöngeserege védené meg azt, hanem a hivek buzgósága».

Amit Fogarasy oly közelnek hitt, s aminek egy szervéül tervezte a «jó és olcsó könyvkiadó társulatot»: az autonomia, a katolikusok önrendelkezési joga hatvannégy évig jámbor óhaja maradt a magyar katolikus egyháznak és a mai napig sem valósult meg.

Kárára volt-e ez a halogatás az egyháznak, vagy sem, ezt a kérdést nem akarom most fölvetni, mert arra igen nehéz volna a felelet. S bárminő is volna a felelet, annyi bizonyos, hogy a katolikusok összességét nem elégítené ki. Másrészt kétségtelen, hogy e hosszú idő nem mult el minden haszon nélkül. Sok félreértés megszűnt, sokban tisztultak az eszmék; fokozódott az érdeklődés s szélesebb körökben is utat tört magának a katolikusok jogainak elismerése. Mindez azzal a reménnyel kecsegtet, hogy a hosszú várakozás ideje meghozza az eredményt. Csak az a kérdés, vajjon mi magunk levontuk-e a mult tapasztalataiból a szükséges tanulságot, vajjon a *magistra vitae* — a történelem — nem surrant-e el nyom nélkül felettünk s megvan-e mindnyájunkban az elvek és az érzések az az egysége, amely ily nagy mű megalkotásához olyannyira szükséges? Mert fontos lépések előtt az ember számot vet

őnmagával, lelkiismeretvizsgálást tart. Senkinek sem szabad arra vállalkoznia, amire magát képesnek nem tartja. Én el nem hallgathatom azt az aggodalmat, mely a katolikusok táborában szükséges egység hiánya miatt lelkemben támad, bár a magyar katolikusok millióival én is szebbnek akarom látni a jövődőt a katolikus hitélet újjáéledésében, mint aminő a lethargiába merült múlt volt. Be akarok menni én is az ígért földre s amikor most a határról előretekintek, mint Mózes Nebo hegyéről, nem kínoztam ugyan a biztos tudás, hogy az ígért földet csak messziről láthatom, de be nem mehetek: mégis elfog az aggodalmak egész serege és a veszedelmek egész légiója rajzolódik elém, látva a katolikusok oldott kényét, a szívekben lappangó bizonytalanságot, ne mondjam ellenszenvet és nem egyszer — sajnos — nyíltan kitörő ellenségeskedést.

Régóta figyelem a *magyar katolikus társadalom életét*. Résztvettem az utolsó évtizedeknek úgyszólván minden katolikus mozgalmában a lelkes megindulástól a nehéz küzdelmeken és sokszor az elernyedtség szomorú periodusain keresztül a bukásig, vagy a győzelemig. Nem vagyok kishíű s nem tagadom, hogy jelentős sikereket értünk el. A magyar katolikusok külső társadalmi szervezettsége öröndetes tény. A nép egészséges ösztöne megérezte az idők méhében rejlő veszedelmeket s az egyház védő szárnyai alá menekült, ahol oltalmat találhatnak az ősi erkölcsök: az Isten félelme, a magyar haza szeretete, a családi élet szentsége és az igaz felebaráti szeretet. Ahol önzetlen vezérek álltak a nép élére, ott sikerült azt az egyház számára megmenteni, sőt fokozni benne a természetfölöttiek iránt való érzéket, a bensőséges hitéletet.

Az egyházban rejlő isteni erőnek varázsával állottuk a versenyt s az első vonalban küzdünk ma mindenért, ami az emberiség javát célozza. De épen a minden téren

megindult katolikus újjáéledés folyamata olyan bajokat vetett fölszínre, amelyek méltán aggodalmat keltenek. Faji sajátosságunk és évezredes történelmünk átka jelentkezik köztünk, *a visszavonás szelleme*. Különösen az utóbbi időben kellett tapasztalnunk, hogy egyesek nem tudnak megmaradni abban a keretben, amelyet nekik speciális működésük célja megjelöl, hanem átkalandoznak más vetésbe s ezáltal fölkeltek a féltékenység ördögét. Viszont nincs meg bennünk az az önuralom és alázatosság, hogy amikor tényleg szükséges többeknek vállvetett buzgólkodása ugyanazon a téren, magunkat minden hátsó gondolat nélkül s egymás kölcsönös megbecsülése mellett egymásnak a szükség parancsa szerint alárendeljük. Hiányzik belőlünk a türelem mások véleményének értékeléséhez, hanem makacsul ragaszkodunk a taktika megválasztásában is a mi kedves énünk vagy szűkebb körünk sokszor csak hevenyészett s nem is igazán kialakult nézetéhez, és a leghevesebb támadásokat intézzük azok ellen, akik a végcél tekintetében velünk egyetértenek, csak a megvalósítás módjában vallanak más véleményt. Ez az eljárás leszorítja a küzdőtérrel a legértékesebb elemeket, mert a tartalmas s az egyházat hűen szerető emberek rendszerint szerényebbek, nem szeretik a tülekedést, hanem inkább félreállnak, hogy a helyzetet még jobban el ne mérgesítsék.

A mi különböző egyesületeink oly izoláltan vonulnak el egymás mellett, mintha nem is ugyanazon egyháznak a csapatai volnának, akik különböző fegyvernemmel küzdenek ugyan, de a közös ellenség — a hitetlenség — ellen s ugyanazon értékekért: az egyháznak s az ő fiainak szabadságáért és jogaiért. Még örülhetünk, ha egymás ellen nem fordulnak az ellenségnek örömére. Valahányszor az egész katolikus magyar egyház egységesen óhajt föllépni, sohasem látjuk együtt az összes csapatokat. Egyesek biztosan elmaradnak, ha az együttes mozgalmat nem olyan

helyről vezetik, amely nekik kedves. Titkon régóta beszéljük ezt egymás között. Szívünk mélyén régóta fájlaljuk ezt és keressük az orvosságot az egyenetlenség ellen. Tanácsosnak tartottam a szomorú ténnyt szóvá tenni, mielőtt mások talán hamis színben és ellenséges indulattal ugyanezt megtennék. A katolikus egyház vezetőségének nem szabad úgy feltűnnie, mintha vak volna vagy struccpolitikát űzne. Látnia kell a világnak, hogy mi tisztában vagyunk a mi erőviszonyainkkal s minden erősségünk mellett érezzük a mi gyöngeségeinket is.

Szóvá akartam ezt tenni a magyar katolikusok legrégibb és legegyszerűbb társulatában, hogy itt nyilvánuljon meg az egység szükségének az érzése s innen induljanak ki az egység megszilárdítására irányuló törekvések.

Az egyháznak egyik legszebb vonása és legvilágosabb ismertető jele az egység. Az első pünkösöd — az egyház alapításának az ünnepe — a sok zűrzavar és széthúzás után az egységnek volt a diadala. Amint a bábéli torony büszke építőit szétszórta az Úr és megzavarta a nyelvüket, hogy egyik ne értse a másikat; úgy egyesítette pünkösdkor az egyház első híveinek lelkét a különböző nyelvek és nemzetiségek dacára. Az igazság és a szeretet Szentlelke lebegett az apostolok és a hívek fölött, mint a teremtés elején a nagy kaosz fölött, s ezeket az új teremtményeket — a természetfölötti élet hordozóit — az egy igazság hitében, az egy örök életnek reményében, az igaz szeretet erejével úgy egyesítette, oly megértőkké tette, hogy az idegen nyelvek akadályain keresztül is megértette lelkük az igazságot és megérezte a szeretet új parancsának a melegségét. A világ minden tájáról egybegyűlt nép álmélkodott, hogy a galileai halászokat mindenki a saját nyelvén hallotta szólani. Mindenkinek a lelkét az a tűz égette, amely nyelvek alakjában szállott alá az apostolokra s úgy idomította az első keresztényeket, hogy egy szívük és lelkük vala. S az

ellentéteket fölemésztő tűz bejárta az egész világot. «Elhatott az ő szózatuk az egész földre és a földkerekség határait az ő igéjük». (Róm. 10, 18.) Megalakult a nagy békeszövetség, amelyet Ezekiel próféta megjövendölt: «Békeszövetséget szerzek velök, mely örök szövetség lesz nekik». (Ez. 37, 26.) Új ország lépett a római birodalom helyébe. Ahol eddig minden bálványt a pantheonba fogadtak és minden tévedés előtt tömjént gyújtottak: ott ezentúl egy szentélyt ismertek, az igazság és a szeretet Istenének örök szentélyét. Amint egy az igazság s egy az Isten, úgy az új ország a földön, az egyház is egy volt. Egy a mester, a pásztor, a főpap, az Úr Jézus Krisztus. S az egyetlen mester az ő országát a földön egy sziklára építi s annak kulcsait egy embernek adja át, akit helyettesül rendel az egyházban. Azt akarja, hogy egy akol legyen és egy pásztor. Egy pásztor a hierarchia élén. Ez a pásztor megőrzi a hit egységét, mert csak arra tanítja az egyházat, amit Krisztus mondott, s az ő hite meg nem fogyatkozik. Megóvjá a kultusznak egységét, mert egy áldozatot mutat be az Úrnak, az újszövetség örök áldozatát, a keresztdozat megújulását és hálás emlékezetét: az eucharistiát. S amikor az áldozati ételt és italt megosztja a hívekkel, akkor fűzi a legszorosabb egységbe az anyaszentegyház tagjait, mert organikus egységbe olvasztja őket Krisztussal, akinek vére ömlik át ereikbe, mikor az áldás kelyhét ízlelik; akinek testét veszik, mikor a csodálatos kenyeret megtörik. «Egy test vagyunk mindnyájan, kik az egy kenyérben részesülünk», mondja szent Pál. (Kor. 10, 17.)

Mennyire átérezték az első keresztények az eucharistia egyesítő erejét, mutatja az a hasonlat, amellyel már a legősibb keresztény írásokban találkozunk: Amint a kenyér sok egybegyűjtött búzaszemnek lisztjéből sül, s amint a bort sok fürtnek bogyójából sajtolják: úgy nő az emberek

nagy sokasága a világ minden tájáról az egyházban egy testté, úgy folyik egybe a híveknek szeretete az Úr kelyhében, amely italáldozatul mutattatik be. Az Úr Jézus az oltáriszentség alapítása után négyszer egymás után könyörög mennyei Atyjához, hogy apostolai és mindazok, akik az ő igéjük által hinni fognak, *eggyé legyenek*, mint az Atya egy a Fiúval. Látszik, mily nagy súlyt fektetett az egyház egységére, amelyről megismerik majd az emberek annak isteni eredetét és az Úr Jézusnak isteni küldetését. S amiért az Úr imádkozott szenvedése előestéjén, arra figyelmeztette a keresztényeket a fogoly szent Pál is: «Kérlek titeket, én fogoly az Úrban, hogy a hivatáshoz, melyre hivatva vagytok, méltólag járjatok, minden alázatossággal és szelidséggel, békétűréssel elszenvedvén egymást szeretettel, igyekeztvén fönttartani a lélek egységét a béke kötelékével. Egy test és egy lélek, amint hivatástoknak egy reményére vagytok hivatva. Egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség, egy az Isten és mindenek Atyja». (Ef. 4, 1—6.)

A vértanúhalál elé siető szent Ignác püspök az egységre kéri a híveket, hogy az istentiszteleten legyen egy imádság, egy könyörgés, egy szív, egy remény és szeretet s csupa tiszta öröm.

Ime az Úr Jézusnak, az apostoloknak, a szentatyáknak nincs fontosabb végűzenete, mint az egység ajánlása, mert ez az Istennek az egyházba lehelt szelleme.

Az egyház a történelem minden viszontagságai között féltve őrizte az egységben rejlő isteni örökséget. Sőt igyekezett azt a külsőségekbe is belevinni. Egységes szertartásokat írt elő, egységes jogot fejlesztett ki, egy nyelvet honosított meg. Stilusa volt a művészetben, rendszere a tudományban. Meghozta a legnehezebb áldozatokat az egységért. Népeket választott le testéről, ha az egység ellen törtek. Évszázados vértanúságot szenvedett, de nem adta föl az egységet.

Minél inkább elterjedt a világon, annál föltünőbb lett az egyház arcán az egységnek isteni vonása. S minél inkább elszaporodtak az individualizmus térfoglalásával a vallási rendszerek és bölcséleti irányok, annál jobban megcsodálták épen a legerősebb szellemek az egyház szikláját, amelyen a változandóság hullámai megtörttek.

Akik a nézetek és elméletek zűrzavarában nem jól érezték magukat és az igazság után szomjúhoztak, megtalálták az egyház egységében az igazság biztosítékát. A konvertiták egész seregét az egység varázsa hozta az egyházba. Az egykori svájci református lelkész — Usteri Emil — később Kelet-India jezsuita hittérítője, azt mondja magáról, hogy az egyházon kívül a számtalan tanrendszer kaoszával állott szemben s úgy érezte magát, mint Nehemiás, midőn a földült Jeruzsálemben akart bevonulni, de a romok tömkelegében az utat nem találta. Overbeck Frigyes megtérése után elragadtatással szól az egyház egységéről. «Bár megismernék az egyházban mindnyájan az igaz lelki Évát, az élők anyját, saját anyjunkt és szívünk kebelén a tiszta anyatejet és Krisztus éltető kegyelmét, mely vérként kering ereiben. Ez az igazi tűzhelye mindazoknak, akik a szeretetben eggyé lesznek. Ez az atyai ház, hol mindenkinek együtt kell elköltenie a husvéti bárányt; ez a frigszekrény, melyben Isten törvényét őrzik az igaz és örök papsággal együtt, amelyet Áron vesszeje jelképezett; ez az egyedüli templom, melyben Istent imádnunk kell nem a hely korlátai közé szorítva, hanem egy hitben, egy reményben, egy szeretetben egyesülten».

Az egyház gyermekei mindenkor nagy vigasztalást és lelki erőt merítenek az egység megható megnyilvánulásai-ból, midőn a világ gyűlölködésének hangzavarát elnyomja milliók ajkáról az apostoli hitvallás fölséges visszhangja; mikor a föld egyik sarkától a másikig fölzúg az orgona s belevegyül ugyanazon zsolozsmák kórusa, a katolikus nép

imádságos éneke; midőn gyarló nemünk bűneinek engesztelésére márványtól csillogó székesegyházakban, falusi templomokban és a missiók lombsátoraiban napkeltétől napnyugotig megismétlődik az utolsó vacsorának isteni szava Melkizedek rendjének örök papsága ajkán s tiszta áldozat mutattatik be a Mindenhatónak; vagy amikor szent Péter utódának parancsára a bölcsek és egyszerűek, hatalmasok és gyöngék százmilliói egyaránt engedelmes lélekkel hajtják meg fejüket. A szíveikig és veséikig ható erő az Isten ujjának nyoma. Az ő keze működik ebben az egységben. Akinek a lelke még nem fásult el egészen s még van parányi érzéke a fölséges hatások iránt, annak rajongással kell csüngnie a csodálatosan egységes anyaszentegyházon.

Ebben az egyházban közös erővel sikerült megőrizni az emberiségnek igaz értékeit. Akik kívül gyűjtöttek, a tudomány és a művészet erejébe vetve minden bizalmukat, azok szétszórtak. Eltékozolták legszükségesebb javainkat. Elvesztették magát a Megváltót. Elfogulatlan vágyat sürgettek az igazság után, de az igazságot föloldották a tovatűnő élet viszonylagos értékévé. A hitet belesülyesztették az érzések háborgó tengerébe, ahol azt az ösztönök vad hullámai sodorták el. Vele együtt eltűnt az igaz, a hatékony és szankcionált erkölcs, amelynek már a fogalmát is oly zavarosan határozza meg a modern szofisztika, hogy minden összefoglalás egyáltalán lehetetlen.

Hol vannak az egyházon kívül azok az alapigazságok, amelyekből az emberiség eddig táplálkozott s amelyekből akarva nem akarva ezentúl is táplálkoznia kell?

Ott szunnyadnak még a természetes eszükre és jóérzésükre hallgató emberek szíve mélyén. De az egyházzal ellenséges tudomány nem követett-e el mindent, hogy azokat az igazságokat kiirtsa a lelkekből? Megtámadta a személyes Isten létét. Elmosta a földöntúli reményt és a természetfölötti világot. Megtagadta a szabadakaratú és halhatatlan lelket.

Megingatta a logikai elveket és az erkölcsi törvényeket. A történelemből törölte Krisztust és a megváltást. Mi maradt mindabból, amit a szomorú váláskor az egyháztól még magával vitt? Minden elveszett.

Gazdag örökségének romjai fölött áll a tékozló fiú; kifosztottan, üresen s a reménytelenség borzalmával tekint a jövőbe. A féktelen szabadság, a szubjektivizmus és az erkölcsi autonómia vidékén nincs maradása.

Vajon visszakívánczik-e az ősi apai házba?

Vagy még nem telt be csalódásainak száma? A német irodalom egy bírálója ezt írja: «Fájdalmas sóhajok és vágyak töltik be nyugtalan korunkat. Naponkint gyarapszik tudásunk összege. Műszaki tudásunk már alig ismer határokat... S még sem telik örömünk benne. Mind gyakrabban halljuk azt a fáradt, kedvetlen kérdést: Mire jó mindez? Hiányzik, ami létünknek magyarázatot és lendületet ad, a biztos és határozott világnézet». (Litt. Zentralblatt, 1909. 731.) Lehet, hogy a biztos világnézet, a béke és az öröm után való vágy megindítja a visszavándorlást Krisztushoz. Biztos és határozott világnézet az egyházon kívül nem található. Egyedül a végig következetes egyház adhat a léleknek egységes irányt, megnyugvást és békét. Az az egyház, amely a modern szellem rombolásának elszántan ellenállt s minél könnyelműbb lett a körülötte tomboló világ, annál határozottabban hirdette Krisztust és védelmezte a tőle kapott örökséget. Nem alkudozásokkal, nem az Istentől elfordult világ szellemével való kiengeszteléssel akart célt érni, hanem az isteni tannak félelmet nem ismerő, nyílt és világos tanításával.

S a kétségek között vergődő lelkeknek épen a meg nem alkuvó határozottság imponál. A francia Goyau írja: «Amiért az egyház a komoly szellemeknek ma tetszik, az épen a hajthatatlansága. Látják, hogy az egyház szilárd, kemény, megingathatatlan. Ami azelőtt botránykő volt, azt

ma a biztonság sziklájának nézik. Hálásak Rómának, hogy a tiszta kereszténységet tartja szemük elé s még azt a bizonytalan kereszténységet is elítéli, amelyet mindenki önmagának kitalál. A római egyházban a hit tanítóját üdvözlük». (*Autour du catholicisme social. I.*)

A katolikus íróknak manap azzal az öntudattal kell munkához látniok, hogy ők vannak hivatva az emberiségnek valódi értékeit a tékozlás korszakában megóvni és a bizonytalanság útvesztőibe tévedt embereknek az igazság világosságát erős kézzel megmutatni.

Nem a dekadens és destruktív irányokkal való kacérkodás, nem a katolikus egyház egyes intézményeinek könnyelmű bírálgatása fog nekik babérokat teremni, hanem a teljes katolikus tannak önérzetes előadása és az egyházhoz való tántoríthatatlan és hű ragaszkodás. Minél inkább bekapcsolódnak az egyház egységébe még jelentéktlenebb dolgokban is, annál inkább lesz áldás a munkájukon. Mindazoknak, akik akár tollal, akár szóval tanítanak az egyházban, akik egyesületeket és katolikus mozgalmakat vezetnek, meg kell jól fontolnunk, hogy az egyház ereje az ő egységében rejlik. Szükséges azért, hogy szívják tele lelküket az egyház kebelén az összetartás, a béke és a szeretet erényeivel. A kétezeréves egyháznak, ennek a viharokban megedzett örökifjú szervezetnek minden részecskéje az egységről beszél. Nem értenők meg a mi édesanyánknak szive titkát, nem fogadnók meg az ő leghangosabb kérését, ha nem tudnánk egymás között békés szeretetben és a közös cél érdekében egymást lelkesen és önzetlenül támogatva munkálkodni.

A szenvedő édesanya kérését meghallgatja még a legérzékletlenebb gyermek is. S most a szenvedő anyaszentegyház kérőleg fordul hozzánk. Mint Krisztus a kereszt árnyékából, mint szent Pál a börtön sötétjéből, mint szent Ignác az aréna felé vezető útról egységre intette a hiveket,

úgy kér minket az egyház, annak feje, a fogoly az Úrban, hogy legyünk egy test és egy lélek az egyház ügyének védelmében és fölvirágoztatásában. Ha ezekben a kritikus, nemcsak az egyházat, hanem minden vallást támadó időkben nem lesz annyi erkölcsi erőnk, hogy az egyház és az egész emberiség szent ügyéért félretegyük a politikai, társadalmi, tudományos vagy művészeti, nemzetiségi vagy nyelvi ellentéteket; ha kicsinyes feltékenységből elhagyjuk a nekünk kiosztott őrhelyet; ha személyes indokokból képesek vagyunk az egyház világos érdekei ellen állást foglalni, sőt sértett hiúságból vagy fegyelmezetlen ambiócióból szót emelünk az egyházi tekintély ellen: akkor mi nem is vagyunk az egyház testének szerves tagjai, nem egy anyának gyermekei, nem kenyeres testvérek, akik az Úr asztalánál találkozunk.

A mi győzelmünk az állami és társadalmi rendnek, az összes hívő emberek lelkiismeretének is a győzelme lesz. Azért a világ figyelme mi rajtunk.

III.

A KATHOLICIZMUS AKTIVITÁSA.

(1914.)

A katolikus életideál az aktivizmus, a munka. — Az egyház élő szervezet, a Szentlélek dolgozik benne. — A magyar katolikusok nagy részében a katolikus élettartalom, a kegyelmi közösség hiányzik. — Az oltárról szól a küldetés, az oltárról jön az erő. — Akik magukkal viszik az élet kenyerét, azokban megvannak a katolikus tevékenység biztosítékai és erőforrásai.

A Szent-István-Társulat tavalyi közgyűlésén a dolgozó katolikusok egységét sürgettem, mert a már megindult munka katolikus voltát és sikerét külsőleg az egység biztosítja. Szavaim nem maradtak hatás nélkül. Nagy, országos mozgalmak vezetői a múlt évben őszintén keresték a megértés és együttműködés útjait. A jó Isten, aki bennük a szándékot érlelte, munkálja a véghezvitelt is. (Fil. 2, 13.)

Most a katolikus munka, a tevékenység, különösen a kitartás és a zajtalan részletmunka belső biztosítékairól és erőforrásairól akarok szólni. A modern gondolkozók az idegen táborból, sőt a katolikusok soraiból is azok, akik saját egyházukat nem jól ismerik, a katolikus vallást erőtelen és tehetetlenségének öntudatában élő emberek életfelfogásának tartják, akik fáradtak és bizalmatlanok. (Eucken, *Die Lebensanschauungen der grossen Denker*. 7. Auflage, 261.) Szerintük a katholicizmus az élet súlypontját ebből a világból kiemelte és a másvilágba helyezte. Minden erőt a végső cél uralmába hajtott; inkább a tartózkodás, az önmagába vonulás, az önmegtagadás, az alázatosság eré-

nyeit hangsúlyozza s ezzel az emberek munkakedvét és munkaképességét megbénítja, a lüktető erőket lefogja, az érvényesülés útjait eltorlaszolja. A katolikus egyház legjobb és legmélyebb szellemei merev szemlélődésbe süllyednek. Gondolataikba, elmélkedéseikbe temetkeznek s a magány csendjéből üres kritikával kísérik a világ folyását, amelyet már nem Krisztus lelke éltet. Akik beleállnak a munkába, azok sem bíznak saját erőfeszítéseikben, hanem gyöngé megadással várják az áldást felülről. Hiányzik belőlük a sikerhez szükséges vasszorgalom, a kérlelhetetlen akarat, a legkisebb részletre is kiterjedő aprólékos figyelem és a cél előtt meg nem pihenő kitartás.

A vádnak az a része, mely az állapotokért a katolikus vallást teszi felelőssé, határozottan igaztalan és hamis. De hogy a vádnak tárgyát képező tények részben fennállanak, azt kár volna tagadni. Találkoztak olyan katolikusok, sőt ma is találkoznak, akik a lelki tökéletességet félreértik s rossz úton keresik. Azt hiszik, hogy a keresztény tökéletesség terméketlen lelki álom, tétlen szemlélődés és lelki örömöknék passzív átélvezése, megtapasztalása. Ennek a hitnek mindig nagy vonzóereje volt és lesz, mert szépen elpalástolja a restséget és hizeleg a kevélységnek. Elszédíti az embereket a hit, hogy ily kényelmes úton hághatnak föl a lelki magaslatokra, ahova mások, akik a titkot nem ismerik, rengeteg fáradsággal sem jutnak el. Megtévesztő egy irány, mint akár a gőgös sztoicizmus, amely fölényes önelégültségben tetszeleg, s kártékony, mint a pesszimizmus, amely szerint a legfőbb lelki tevékenység öntudatlan álom és kábultság, vagy akár a buddhizmus, a nirvana tana, amely nemcsak a lélek elaltatását, hanem annak felszívódását, megsemmisülését óhajtja.

Akik így fogják fel a katolikus életideált, azok természetesen érzéketlenek minden magán és köztevékenység iránt s a kulturális munka minden kínját, könnyét és izza-

dását százalmas mosollyal figyelik. Csakhogy ez a felfogás épen a valódi katolicizmustól áll a legtávolabb. Mint csempészárú került és kerül most is a hamis bölcséletek követőinek révén az egyházba, ahonnan azt a hivatalos tanítók mindig a leghatározottabb gesztussal kiutasítják.

A katolikus életideál épen nem a kvietizmus, a nyugalom, az álom és a kábultság, nem a gőgös önmegelégedettség s még kevésbé a terméketlen kritika; nem a tehetetlen lemondás és a nirvánába kívánczóság, hanem az ember összes tehetségeinek harmonikus foglalkoztatása, a folytonos tevékenység, az aktivizmus, a munka; a tökéletlenség öntudata, a szüntelen haladás és tökéletesedés vágya; a folytonos sikereknek és az örökéletnek reménye.

A katolikus misztika ajánlja ugyan a világtól való elvonulást, az önmagábatérést. De nem azért, hogy a lélek pihenjen és nyugodjék, hanem hogy a körülötte honoló nagy csendben annál inkább összeszedhesse minden erejét és azokkal a nagy gondolatokkal foglalkozzék, amelyek világosságot, bizalmat és erőt hoznak neki, s Istennel beszéljen, aki a magányban szól hozzá. Illés próféta nem a földrengésben, sem a tűzben, hanem a lágy szellő susogásában hallotta az Urat. (4. Kir. 19, 12.)

Az imádság idején éberebb és tevékenyebb a lélek, mint más munka alatt. S ha már a bölcselő, a tudós is a csendet keresi munkájában, annál jobban keresi az imádkozó, aki nagyobb munkát végez, mint bármely bölcselő, mert nemcsak fogalomelvonás, ítélet és következtetés az imádság, hanem az akarat edzése, az érzések nemesítése, az összes lelki erők lázas tevékenysége, az egész embernek átadása és fölemelkedése Istenhez. Amint mindenki elismeri, hogy a bölcselkedés munka és a nevelés is munka, sőt a legszükségesebb és alapvető munka: úgy az imádság, amely bölcselkedés és önmagunknak meg-

nevelése az Isten kegyelmeinek útmutatása és segítségével mellett, a legnagyobb és leghasznosabb munka. A filozófia száraz igazságokat tárgyal, a tudományos pedagógia tapasztalatok alapján szoktat, de életerőt a javuláshoz, a jellemképzéshez szükséges lelki erőt egyik sem adhatja. Az imádság eleven igazsággal, a veritas et vitával foglalkozik és az Isten végtelen szeretetének áramánál megtölti lelkét mint valami akkumulátort az erények bőségével, a jócselekedetekre hajlandósággal és készséggel, vagyis a szükséges erővel. Hasonlíthatatlanul magasztosabb és értékesebb tehát az imádság, mint bármely más szellemi tevékenység, mert az egyúttal erőgyűjtés más munkára.

A katolikus egyház tanítása szerint a jó imádság próbaköve a tett — az élet. A terméketlen imádság haszontalan. Aki imádság után nem szorgalmasabb, tetterősebb és áldozatkészebb, az rosszul imádkozott. Aki az imádságban szellemes sugalmazásokat, látomásokat és elragadtatásokat keres, az csalódik, mert abban erőt kell keresni szenvedélyeink és rossz szokásaink ellen, erőt szenvedéseink elviselésére és kötelességeink teljesítésére. Amint a hit cselekedetek nélkül holt, úgy az imádság erénygyakorlatok nélkül üres érzélgés és időfecsérlés. Az apostol szavai szerint az ájtatosság mindenre hasznos, ígérete lévén a jelen és jövőendő élet felől. (I. Tim. 4, 8.)

Tévednek tehát azok, akik azt hiszik, hogy a bensőséges élet csak a másvilágra készít elő, de a jelen élet számára semmi hasznot nem hoz. A kultúra első előfutárai, akik őserdőket vágta ki és mocsarakat szárítottak ki, utakat készítettek és a földet művelés alá vették, lelkük bensőségéből merítették a hálátlan munkához az erőt. S ugyanebből a forrásból merítenek ma is a békés szenvedők, a megelégedett munkások, a kibeszélhetetlen keserűségek között is hűséges hitvesek, az elhagyatott, magános cselédek és az életerőt panaszszó nélkül elemésztő irgalmas néne. Ha elvennék ezektől a

bensőséges lelki élet gazdagságát, akkor megrabolták erejüknek titkát, akkor ezek eldobják majd maguktól a munkát, kerülük az áldozatot és türelmüknek látszólag végtelen fonala megszakad.

Az egyház szentjei, akik naponként hosszú órákon át imádkoztak, annyi időt találtak a munkára, hogy csodálatos állunk meg bámulatos tevékenységük eredményei előtt. Ki merné mondani, hogy egy szent Bernát, aquinói Tamás vagy Bonaventura nem dolgozott annyit, mint bármely kortársa? Ha írásaik nagy foliánsait tekintjük, alig hisszük, hogy ezek még számtalan fárasztó utat tettek, leveleikkel az egész világot irányították, szónoklatokat tartottak a legkülönbözőbb helyeken, tanítottak s még naponként igen sokat imádkoztak. Munkájukat csak úgy értjük meg, ha ismerjük az imádságos lélek mélységeiből fakadó erőket. Az ókori és középkori kereszténység remetéi, a mi buzgó szerzeteseink, akik ellen annyi kifogása van a modern kor gyermekének, azt tanították és tanítják, hogy a lelki tökéletesedés lehetetlen a szellem állandó foglalkoztatása nélkül s hogy elsorvad ott a lelki és szerzetesi élet, ahol nem dolgoznak. (Augustin. De op. Monach. 30, 38.) Az élet súlypontjának áthelyezése ebből a világból a más-világba s az öröknek a végcél szolgálatába hajtása nem volt az emberiség elerőtlenítése, hanem új és végtelen öröknek belekapcsolása a világba. Az örök élet, a halhatatlanság hite volt az egyház alapítása előtt is a tetterő kútforrása.

Nem az egyház emelte ki az élet súlypontját ebből a világból, hanem maga a Teremtő. Az egyház csak jobban belevitte az emberiség köztudatába az örök életre való hivatást és a földi életnek ideiglenes érdemszerző voltát. Ő hajtotta az életet a végcél szolgálatába. Ezt a szemrehányást szívesen vállalja az egyház, mert erre a tetteére valóban büszke lehet. Minél fönségesebb, minél kívánatosabb célt tűzünk ki valaki előtt, annál nagyobb munkára

serkentjük. Már Aristoteles mondja, hogy a végcél az első mozgató. S a katolikus egyház által kitűzött cél: az örök élet boldogsága a leghatalmasabb mozgatóerő, amely a szunnyadó potenciákat mind fölébresztette és működésbe hozta. Soha nem tudott senki akkora motívumot a világba beállítani. Nemcsak a nagy végcélt állította elénk az egyház, hanem ő maga jótáll mellettünk, hogy a célt el is érhetjük. Magához kapcsol, saját életébe beleolt minket s megindítja bennünk azt a szakadatlan élettevékenységet, amely célunkhoz vezet.

Az egyház élő szervezet, amely önmagát élteti s a halálnak csiráját nem hordja magában, mert ő az időben és a térben továbbélő Krisztus; az Istennek soha nem pihenő, soha meg nem álló üdvözítő tevékenysége. A fölülről jövő erő, a Szentlélek, szállt le az egyházra, nála marad és dolgozik benne. S ez a munka mind folyik mibennünk is, ha az egyház élő tagjai vagyunk.

Minden mozgás a világon: a csillagok járása, a folyamok árama, a szívnek lüktetése, az életnek minden titka attól az Alkotótól van, aki az egyházban él s akit az egyház mint az élet kenyerét oszt szét az ő hiveinek. Ki merné mégis állítani, hogy ez az egyház gyöngé és erőtlen nemzedéket nevel? S ki merné magát katolikusnak vallani, ha minden idegében nem érezné a munkaerő feszülését, ha fáradtnak és bizalmatlannak érezné magát? Az egyház szakadatlanul ismétli az Üdvözítő szavait: Menjetek az egész világra! s a biztatást: Ne féljete, én meggyőztem a világot! Ismétli az evangéliumnak tanításait, amelyekben a szociális és kulturális munka alapjai vannak lefektetve, amelyek tele vannak a szabadság és az egyéni önérték magasztalásával, a nagylelkűség és a bátorság ajánlásával. Ha akadnak a katolikusok között gyáva, meghunyászkodó, önmagukkal tehetetlen lelkek, ezek nem az egyház kebelén szívták az anyatejet.

Igaz, az egyház nagyon hangsúlyozza az alázatosság és az önmegtagadás erényeit. De aki ezeket az erényeket a munkaképesség lefokozásának vagy az érvényesülés akadályainak tartja, nem ismeri azok valódi lényegét. Az alázatosság nem más, mint a helyes önismeret. Annak a bevallása, hogy önmagunktól gyöngék, törékenyek, tehetetlenek vagyunk, de az Isten kegyelméből annál nagyobb a mi méltóságunk s mindent megtehetünk abban, aki minket megerősít. Azért nem önmagunk erejébe vetjük bizalmunkat, hanem az isteni mindenhatóságba.

Az alázatosság nem kizárólag passiv erény, hanem aktív is. Megment a csalódásoktól s az Istenbe vetett bizalmával szinte leküzdhetetlenné teszi az embert. Az alázatos lelkeket a despotizmus nem tudta szolgálatba hajtani; ezek védelmezték meg legsikeresebben a szabadságot.

Az alázatosság nevelte a legnagyobb jellemeket. Az ebbe széppé, kedvessé és vonzóvá a társadalmi életet. Az önmegtagadás a férfias önuralomnak és a mások fölött való uralkodásnak iskolája. Az erősek és önálló erénye, a jogok szabadélvezetének biztosítója és a társadalmi rend alapja. Ezek az erények a katolikus egyház legszebb ékességei, amelyek inkább megnyitották az érvényesülés útjait s legkevésbé sem torlaszolták el azokat.

Különös merészség, hogy épen azok vádolják a katolikus egyházat gyöngeségről és mozdulatlanságról, akik egyetlen új célt nem tudtak az ember elé állítani, sőt épen a céltalanságot prédikálják és a lelket semmivel sem tudják táplálni és erősíteni. Szinte fölháborító, hogy azok vetnek az egyház szemére életuntságot és kultúrbénaságot, akik a pesszimizmuson át a buddhizmusig jutottak, a melynek fődogmája, hogy minden rossznak forrása a tett.

Vagy talán azt hiszi a hitetlen bölcselet, hogy az ösztönök felszabadításával, az erkölcsi világrend megdöntésével sikerül neki a tettek új erőforrásait megnyitni és

lúktetőbb kultúrmunkát megindítani? Bizonyára ez a hite a monizmusnak, amikor nyíltan az állatnak erkölcsanát hirdeti, amely szerint minden ösztönszerű cselekvés jócselekedet. (Dr. Horneffer a monisták hamburgi kongresszusán 1911.) De az ösztönök vad játékából nem lehet következetes, célszerű kultúrmunkát levezetni. Hiszen a nagy célok megvalósításához nagy igazságok s az ösztönöket megfékező nagy erők szükségesek. S hol volnának az igazságok, ha körülöttünk minden csak relatív értékű, ha tisztán az ösztönökből fakadó akarat, a Wille zur Kraft, ez a szeszélyes erő, az emberiségnek lendítőkereke? Hogyan nevelődnének a jellemek, ha nincsenek elvek, amelyeken a jellemnek állandósága nyugszik; ha nincsen az akaratnak szabadsága, hanem a materia kényszere és az ösztönök zsarnoksága kormányozza az embert? Voltak már idők, amikor a szenvedélyek ragadták magukhoz az uralmat, de ezek az idők nem alkottak semmit. Egyik napnak eredményét lerombolta a másik. Marat, a francia forradalmár mondja: Ijesztő hibája az embernek, hogy a fölbuzdulása csak napokig tart. Azután következik az elernyedés, majd újabb föllángolás, de a multnak alkotásai ellen.

Akik az embert elszakítják az örök alapoktól s tette-rejét és tevékenységét szekularizálják, azok elgyöngítik és az állandóságától megfosztják azt. Akiknek a forradalmi kitörések és a történelem démoni erősségei imponálnak, azokat kijózaníthatná a mulandóság hamuja, amely minden vulkáni kitörés pusztító munkáját befödte.

A szenvedély munkája volt Lucifer lázadása. S azt mondja róla az Úr: Láttam a sátánt, mint villámot az égből leesni. (Luk. 10, 18.) Egy villámfénynek pillanatnyi föllobbanása az ösztönnek a tette. A nyomában sötétség, kín és szenvedés következik.

A katolikus egyháznak az ilyen tetterő és tevékenység soha nem imponált. Az emberi indulatoknál, a világ

változó benyomásainál sokkal mélyebbre veté horgonyát. Az örökkévalóság mélységeiből szívja a tetterőt, Onnan, ahol minden biztos, erős és állandó. Igazságokat hoz föl, örök és változatlan elveket. Biztos kézzel meghatározza a tevékenység célját s azután kiadja a jelszót a munkára, a céltudatos, ernyedetlen, kitartó munkára. Mindenkinek teljes szabadságot biztosít s mindenkinek kezébe leteszi a saját sorsát. A munkához erőt ad ugyanabból a forrásból, amelyből ő merít: az Isten kegyelmeinek forrásából azzal az ígérettel, hogy e segítséggel minden ember elérheti a célját, de közre kell működnie e kegyelemmel, dolgoznia, fáradnia kell. Hol van a világon világnézet, amely annyira hangsúlyozza a tettet, a munkát, az önérvényesülést, mint éppen a katolicizmus? Az egyháznak isteni alapítója mondja: Az én Atyám mindezideig munkálkodik s én is munkálkodom. (Ján. 5, 17.) A katolikus theologusok szerint az Isten *actus purus*, tiszta tett, csupa cselekvés. Mindenek kezdete a tett. Im Anfang war die Tat. Ebből származik minden jó. S az Úr Jézus, aki folyton munkálkodik, aki maga az *actus purus*, élte az egyházat az idők végezetéig. Az egyházat a Lélek hajtja a folytonos cselekvésre s ugyanaz a Lélek hajt mindenkit, aki az egyházzal közösségben él. Az egyháznak minden élő tagja elmondhatja magáról az apostollal: Élek én, de már nem én, hanem Krisztus él énbennem. (Gal. 2, 20.) Ez a tudat szinte a végtelenségig fokozza bennünk a munkaerőt, a bátorságot, a kitartást és a bizalmat. Sőt ez a tudat biztosítja egyedül a katolikus munkának a sikerét és áldását.

Ha mégis van panaszunk a katolikusok kevés munkakedve és kitartása ellen, ha a katolikus akciókhoz mégis aránylag kevés igazi tetterős férfiút tudunk megszerezni: ennek oka, hogy a magyar katolikusok nagy részében éppen a katolikus élettartalom, a kegyelmi közösség hiányzik. Azért nem tudjuk a mai generációval a katolikus

egyház életerejét kellőleg bemutatni s azért szeretünk a multakra hivatkozni. Úgy vagyunk, mint az a nólai ember, aki a temetőben kereste az igazi nólaiakat. Mikor a római szenátus követe megérkezett Nólába, megkérte vendégbarátját, hogy hívja össze a nólai férfiakat tanácskozásra. A vendégbarát kiment a temetőbe s nagyszóval hívta a férfiakat. Világos, hogy senki nem jelentkezett. Másodszor is kiment és megismételte a hívást — eredmény nélkül. Erre a római követ is elkísérte vendégbarátját, hogy megértse a nólaiak vonakodásának okát. Nagyot csodálkozott, mikor vendégbarátja a temetőbe kalauzolta s azt mondta: itt nyugosznak a mi férfaink, a mostani nemzedéknek nincsenek férfiai, különben nem volnánk a rómaiak rabigája alatt. Az egyház is sokszor a martírok sírjához zarándokol, mikor az egyház hatalmas életerejét akarja a világ előtt bizonyítani vagy a nehéz küzdelmekre hasztalan hívja az élő férfiakat. De sohasem teszi azt a nólai ember reménytelenségével. Az egyház tudja, hogy a vértanú és hitvalló nagy ősök sírjai fölött lebegő szellem nem merő emlékezet, hanem élő szellem, amely az élő nemzedéket ismét férfiakká nevelheti. Ha azért az egyház többször megismételi hívását férfiak után, az ősök eleven szelleme az élő férfiak seregét fogja köréje csoportosítani.

Az egyház hívja, szólítja a férfiakat, mert újabban tapasztalja, hogy egyes katolikus akciók nagy nyilvánossággal és sok beszéd között megindulnak, a nyilvános gyűlések alatt a sikert már biztosra vesszük, de amint a csendes részletmunka, a zajtalan és áldozatos végrehajtás következik, a munkatársak száma mindinkább kevesbedik, a munkások szívéből a buzgóság mindjobban kihál. Mikor elkövetkezik ismét a nyilvános szereplés, megint sokan jönnek össze és csodálattal állapítják meg, hogy a nagy érdeklődés dacára az eredmény oly kevés. Újra fogadkoznak és szónokolnak, de amint szétválnak, a munka ismét megakad,

mert nincs végrehajtóerő, nincs elég hétköznapi munkás, vagy ha úgy tetszik, nincs elég igazán katolikus munkás, aki mindenkor a saját ügykörében teljesítené kötelességét.

Ide katolikus férfiak kellenek, akik a katolikus ügyért folyó munkában nem szorulnak külső biztatásra, külső elismerésre, görögtűzre vagy tömeghatásra. Akik az erőt a saját lelkükből merítik, amelyben a cselekvő Krisztus lakik. Az a Krisztus, aki cselekedett és tanított, aki harminc éven át a názareti magányban dolgozott. Az egyház hívja a férfiakat. Nem azért, hogy azok ereje őt védelmezze, hanem hogy saját erejét beléjük öntse s így a világba ismét igazi jellemeket, nagy férfiúkat, kultúrhősöket állítson, tele akarattal, kitartással és bizalommal. Ilyen hősök fekszenek az egyház temetőiben. S ilyeneknek kell jönniök az egyház hívására nagy számmal a már meglevők mellé.

Mikor most érkezett az ideje annak, hogy a mi katolikus mozgalmainkat: a tudományos és irodalmi, társadalmi akcióinkat a kezdés nehézségei után biztos alapokra helyezzük, minden megrázkódtatás ellen megóvjuk és ami a fő, azok sikerét biztosítsuk, feltétlenül szükséges, hogy katolikus ügyeink irányítói és munkatársai olyanok legyenek, akik bebizonyították, hogy kegyelmes lelkükben kiapadhatatlan erőforrás van. Híveket és tagokat a külső hatás is az egyházhoz vonzhat, de akik eredményes munkát akarnak végezni, azoknak egész katolikusoknak kell lenniök, akiket a saját lelkük táplál. Az egyház az oltártól küldi hiveit a világba a cselekvésre. Ité, missa esté, ismétli naponként napkelettől napnyugatig. Menjetek, ki-ki a maga hivatása körébe és dolgozzatok. Az oltárról szól a küldetés s az oltárról jön az erő. Akik magukkal viszik az élet kenyerének erejét, azokban megbizik az egyház. Ezekben megvannak a katolikus tevékenység belső biztosítékai és erőforrásai. Ezek nem lesznek terméketlen álmodozók, nem gyöngé, bizalmatlan, gyámoltalan emberek, akik csak jajgatni tudnak,

hanem erőből duzzadó, jókedvű munkások soha nem csüggedő reménnyel és bizalommal, igazi katolikus munkások az aktív egyház buzgó gyermekei.

Ezek a munka hevében tévedhetnek s az illetékes egyházi tekintélyek szerető figyelmeztetésére rászorulhatnak, de sohasem érdemlik meg testvéreik kiméretlen kritikáját és szándékaiknak félremagyarázását. Mindig van annyi erejük, hogy az egyháznak anyai intéseit megfogadják s ezekben az intésekben inkább munkájuk megbecsülését és igaz sikereiknek hő óhaját fogják látni. Ám a testvéreknek marakodó akadékoskodása könnyen leszorítja őket az aktivitás teréről s így megfosztja az egyházat sokszor a legértékesebb szellemek munkájától. Újabb időben fájó szívvel látuk a külföldön a legtevékenyebb katolikusok ellen irányuló kritika pusztítását éppen olyan oldalról, ahol magukat még katolikusabbaknak, integrális katolikusoknak tartották. Végtelenül sajnálnám, ha egyes szomorú jelekből azt kellene következtetnem, hogy az integrálkatolikus kritika hazánkban is megkezdene bénító, negatív működését. Komolyan kell figyelmeztetnem hazánk katolikusait, hogy becsüljük meg amúgyis annyira kevés katolikus munkásainkat és álljunk melléjük őszinte, igaz lélekkel és lelkesedéssel. Ha vannak hibák vagy gyanús kikezdések: iparkodjunk a dolgot magunk között tisztázni és elintézni. De ne kapaszkodjunk egy-egy rosszul megválasztott szóba vagy szerencsétlen kifejezésbe, hanem nézzük a katolikus tevékenységnek igazi kritériumait: a munkások bensőséges katolikus életét, jószándékát és munkájuknak egészséges gyümölcseit.

Nem azok az integrális katolikusok, akik a csendes háttérben felelősség nélkül a kritika szuró fulánkjával lesik a küzdőket, hogy egy megfontolatlan mozdulatnál rögtön megsebezzék őket, hanem azok a bátor küzdők és fáradhatatlan munkások, akiket Krisztus szeretete űz a tevékenységre és a küzdelemre Krisztus ellenségei ellen. Nem

katholikus, annál kevésbé integrálkatholikus eljárás az összekülvő pártoskodás, bizonyos neme a fölényességnek, mások vakmerő megítélése és meggyanúsítása. A katholicizmus pozitív erő, amely gyanútlanul, Istenbe vetett bizalommal dolgozik s elsősorban munkájának áldásos eredményeivel akarja a maga igazát bizonyítani. Ex fructibus eorum cognoscetis eos. Nincsen az egyháznak új névre szüksége. Dicsőséges, érdemekben gazdag és a martirok vérében ázott név a katolikus. Igaz kifejezője Krisztus igaz egyházának, az egy, szent, apostoli egyháznak. S igaz kifejezője a krisztusi munkának. Aki a katolikuson felül még más jelzőre szorul, az akarva nem akarva már megkülönbözteti magát az egyháztól.

Óvakodjunk ettől a veszedelmes lépéstől s legyünk valamennyien katolikusok, édes gyermekei az egyháznak, szerető testvérek, telve életerővel és munkakedvvel.

IV.

KATHOLICIZMUS ÉS A KELETI KERESZ- TÉNYSÉG.

(1915.)

A független lelki hatalom szükségessége és áldása. — Primátus nélkül nincs egyetemes, csak nemzeti egyház s a lelki hatalom a politikai hatalom kezébe megy át. — A keleti egyház példája. — A vallás legyen független, egyetemleges, a földi kötelékeken felülemelkedő, hogy senkit ne gátoljon, hanem mindenkit csak erősítsen állampolgári kötelességeinek teljesítésében. — Tanítsunk és cselekedjünk.

Mióta utoljára volt alkalmam e helyről, a Szent-István-Társulat fővédnöki székéből, a magyar katolikusokhoz szólani, a legfontosabb világesemények gyors egymásutánban torlódtak egymásra. A monarchia létét veszélyeztető áramlatok, a trónörökös ellen intézett gyilkos merénylet, a nagyhatalmak versengése, a gazdasági, nemzeti, faji és egyéb kulturális érdekek ütközése világháborúba sodort minket. A borzalmas háború felett érzett nagy fájdalom megtörte a katolikus egyház fejének, a béke hivatott őrének, Pius pápának szívét s nehéz örökségét átvette XV. Benedek pápa Őszentsége.

A katolikus egyház biboros főpapjaival együtt én is ott voltam Rómában az elhunyt pápa búcsuztatásánál, az új pápa választásánál és trónralépésénél. Közvetlen közelből éreztem annak az egyetlen élő nagy szervezetnek szívverését, amely a világ összes nemzeteit a fékevesztett gyűlölködés és az élet-halálharc idején is egyesíteni tudja, az összes természeti és

mesterséges ellentéteket szellemi erejével legyőzi, amelynek látható feje a pápa, összekötő lelke pedig Krisztus. Alig volt idő, amikor az egyházban működő isteni erő olyan világosan megnyilatkozott, mint most, amikor minden emberi ösztön és érdek a széthúzást és a szakadást sugallta s csak isteni erő győzedelmeskedhetett a lázadó szenvedélyeken. Emberi eszközök egyáltalán nem működtek közre. A nemzeteket elválasztó energiák ott éltek az egyes bibornokok lelkében. Mindegyiknek megvan a maga nyelve, a maga nemzeti jellege, a forró hazaszeretete; átérzi és átérti országának minden aspirációját, sérelmét, igényét, büszkeségét, fájdalmát és örömét. Az egyház nem törölte el ezeket, nem irtotta ki belőlük. Nem is törekedett arra, mert nem ez a hivatása. S mégis győzedelmeskedett az ellentéteken. Nem erőszakkal, mert annak eszközei nincsenek módjában s ha volnának is, a mostani viszonyok között, mikor minden hatalmi egyensúly fölborult, a legjobban fölfegyverzett erőszak sem használt volna.

Tisztán lelki erővel, a közös hitnek erejével gyűjtötte szent Péter széke köré a közlekedés ezernyi akadályával és nehézségeivel megküzdő biboros választókat, hogy megválasszák azt, aki Krisztustól kapja a mennyország kulcsait, a legfőbb lelki kötő és oldó hatalmat és a megbízást, hogy minden nemzetet tanítson, Krisztusnak, a legfőbb pásztornak minden nyáját legeltesse, kormányozza. Ennek a nemzetközi lelki hatalomnak készséggel hódolt meg minden nemzet fia s örömmel fogadta ennek a hatalomnak új birtokosától a béke csókját. Mikor a harc hevében az emberek a legelemibb közös emberi érzésekből is kivetkőznek, akkor fényes ragyogásban áll a világ előtt az a lelki hatalom, amely egyedül hirdeti, hogy az emberek testvérek, egy Atyának gyermekei, amely általános emberi hivatásáról meg nem feledkezett és semleges maradt mindazokban a kérdésekben, amelyek a népeket elválasztják.

Mi magyar katolikusok a nemzeti létünkért folyó nagy küzdelmünkben örömmel és mély hódolattal üdvözljük szent Péter apostol hatalmának örökösét, XV. Benedek pápát, s biztosítjuk őt a mi törhetetlen ragaszkodásunkról és hűségünkről. Harcunk igazságáról szívünk mélyéből meg vagyunk győződve, olthatatlan lelkesedéssel végigharcoljuk azt, kitartunk a végső győzelemig. Áldozataink és szenvedéseink között vigasztalásunk a mi szent hitünk, amely fölött Krisztus helytartója őrködött évszázadokon át és őrködik a mai zivatarok idején. Az ellenség világától körülvéve jólesik tudnunk, hogy a messze távolból, ahonnan majd mindenünnen ágyúk és szuronyok merednek felénk, a katolikus egyház nagy főpapja, a kereszténység közös atyja, áldást hint mireánk is, a keresztény világnak egyik népes családjára, a mi koronás királyunkra és hűséges népére.

Amint nemzeti érdekeink egy évezreden át soha sem kerültek ellentétbe az Apostoli Szentszékkal, úgy most is meg tudjuk azokat egyeztetni igaz hűségünkkel Krisztus földi helytartója iránt. Sőt a nagy világháború alatt még jobban megerősödött a mi meggyőződésünk a független lelki hatalom szükségességéről és áldásairól.

Ha a vallásos hatalom az egész világon a politikai hatalmakkal összenőtt volna, úgy a nagy háborúba az egész vonalon beleszólnának a vallási érdekek is s még inkább elmérgesítenék a helyzetet. Így azonban a legtöbb hadviselő félnél a vallás fölülemelkedik az ellentéteken s megmarad egy közös alap, amelyen megnyugvást találunk s amelyről a semleges lelki hatalom a békét minden félreértés nélkül sürgetheti és hangoztathatja. Ebben a tényben nyilvánul meg ma a mi vallásunk katholicitásának és az egyházi primátusnak nagy jelentősége. A két tényező egymás nélkül meg nem áll. Katholicitás nélkül nincs primátus s primátus nélkül elvesz az egyetemesség. Primátus nélkül csak

nemzeti egyházak létezhetnek, amelyek fölött a lelki hatalom is lassan, de biztosan a politikai hatalom kezébe megy át.

Ezt az igazságot tapasztalta magán a keleti egyház, mióta a Rómával való egységet megszakította. Bizánc császárai a római császárok utódainak tekintették magukat. Világuralmi törekvéseik érvényesülését az elveszett Nyugat felé leginkább a pápa akadályozta, aki a népvándorlás után az egyes népek önállósítását elősegítette, a nemzeti fejedelmeket királyokká koronáztatta s az egész nyugati keresztény népcsalád némi egyesítésére a nyugat-római császárságot alapította. Azért a pápától való lelki függés kényelmetlen volt Bizánc császárainak.

A konstantinápolyi patriarkák, a keleti császárság fővárosának főpapjai, nem szívesen tűrték Róma püspökének felsőbbbségét s folyton találtak anyagot a surlódásra, amely végre szakadáshoz vezetett. Végzetes lépésüknek első következménye volt, hogy egészen a császárok befolyása alá jutottak. A császárság bukása után pedig mutatkozott a második következmény. A skizmatikus egyházak egymásután függetlenítették magukat a konstantinápolyi patriarkától és nemzeti egyházakat alapítottak saját fejedelmeik döntő befolyása alatt. A görög egyház mindinkább veszített jelentőségéből s szerepét nemsokára átvette az orosz egyház, amely 1587-ben különvált és Nagy Péter cár alatt 1721-ben az orosz patriarkátus megszűntével egészen a cár hatalmába került. Mikor a papság kérte a patriarkátus visszaállítását, Nagy Péter azt felelte: Én vagyok a ti patriarkátok. A cár által központi szervül beállított szent szinódus az egyházat a cár eszközévé tette, aki a világi prokurátor útján abszolút hatalommal kormányozza az egyházat. Bár az orosz népnél megmaradt a világi és az egyházi hatalom különbségének bizonyos fokú tudata s nem lehet a szó szoros értelmében cárpápáról, vagy kalifátusról beszélni, az ordóval járó szent ténykedéseken kívül

az egész egyházi joghatóságot a cár, mint az egyház föl-
kent védnöke gyakorolja. A papság szabadsága eltűnt.
Nincs zsinat, értekezlet, tudományos mozgalom, irodalmi
tevékenység, művészi haladás. Egyházi téren minden meg-
kövült abban a stádiumban, amelyben a bizánci egyház
adta át a maga kulturáját. A püspök és a papság között
áthidalhatatlan az űr, semmi indítás nem történhetik sem
felülről lefelé, sem alulról fölfelé. A püspök a szerzetben
eltöltött hosszú évek után előrehaladott korban kerül tel-
jesen ismeretlen körülmények közé s így nem lát maga
előtt más feladatot, mint hűségesen teljesíteni a szinódus
rendeleteit s a cár és kormánya előtt föltétlen tiszteletet és
engedelmességet tanúsítani és tanítani.

Az orosz erősen ragaszkodik egyházához. Benne
látja nemzetiségének erős várát, benne és általa legyőz-
hetetlennek tartja magát. Hisz a maga nagy jövőjében és
bizalma az egyházában gyökerezik. Birodalmának és egy-
házának terjesztése nemzeti törekvésüknek közös célja.
Mivel egyházuk az országgal teljesen egybeforrt, minden
nemzeti küzdelem egyúttal vallásháború. Az orosz birodalom
az orosz szemében a vallás által megszentelt ország, szent
föld, Moszkva szent város, a cár szent. Imádsága a cár
birodalmának terjesztését és az orthodox vallás térfoglalását
kéri. Lelkében él a remény, hogy vallásuk bölcsője, az ősi
Konstantinápoly, a katexochen császárváros, a cár tulaj-
donába kerül, a Hagia Sophia a pogányok kezéből ismét
a keresztény világ urának hatalmába jut s onnan terjed a
hatalom a nyugat felé. Már 1860-ban jövendölte Pogodin :
«Ha a török uralom megsemmisül, akkor a konstantinápolyi
patriarkai szék minden dicsőségét visszanyeri s a keleti
egyház ismét világraszóló jelentőségéhez jut. Akkor a kiélt
Nyugat megifjodik a szlávok által és egyházuk által, mert
a szlávoké a jövő». (Politische Briefe aus Russland. 1860.
Leipzig.) Orosz felfogás szerint az orosz egyház térítő

apostolai politikai missiót teljesítenek, mert előkészítik az állami terjeszkedés útját; az államhatalom pedig saját érdekében cselekszik, ha az orthodoxyát erősíti, amerre a keze elér.

Lengyelország felosztása után Oroszország első feladata volt a neki jutott részben a kis és fehér oroszoknak Rómával 1595-ben a breszti zsinaton kötött unióját tönkretenni s őket az orthodoxyához visszatéríteni. Ez a munka sikerült. A cárok hűségesen teljesítették az aposztata Siemaszkó József (1829.) püspöknek tanácsait és vaskövetkezetességgel szakítottak le az egyház testéről legalább 12 millió hívőt. Siemaszkó nem ajánlotta a cároknak a Diocletian-féle eszközöket, inkább az aposztata Julian módszerét, amely a szellemi erőszakot használja elsősorban s csak szükség esetén nyúl a testi fenyegetésekhez. Tanácsai szerint az egyesült oroszokat izolálni kell teljesen a latin szertartású katolikusoktól, a lekipásztori életben s különösen a szemináriumokban, a püspökök számát kevesbíteni, hogy a meglevőket jól lehessen szemmel tartani s alkalmas embereket találni, akik megértik a kormány intencióit és meghajlanak a szelid eszközök előtt. A bazilita szerzetet meg kell szüntetni, mert az az unió fészke. A latin befolyás alatt behozott újításokat ki kell küszöbölni, hogy a nép lássa a kormánynak azt a szándékát, hogy a régi hamisítatlan vallást akarja visszaállítani. Orthodox oroszoknak nem szabad megengedni, hogy katolikusokká legyenek, akár latinok, akár görög szertartásúak akarnak lenni. Görög szertartású orosz ne követhesse a latin ritust s latin pap szolgálatait ne vehesse igénybe. Nem keresztények a kereszttség által csak orthodoxok lehessenek. Vegyes házasságokból született gyermekek mind orthodoxok legyenek. Az orosz nyelv tanítására nagy súlyt kell fektetni. Az engedelmes papokat javadalommal és kitüntetésekkel jutalmazni. (Gondal, *Der Katholizismus in Russland*. Strassburg, 1906.) Ezek a tanácsok

mind kormányrendeletek lettek. Az unió nem illett bele Oroszország egyházpolitikai szervezetébe s nem fért össze századok óta kialakult ama felfogásával, mely szerint az orosz csak skizmatikus lehet.

A latin szertartású katolikusok, a lengyelek és litvánok ellen nem lépett fel az orosz olyan elszántsággal, mint az egyesült kis és fehér oroszokkal szemben. A lengyelek és litvánok az oroszától különálló nemzetiséget alkotnak. Már pedig az orosz felfogás szerint a vallás a nemzetiséggel van összenőve. Szerintök lengyel és katolikus egyet jelent. Azért a latin katholicizmussal szemben annyi türelmet tanúsítottak, amennyit a lengyel és litván nemzetiség érdemel addig, amíg az eloroszosításra meg nem érik. A bánásmódban három elv vezette az oroszot: 1. Az egyház külső szervezetét lehetőleg uniformizálni kell az orthodox egyház szervezetével, élére a szent szinódus mintájára a katolikus kollégiumot helyezni s az egyházközigazgatást a világi befolyás és bürokrácia minden nyomásának kitenni. 2. Az egyházat a történeti határok közé kell szorítani. Csak ott és azon nép között állhat fenn, ahol már fennállott, mikor az orosz uralom kezdődött. Minden terjedés és térítés tilos. 3. Az orthodox egyház propagandáját a katolikusoknak nyugodtan tűrniök kell. S az államnak természetesen érdekében áll, hogy ezt a propagandát hatósági támogatással minél eredményesebbé tegye.

A katolikusokat a Nyugattól lehetőleg izolálták, a legkicsinyesebb rendőri intézkedésekkel elnyomtak minden szabadságot, a prédikációkat és pásztorleveleket cenzurának vetették alá, a papjelöltek megválogatásába is beleszólt az állam. A szamogita katolikusoknál még az imakönyvek és katekizmusok latin betűit is eltiltották és a cirill abcét írták elő. 1905-ben a japán-orosz háború után kitört zavargások idején végre a cár türelmi rendeletet bocsátott ki, amely mindkét szertartású katolikusoknak megadja a vallás-

szabadságot, de ez a rendelet is a hagyományos felfogások kiirthatatlansága miatt sok tekintetben írott malaszt maradt.

A történelem fényesen beigazolta, hogy a Rómától elszakított nemzeti egyház a vallásszabadság elnyomója lett és politikai célok szolgálatába szegődött.

A mostani világháború is új bizonyítékokat szolgáltatott felfogásunk mellett és ép azért kötelességünk, hogy mint magyarok és katolikusok e felfogást ismerjük s annak veszélyei ellen védekezzünk. A veszedelem vallási és nemzeti. Azért az egyháznak és az államnak résen kell lennie. Okuljunk az aposztata Siemaszkó tanácsain, amelyeket a cárnak adott és kövessük annak ellenkezőjét. Legszentebb jogunk és kötelességünk egy a vallás cégére alatt alattomosan és nyíltan terjeszkedő politikai mozgalomnak útját állani. Az állam ismerni fogja a maga teendőit, nem az én hivatásom azokat megszabni. De a magyar katolikus egyház lelkiismeretét akarom felrázni és azt kötelességére figyelmeztetni, hogy az unió a jövőben mindinkább megerősödjék és minden csábításnak ellenálljon. Az oroszok az unitusokat izolálták a latinoktól. Nekünk latinoknak arra kell törekednünk, hogy a más szertartású katolikusokkal a legbensőbb testvéri viszonyban éljünk és minden ügyünket közös akarattal és kölcsönös szeretettel végezzük, mint az egyháznak édes gyermekei s egy hazának hűséges fiai. Azért cselekedtek bölcsen úgy a magyar törvényhozás, mint a főpapság, midőn az alsópapság kongruáját mindkét szertartású papságra nézve egységes elvek szerint rendezték. Hasonló elvek szerint kell rendezni a katolikus autonomia ügyét is. Sohase tekintsük őket másod- vagy alsóbbrendű katolikusoknak, hanem egyenrangú testvéreinknek, akiket csak a külső ruházat különböztet meg tőlünk. Kezdve a neveléstől az élet minden viszonylatai között, az egyházközigazgatásban, az egyház közös manifesztációiban járjunk el egyetértéssel. A papság között

éljen a szemináriumtól kezdve a legszívélyesebb barátság. — Amint küzdenünk kell a görögöknél a latinoktól való izolálása ellen, úgy a görög-katholikusok belső szervezetében is ki kell küszöbölni az orthodoxiára emlékeztető minden hideg elkülönzést. A püspök nemcsak a többiek fölött álljon, hanem ismerje papjait és híveit, ezek szükségleteit közvetlen közelből s tapasztalatai alapján kormányozzon, gyógyítson, segítsen atyai szeretettel, de a sikerhez szükséges hajthatatlan erélyességgel is.

A püspök, a papság és a hívek között bensőbbé tennék a viszonyt a püspökök látogatásai a plébániákon, amelyek annál is inkább szükségesek, mert a gör. kath. püspököknek a bérálás szentségének kiosztása révén nincs alkalmuk papjaikkal és híveikkel úgy érintkezni, mint a latin püspököknek. Ezek a látogatások mindig szükségesek voltak, most azonban még inkább azok, miután ez a jóra való nép a háború folytán igen sokat szenvedett s anyagi existenciájában is megrendült.

A görög-katholikus papság és hívei között legyen az a szoros kapcsolat, mint a latin papság és hívei között. Ne legyen a görög-katholikus pap csak családjának, hanem legyen a nagyobb családnak, híveinek is szerető atyja. Ne csak a liturgikus kötelességek végzése legyen a görög pap törekvése, hanem igyekezzék népét a hitben alaposan kioktatni, azt az öntudatos és bensőséges vallási életre, a kegyelmi életre szoktatni s foglalkozzék szeretettel a népnek szociális és kulturális igényeivel, jóléti intézményeivel is. Ha a nép egyszer megismerte a katolikus egyház tanítását és megízlelte annak vigasztaló és erősítő kegyelmi életét, ami elsősorban a szentségeknek gyakori és buzgó fölvétele által történhetik, akkor sohasem tévesztik meg többé a politikai agitátorok skizmatikus csábításai s sohasem tud többé megelégedni az orthodoxia rideg külsőségeivel. Ha megszerette papját, mint gondos lelkipásztorát,

szellemi művelőjét és szociális jótévőjét, akkor nem tárgyal papjának háta mögött gyanús apostolokkal.

Ha az oroszok szerint a bizilita-rend az unió erőssége, akkor védjük és fejlesszük ezt a rendet, hogy hajdani jelentőségét visszanyerje. A vallást ne tévesszük össze a nemzetiséggel és nyelvvel. A vallásnak örök érvényű igazságai és eszközei vannak. A nemzetiségek és nyelvek alakulnak, másokhoz hozzásimulnak, elváltoznak. Tehát a kettőnek sorsa egymáshoz nem köthető. A vallás legyen független, egyetemleges, a földi kötelekeken fölüllemelkedő, hogy senkit ne gátoljon, hanem mindenkit csak erősítsen állampolgári kötelességeinek teljesítésében s a honi földhöz való hűségés ragaszkodásban.

Az orosz sürgeti a maga nyelvének érvényesülését vallási és állami érdekből. A magyar államot hivatalos nyelvének elterjesztésénél csak az állam és állampolgárok magánérdekei vezetik. Nem törekszik senkit erőszakosan a maga anyanyelvétől megfosztani, vagy nyelvvel együtt a hitét megrabolni. Idegen befolyások ellen, amelyek a nemzeti egyházak részéről jönnek, a saját jól felfogott érdekében védekezik az állam s így indirekte a katolikus egyház védője lesz. Ebben a védelmi munkában segítsük az államot. A keleti szellem beözönlése ellen emeljünk gátat s szoktassuk el a népet, hogy onnan szerezze be bármi-féle kulturális vagy istentiszteleti szükségleteit, mert nincs neki arra szüksége. Szabad nép, katolikus nép mindent előteremthet itthon. Az egész magyar katolikus irodalom és művészet segítségére lesz. A Szent-István-Társulat mai közgyűlésén épen azt akartam magának a Szent-István-Társulatnak, a katolikus íróknak és művészeknek lelkére kötni, hogy a görög szertartású katolikusokkal, azok szükségleteivel szívesen foglalkozzanak, az egység érzését, a testvéri bizalmat bennök erősítsék, őket a mi latin katolikus magyar népünk szeretetébe beleoltsák s atavisztikus esz-

mékkal szemben a katholicitás, a vallás egyetemességének és az egyházi primátusnak nagy jelentőségét hangoztassák, magyarázzák. Aki az egyházat jól ismeri, megszereti azt és bármi viszontagságok között rendületlenül ragaszkodik hozzá. Akik hivatva vannak, menjenek azért, tanítsanak és cselekedjenek. Kövessék isteni Mesterünknek fenséges példáját, akiről a Szentírás megjegyzi, hogy Jézus cselekedett és tanított. Mutassák meg tetteikkel is, hogy hiveiket szeretik, mert Nagy szent Gergely szerint a szeretetnek próbaköve a tett.

V.

MISSZIÓS TEVÉKENYSÉG.

(1916.)

A római kérdés. — A törökországi katolikus missziók válságos helyzete. — Missziós értekezletek. — A Szent-László-Társulat. — Konstantinápolyi magyar iskola s a Jeruzsálemben Szent István király által alapított magyar hospicium felújítása. — A Szent Ferenc-rend «Szent Kereszt Hadsereg»-e. — Feladatok a Balkánon.

A Szent-István-Társulat legutóbbi közgyűlésén az orosz és az osztrák-magyar hadseregnek Magyarország határán vívott küzdelmei kötötték le figyelmünket. Foglalkoztunk az orosz veszedelemmel magyar nemzeti és katolikus szempontból és hangsúlyoztuk a magyarországi ruténeknek szükséges védelmét, a magyar hazához és a katolikus egyházhoz való erős kapcsolását. Azóta Isten kegyelméből a harctéren döntő sikereket értünk el. A tavaszi offenzíva az orosz ellenséget nemcsak kiűzte hazánkból, hanem mélyen országa belsejébe szorította vissza. Alkalmunk volt kulturális és vallási téren előkészíteni és részben meg is tenni azokat az intézkedéseket, amelyek Oroszország terjeszkedő vágyainak gátat vetnek. Tapasztaltuk az ország északkeletén lakó görög katolikus testvéreink hazafiságát és hithűségét, valamint az egyházi és állami vezető körök bölcsességét az említett erények megőrzését célzó intézkedésekben. Bizton reméljük, hogy a megkezdett munka a kölcsönös megértés és a közös szent célok útján teljes sikerhez fog vezetni. Mély hálával adózunk mindenkinek,

aki a mozgalmat támogatta s örülünk az egyház és az állam dicséretes együttműködésén, amely minden nehézséget le fog győzni.

A mult közgyűlés óta folyton tartó világháború, mint hatalmas földrengés, sok mindent eltemetett s a mélységekből pihenő kérdéseket vetett a felszínre. Mióta a pápát világi uralmától megfosztották és a vatikáni fogságra kárhoztatták, a *római kérdés* ugyan állandóan foglalkoztatta az elméket, de a kérdés az idők folyamán sokak szemében elvesztette akut jellegét s megoldása a bizonytalanság sűrű ködébe burkolódzott. Amint azonban 1915. pünkösd vasárnapján Olaszország megüzente nekünk a háborút, a római kérdés ismét homloktérbe lépett. Bebizonyosodott, hogy a pápa szabadságának és szuverén állásának biztosítékai elégtelenek, viszont a népek nagy harcában elemi erővel utat tört az igazság, hogy politikai és kulturális szempontból is szükséges egy feltétlenül semleges és független, biztos erkölcsi alapon nyugvó világhatalom.

Jól tudjuk, hogy a pápa a háborút viselő keresztény nemzetek gyűlölködését a saját helyzetének felpanaszolásával szítani nem akarja s nem óhajtja ügyét a gyilkoló fegyverek döntésére bízni, hogy a kiontott vérből fakadjon az ő szabadsága, amelyet az igazság erejének kell meghoznia. Az ő pártatlansága és semlegessége, részrehajlatlan atyai szíve most csak a békét, a szenvedések enyhítését célozza. A béke hirdetését és a vigasztalás evangéliumát összes hivei, a földkerekség minden jóakaratú népei szívesen hallgatják. Mert, amikor annyi érdek és érzés elválaszt minket, már csak a közös szenvedés egyesít s így a szenvedők vigasztalójában közös atyánkat tiszteljük.

Ezt az atyai hivatását teljesíti most Krisztus földi helytartója. De mi, akik a háborúba úgyis belesodortattunk s azt kénytelenek vagyunk létfenntartásunk érdekében a végső győzelemig folytatni, nem szününk meg a Szentatya

helyzetének rendezését sürgetni s azt a reményünket hangoztatni, hogy a háborúból való kibontakozás a római kérdés megoldását is meghozza. Nem vagyunk rá hivatva, hogy a megoldás módzatait fejtegetssük. Az Apostoli Szentszék maga fogja a megoldás lehetőségének határait megszabni, amikor arra az idő elérkezik. A világ katolikusainak csak az a kötelessége, hogy a hatalmak képviselőinek figyelmét az egyház nyílt sérelmére felhívják, bennük a Szentszék iránt tartozó kötelesség lelkiismeretét ébren tartsák s tiltakozzanak olyan előzetes állásfoglalások ellen, amelyek a római kérdést a nagy világbékétárgyalás problémáiból kizárni akarják.

A központi hatalmak katolikusai megteszik kötelességüket és erős bizalommal hiszik, hogy a mi győzelmünk a megsértett igazság győzelme lesz. Amint a délkeleti hadszíntéren elért sikerek a Kelet kapuját előttünk megnyitották, figyelmünk Kelet felé terelődött. Mint hű szövetségesek Törökországot minden erőnkkel támogatjuk, hogy ellenségein győzedelmeskedjék, állami és nemzeti megszilárdulását elérje, de mint katolikusok felismerjük azt a nagy kötelességünket is, hogy az egyháznak jogait megvédelmezzük és két évezred hatalmas erőfeszítéseinek gyümölcsét veszni ne engedjük. A Kelet az egyház bölcsője. Ott vannak a szenthelyek, amelyeket az Úr Jézus földi élete megszentelt, amelyeken az apostolok működtek, a szentatyák tanítottak, az első szerzetesek és remeték a bűnbánat csodás hősieségét tanúsították, a keresztes lovagok alusszák álmukat, a zarándokok millióinak csókjai égnek.

Az isteni Gondviselés kikutathatatlan végzése folytán a Kelet, ahol az egyház az Úrtól a küldetést — a missziót kapta, idők folyamán missziós terület lett, ahol a katolikus hivek elszórtan laknak. Törökországban épen a latin katolikusok vannak legkevesebben, 50.000-nél alig többen. Számosabbak a különféle szertartású egyesült

katholikusok: a görögök vagy melkiták (173.000), a szírek (25.000), a maroniták (331.300), kaldok (54.000), örmények (113.400), a koptok (20.250). A mohamedán lakosság mereven elzárkózott az egyháztól. Megtérések alig fordultak elő. S bár az egyház misszionáriusait a bő aratás reménye nem csábíthatta a Keletre, mégis aránylag számosan siettek oda, mert vonzotta őket a Keletnek keresztény multja, misztikuma, varázsa. A háború előtt Elő-Ázsiában körülbelül 600 latin és 2000 görög pap tartózkodott.

A szorosan vett lelkipásztori működésen kívül az egyház látta el az iskolákat és a karitativ intézményeket, amely tereken vagy 700 latin laikus szerzetes, 1000 apáca és 1000 görög laikus testvér dolgozott. Leginkább a francia és az olasz katolikusok fejtettek ki nagy tevékenységet és hoztak áldozatokat. Az előbbieknél 600 iskolájuk volt 100.000 növendékkel, az utóbbiaknak vagy 200 iskolájuk. Utóbbi időben igen jelentékeny szerepet töltöttek be a német misszionáriusok is. Az osztrákok Konstantinápolyban fenntartották a Szent-György-intézetet, a jeruzsálemi zarándokházat, míg a magyarok összes tevékenysége kimerült abban az évi 10—15.000 korona adományban, amelyet a Szentsír Őrének juttattak s abban a 6000—7000 koronában, amellyel a jeruzsálemi osztrák-magyar zarándokház fenntartásához hozzájárultak.

A latin katolikusok Törökországban a kormányaik által kötött szerződésekben, kapitulációkban biztosított privilégiumokat élvezték s általában francia protektorátus alatt állottak, amely protektorátushoz a francia kormány egyházellenes politikája mellett is szívósan ragaszkodott s annak érdekében igen nagy anyagi áldozatokat hozott.

Amint a világháború kitört s Törökország hadi állapotba került Franciaországgal és Olaszországgal, a keleti katolikus missziók válságos helyzetbe jutottak. Megszűntek a kapitulációk, a francia protektorátus elvesztette jelentő-

ségét, a francia és olasz alattvalóknak el kellett hagyniok Törökországot. Így a hitközségek pap nélkül, az iskolák tanítók nélkül maradtak. Törökország a missziók épületeit katonai és más célokra lefoglalta. Pusztulás és elhagyatottság uralkodik mindenütt az ősi egyházak helyén.

Fájó érzés fog el minket ezek láttára. Az egyház általános jellege, az általa őrzött lelki kincsek örök értéke, a halhatatlan lelkek érdeke tiltja, hogy a mostani harcban ellenségeinknek — a franciáknak és az olaszoknak — veszteségeit a keleti missziókban akár egykedvűen, akár örömmel tudomásul vegyük, hanem kötelez minket, hogy az egyház veszendő állomásait megmentjük s más munkásokat küldjünk azok helyébe, akiknek onnan távozniok kellett. Nem célunk idegen jóságot lopva elfoglalni, vagy másokat jogtalanul kitűrni, hanem egyetértőleg az Apostoli Szentszékkel az egyház szolgálatára kívánunk lenni, amelynek örök céljait a politika minden változatai között, viharok és béke idején egyformán kell szolgálnunk. A történelem előtt felelősek vagyunk mi, a törökökkel szövetséges államok katolikuskai, ha tétlenül nézzük a pusztulást. Jogosan érne a vád, hogy mulasztásunkkal annak okai és részesei lettünk. Belátták ezt a német katolikusok, akik fajuknak szívósságával és praktikus érzékével már munkához láttak. Nem maradhatnak el a magyar katolikusok sem, akik földrajzi fekvésüknél és faji rokonságuknál fogva a Törökországban való kulturális munkára kétszeresen hivatottak. Eddig a missziós munkában a magyar katolicizmus alig vett részt. Mulasztásunkat némileg menti, hogy a török hódoltságban elpusztult egyházi szervezeteink helyreállításával voltunk elfoglalva s nem lévén gyarmataink, a külföldi akciók szükségét és nemzeti előnyét nem értettük meg. Most azonban elérkezett a mi akcióbalépésünk ideje. Nem szabad tovább késlekednünk. Ha közgazdasági téren már most, a dúló harcok idején keressük az érintkezést Törökországgal,

akkor az egyház követeknek is meg kell indulniok, mert a misszionáriusok rendesen megelőzik a gazdasági kapcsolat megteremtőit, sőt azok útját előkészítik. A vallási motivumok erősebbek minden egyéb indítóoknál s azért szegyenkeznünk kellene, ha azok sürgetésére meg nem indulnánk.

Nem könnyű a feladat, amelyre vállalkoznunk kell. Törökországban a katolikus misszionáriusokkal szemben bizonyos fokú bizalmatlansággal viseltetnek. Nemcsak az izlam követőinek vallásos idegenkedése ez a katolikus egyház hírnökeivel szemben, hanem nemzeti féltékenykedés is. Eddig a misszionáriusokat idegeneknek tekintették Törökországban s azt mondták róluk, hogy nem nevelték hiveiket a török állam iránt való hűségben, hanem a török területen idegen nemzeti érzést tápláltak. Azt mondták, hogy a katolikusok inkább franciák és olaszok voltak, mint törökök. Természetes tehát, hogy amikor a háború kitörésével a török nemzeti érzés hatalmasan megnövekedett, a gyűlölet az idegenek ellen fokozott mértékben jelentkezik, amin nem is csodálkozhatunk, mert az entente keresztény országaiban nagyobb gyűlöletet észlelünk a középeurópai hatalmak alattvalói iránt, mint Törökországban a francia és olasz alattvalók iránt. Tudjuk, hogy ott mint fegyenceket kezelik alattvalóinkat s nem épen emberségesen bánnak velük, holott az ő alattvalóik nálunk teljes szabadságot élveznek.

Mivel a törököknél a nemzeti öntudat egybeforrt az izlámhoz való hűséggel, a katolikusokkal szemben a vallási féltékenységek is új lángra lobbant. Ilyen lélektani akadályokkal igen nehéz lesz a küzdelem. De nem szabad feladnunk a reményt. Biznunk kell a törökök politikai belátásában. Törökország a központi hatalmakkal kötött szövetsége folytán a modern haladás útjára lépett, amelyen el kell érnie az igazságon és igazságosságon, a kulturán,

a szabadság és az őszinte tolerancia alapjain nyugvó állam-szervezetet. Mikor a kapitulációkat eltörölte, azt abban a komoly feltevésben tehette, hogy maga kíván a saját területén jogbiztonságot teremteni és igazságot szolgáltatni, a politikai és a vallási szabadságot megvédeni. Mint modern állam nem nyomhatja el a vallási szabadságot és el kell ismernie az egyháznak azt az Istentől származó jogát, hogy a lelkek örök üdvét munkálja. Elvárhatjuk ezt Törökországtól annál inkább, mert a béke idején nála eddig is a vallási türelemre dicséretes hajlandóságot tapasztaltunk s mert erre a viszonyosság elvénél fogva is kötelezve van azon államokkal szemben, amelyek vele őszinte szövetségben vannak és a saját területükön a türelmet gyakorolják, sőt az izlamot mint vallásfelekezetet kifejezetten is elismerték.

S megteheti ezt Törökország állami önállóságának és nemzeti öntudatának minden sérelme nélkül. Mert misszionáriusaink teljes tiszteletben fogják tartani az ország állami és nemzeti önállóságát s azt kulturális törekvéseiben határozatosan támogatják. Nem lehet céljuk az ország jogos érdekei ellen való küzdelem. Nem akarhatnak az államban külön államot alkotni. A központi hatalmak küldötteinek semmi kedvük sem lehet ahoz, hogy Törökországgal szemben olyan állam protektorátusát keressék, amely a maga területén az Egyháznak ellensége, de támogatja azt ott, ahol anyagi érdekei kívánják.

Diplomáciánknak bizonyára sikerülni fog Törökországgal megértetni, hogy a központi államok misszionáriusainak működése párhuzamosan fog haladni Törökország érdekeivel s hogy az általuk kifejtendő kulturális munka csak hasznára válik Törökországnak.

Módjában áll Törökországnak, hogy a katolicizmus helyzetét mint önálló állam az Apostoli Szentszékkal rendezze, amely távol áll minden politikai törekvéstől s egyedül

a vallási érdekeket tartja szem előtt. Így kizárható minden politikai és nemzeti féltékenység. A nemzetközi jog, az általános emberi jogok és a méltányosság követelményein kívül igen fontos érdekek is ajánlják Törökországnak, hogy a katolikus egyház szabadságát biztosítsa és oltalmazza. Az iskolák, kórházak, árvaházak, szegényházak és egyéb jótékony intézmények eddig majdnem kizárólag a misszionáriusok kezében voltak. Ha ezek működése megbéníthatnák, az állam kulturális haladása a legnagyobb áldozatok árán is alig volna biztosítható, sőt eleinte hanyatlás állana be.

Senki sem akarja elvitatni Törökországnak azt a jogát, hogy közoktatásügyét a saját törvényeivel szabályozza. De az okosság parancsolja, hogy ezek a törvények az adott viszonyokkal számoljanak s megvalósíthatatlan követelményekkel ne akadályozzák a kulturális munkát. A katolikus missziók úgy a háború alatt, mint különösen ez után a legnagyobb készséggel akarják felajánlani szolgálatukat úgy a szellemi, mint az anyagi művelődés terén. S Magyarország katolikusai is részt kérnek a munkában. A német és osztrák katolikusokkal testvéri szövetségben és külön is dolgozni akarnak.

Hazánkban az egyházi pályára való hivatások csekély száma miatt sok panaszt hallunk. Az itthoni egyházi szükségleteket is alig tudjuk ellátni, de a háború komoly idejében a természetfeletti gondolkodás mély medreket vágott s így joggal remélhetjük, hogy az egyházi pályán elég, a külföldi akcióban is használható munkaerő fog jelentkezni. Gondoskodnunk kell oly nevelőintézetről, ahol a magyar ifjak a missziós élethivatásra előkészülhetnek. Ezen cél megvalósíthatása végett számítunk valamely, a missziós tevékenységgel foglalkozó szerzetnek közreműködésére. Mivel a keleti missziók nem várhatnak az új nemzedék felnövekedésére, a mostani világi és szerzetes papság, valamint a női szerzetek tagjai között is bizonyára jelentkeznek s öröm-

mel állapítom meg, hogy máris jelentkeztek, az apostoli útra. A német katolikusok kezdeményezésére megindult missziós mozgalom már megtermette nálunk is a maga gyümölcseit. Tartottunk a különböző katolikus egyesületek és szervezetek vezetőivel missziós értekezletet Budapesten, ahol a mozgalom egységes irányítását a Szent-László-Társulatra bíztuk, amelynek fáradhatatlan elnöke Várady L. Árpád kalocsai érsek úr ő excellentiája. A Szent-László-Társulat kebelében alakult egy tágabb és egy szűkebb bizottság, amely a keleti missziók ügyében az elnöklő érsek úr tanácsa.

Tekintetünket elsősorban a török birodalom fővárosára, Konstantinápolyra és a Szentföld központjára, Jeruzsálemre vetettük, ahonnan a magyar katolikusok tevékenységének ki kell indulnia s ahol megfelelő központokat kell létesítenünk. Konstantinápolyban az osztrák lazaristák Szent György-intézetének mintájára magyar iskola, Jeruzsálemben pedig a Szent István király által alapított magyar hospicium felújítása és ezzel kapcsolatban magyar biblikus intézet terveztetik.

Mindkét intézetet a magyar Szent Ferenc-rendre kívánjuk bízni, amely rend a keleti missziókban különösen a Szentföldön eddig is nagy szerepet játszott. A Szent Ferenc-rend örömmel vállalkozik a feladatra és már kijelölte az embereket, akik az úttörés munkáját végzik. A hazai franciskánusoknak szentföldi komisszáriusa a Szentföld szükségleteinek biztosítására külön egyesületet alapított Magyarországon, a Szent Kereszt Hadseregét, amely évenként jelentékeny áldozatokat hozott. Van a társulatnak hivatalos lapja is.

Ezt a társulatot kívánjuk felhasználni arra, hogy a magyar katolikus társadalom lelkiismeretét felrázzuk és érdeklődését a missziókra irányítsuk. Azért a társulat a magyar püspöki kar és a Szent-László-Társulat védelme alá vétetik, lapja a keleti misszióknak hivatalos lapja lesz.

Amit a Szent Kereszt Hadserege a magyar társadalom adományaiból összegyűjt, ezt ezentúl a magyar intézményeken keresztül juttatjuk az apostoli munka szent céljaira. Ezzel Magyarország kilép a névtelenség homályából, amely eddigi tevékenységét takarta s mint ismert tényező működik a keleti missziók terén a keresztény népek versenyében. S miután a Szent-László-Társulat tevékenységének köre ezáltal tetemesen bővül s az eddigieknél sokkal nagyobb anyagi eszközökre lesz szüksége, mindnyájunknak kötelessége a Szent-László-Társulatot ezen anyagi eszközöknek előteremtésében támogatni.

Misszionáriusainknak nemcsak lekipásztori és tanítói hivatásuk van, hanem ők lesznek a magyarok és törökök között a társadalmi, kulturális és gazdasági kapcsolatnak hathatós tényezői is. Azért kiválóan fontos, hogy magyar jellegük kellően kidomboríttassék. A legszebb reményekkel bocsátjuk keleti útjukra az első magyar misszionáriusokat turáni fajunk rokonaihoz s teljes lelkesedéssel szervezzük itthon az utánpótlás és az ellátás munkáját. Kiképezzük a Szent Kereszt magyar hadseregét, amely a szent Keletnek lelki visszahódítására s a törökökkel a kulturális és gazdasági érintkezés élénkítésére vállalkozik. Céljaink békések és barátságosak s mindkét népnek érdekét és a vérrel megpecsételt szövetségének megszilárdítását szolgálják. Ha nem is áltatjuk magunkat tulságos reményekkel és a térítő munka nehézségeit komolyan számba vesszük, megbecsülhetetlen munkát végezhetnek a misszionáriusok a törökországi katolikus alattvalók és a háború után bevándorlók lelki gondozásával.

Törökországon kívül figyelmünk önként ráirányul Bulgáriára, Albániára s a Balkán egyéb népeire is. Bulgáriának hős népe a mi különösen meleg rokonszenvünk tárgya. Ez a nép a nagy világháborúban nyíltan a központi hatalmak mellé állt. Velünk küzdött és küzd. Állás-

foglalásának egyik indítóoka volt a rokon magyarokhoz való ragaszkodása. Megdobban a szívünk, mikor erre a megindító tényre gondolunk. A bulgár nép megemlékezett a viszontagságos órákban a rokoni kötelékről, a közös őshazáról. Ezért soha nem szűnő hálával és szeretettel kell fizetnünk. Minden erőnkkel kell támogatnunk a sokat szenvedett, a monarchiához hűnek bizonyult albán nép kulturális haladását is. A részletes munkaprogrammot a Szent-László-Társulat fogja kidolgozni s annak megvalósítását szorgalmazni. Ez a Társulat a Szent-István-Társulat mellett a magyar katolicizmus egyik legfontosabb kulturtényezője lesz. Épen azért a mai napon a Szent-István-Társulat önzetlen örömmel üdvözli új egyenjogú testvérét s őt a magyar katolikusok különös jóindulatába és áldozatkész nagylelkűségébe ajánlja.

Nagy és szent hivatás vár reánk. Készüljünk lankadatlan szorgalommal, fogjunk össze testvéri érzéssel, imádkozzunk a Szentlélek jövetelét váró apostolok buzgóságával és figyeljük az időt, midőn az isteni Gondviselés uja inteni fog.

VI.

AZ EGYHÁZ ÉS A BÉKE.

(1917.)

Az Egyház messze fölötte áll a politikai és gazdasági ellentéteknek, a nemzeti szenvedélyeknek. — A hatalmasságok keresik az állandó béke lehetőségét. — A biztosító erő csak isteni tekintélyen alapuló általános érvényű erkölcsi erő lehet. — Ez az erő a római katolikus egyház a maga változhatatlan és egységes tanításával. — Az Egyház szerepe a békekötésnél. — «A béke Isten ajándéka, nem ember műve.»

A példátlanul elkeseredett világháborúnak egyik szomorú következménye a szellemi kötelékek megszakadása az ellenséges nemzetek között. Tudósok, művészek, nemzetközi szellemi mozgalmak és szövetségesek képviselői megtagadtak minden közösséget a másik táborban levőkkel. Ez a szakadás a háború egyik legfájdalmasabb jelensége, mert megnehezíti a békéhez vezető utat, sőt a hivatalos békekötés után a lelkeknek bensőséges közeledését sokáig késleltetni fogja. — Mi katolikusok reméltük, hogy a legerősebb nemzetközi egység, a mi egyházunk, ellenáll a világháború robbantó erejének, mert messze fölötte áll a politikai és gazdasági ellentéteknek, a faji és nemzeti szenvedélyeknek és megtámadhatatlan isteni tekintéllyel uralkodik a lelkeken. Reményünkben nem csalódtunk. Ellenséges részről történtek ugyan sajnálatos kísérletek, hogy a harcot az egyház szentélyébe is átvigyék. Meggyanusították a központi hatalmak, különösen a német birodalom katolikusainak igazhitűségét és erkölcsi fölfogását. De mi ezt

a méltatlan harcot nem vállaltuk s nem is fogjuk vállalni. Német katolikus testvéreink magas színvonalon álló, higgadt és tárgyilagos védekezésre szorítkoztak a pozitív vádakkal szemben. — Az egész középeurópai szövetség katolikusainak az az álláspontjuk, hogy a mostani világháború semmiféle vonatkozásban nem vallási harc. Amint annak előidézésében semmi része nem volt a katolikus egyháznak, úgy annak szításában sem vehet részt. A katolikusok egyenkint hiven teljesítik állampolgári kötelességeket. Hazájukat elszántan védelmezik és a háború minden szenvedését megingathatatlan kitartással viselik. A hősi kötelességteljesítésben erőt és vigasztalást merítenek a vallásból, amely a halál árnyékát a halhatatlanság reményiségének világosságával oszlatja el és a szenvedéseket az igazságos Isten örökkévaló jutalmával enyhíti. Hűségükben és kitartásukban megedzi őket a tudat, hogy katolikus vallásuk engedelmisséget parancsol a törvényes felsőbb-ségek iránt és szeretetet hazájuk iránt.

De az egész háború folyamán jól tudták, hogy mint hűséges állampolgárok, mint a megtámadott hazának gyermekei harcolnak igazságos ügyért más államok katonái ellen, nem pedig mint katolikusok más nemzetek katolikusai vagy egyéb vallású hívői ellen. Vallási gyűlölködést, egyházi érdekeket sohasem vetettünk bele a küzdelembe. Sőt mindezt elkövettünk, hogy a legnagyobb kísértés idején is hűek maradjunk az egyház alapítójának, Krisztusnak szelleméhez, aki a szeretetet, a békét és az egységet hagyta örökségül az egész emberiséget összefoglaló egyházának. Ezt a szent egységet féltékenyen őriztük, mert benne láttuk azt a közösséget, amelyben az emberek a nagy bomlás és széthullás után ismét egymásra találhatnak és a legborzalmasabb megpróbáltatás után az örök béke alapját fölfedezik.

Az összes hatalmasságok keresik az állandó béke

lehetőségét és a hosszú harcot oly föltételek alatt akarják befejezni, amelyek a jövőben a háború veszedelmét lehetőleg kizárják. Nincs ebben a tekintetben eltérés a központi hatalmak, az entente és az Egyesült Államok között. De mindegyik fél más és más úton keresi a megoldást s a különböző irányok a közös cél felé csak újabb szakadásokat idéznek elő s a lelki kibékülést még jobban kitolják. Már a háború előtt is álmództak az emberek a világbékéről és a nemzetek világszövetségéről, mint ideális jövődőről. A mostani háborúnak egyik legvigasztalóbb következménye, hogy ez az álom eleven vággyá erősödött s közeledő lépéseket is tettünk az ideális távolságban lebegő világszövetség felé, amidőn egyes államcsoportok vérrel és vassal állandónak ígérkező szövetségeket alkottak. Amint az egyének a háború elején örömmel sorakoztak a saját államuk zászlaja alá és az állameszme diadalt ült az önző individualizmus s a nemzetiségi bomlasztó erők fölött, mert az egyének belátták, hogy a nagy veszedelem ellen csak az állam védheti meg individuális érdekeiket: úgy az államok is önként csatlakoztak szövetségeikhez és meg is akarnak maradni mellettök, mert a saját nemzeti különleges értékeiket és sajátságait csak egyesült erővel védhetik meg. Az egyén tapasztalta, hogy mint az állam polgára nem veszít jól fölfogott szabadságából és érdekeiből, s az államok azt a meggyőződést merítették, hogy nemzeti önállóságuk és sajátlagos kulturális hivatásuk csorbát nem szenved, hanem csak nyer az államszövetségek alakulása folytán. — Ha ezt a fejlődést tovább visszük s a szorosabb államszövetségeket lazább világszövetségben egyesítjük, elérkezünk a legtávolabbi célhoz. Csak meg kell találnunk a közös alapot, amelyen az államcsoportok egységre lépnek. Az egyes csoportokat összehathatják a közös érdekek, a földrajzi fekvés, a faji rokonszenv, a történeti kapcsok. De a maradandó világszövet-

séghez már nem elegendők ezek a tökéletlen, részleges, változékony és mulandó erők. Általános, tökéletes és állandó kapcsoló erőre van szükség. Ez az erő pedig csak a változatlan, általános érvényű, isteni tekintélyen alapuló erkölcsi erő lehet. A nemzetek erkölcsi megújítása nélkül, állandó béke nem képzelhető. — Amíg az egyes csoportok a különleges érdekek nevében fegyveres erőszakkal állanak egymással szemben, amíg mindegyik a saját békéjét akarja a többieknek diktálni s arról van szó, a germán, a brit, a román vagy a szláv győzi-e le a világot s így teremti meg a világegységet: addig igazi állandó világbéke nem lehet. A történelem már többször látott hatalmi túlsúllyal teremtett világállamokat, de azok rövid idő múlva szét-hullottak. Állandó békét nem teremtett sem a latin, sem a germán római császárság, a francia világuralom meg épen az állandó harc volt.

Ha a küzdelem most nem is fejezhető be másként, mint a fegyverek győzelmével, a győzőnek bölcs mérséklésre és előrelátásra lesz szüksége, hogy a békét ne a merő bosszú és megtorlás ingatag alapjára építse, hanem igazságosságra törekedjék és a maga tekintélyével előmozdítsa az államok között a közeledést békés szövetség megalkotása végett. Nehéz és súlyos föladat, amely a mostani világhangulatban alig fog mindjárt kielégítő megoldást nyerni. De reméljük, hogy a világháború tanulságai után a végcél felé való fejlődésnek alapjait le fogják rakni. A népeknek bensőséges, lelki nevelésre lesz szükségük, hogy a gyűlölködést feledjék és arra a tudatra ébredjenek, hogy az emberiségnek van egy közös testvéri vonása: mindnyájan fiai vagyunk az egy igaz Istennek; közös kincse, az örök igazságok és közös célja, amely a világnak anyagi érdekein fölül áll, mindazoknál magasztosabb és erősebb: az egy Istennek szolgálata, parancsainak megtartása, amelyeknek összefoglalata a szeretet. Ebben a lelki nevelésben leg-

nagyobb szerep jut a katolikus egyháznak, amely ezt a szerepet eddig is tőle telhetőleg betöltötte. Hogy az egyház hosszú erkölcsi nevelése nem volt képes a világháborút megakadályozni, az nem jelenti a kereszténységnek tehetetlenségét, hanem újra emlékeztet arra a szomorú tényre, amelyet a már kétezer éves evangelium megállapít, midőn mondja: «övéi be nem fogadják Őt», hogy az emberek nem az egyház tanítása szerint igazodtak. Megvoltak a helyes és a béke megóvására elégséges elvek, de ezektől eltértek és hibáztak az emberek. Annál inkább szükséges az elvek hangoztatása és gyakorlati érvényesítése. Azért az egyháznak, a lelki országnak, az Isten országának e földön, mint az örök erkölcsi elvek hordozójának, sértetlenül és érintetlenül kell kikerülnie a háborúból. Aki a faji és egyéb földi érdekeket ebbe az egyetemes szellemi országba is bele akarja vinni és a viszályok fáklyáját benne meggyújtani, az nemcsak az egyház ellen vét, hanem a nemzetek szent reménysége ellen is, hogy megteremthetjük valaha a földön az államok világszövetségét és a világbékét. Ha már az emberiség szellemi kincseit közvetítő nemzetközi *respublica litteraria* csődöt mondott a világháborúban, nem szabad a lelki *respublica christiana* nemzetközi kapcsait lazítani. Minket nem vádol a lelkiismeret. Mi az egész háború alatt törhetetlen hűségben állottunk egyházunk és az egyház látható feje, a római pápa mellett, tiszteltük az ő tiszta és elfogulatlan semlegességét és engedelmesen fogadtuk a békét sürgető szózatait. Örömmel üdvözlöttük a központi hatalmaknak önzetlen és őszinte békeajánlatát s fájdalomosan vettük az entente elutasító és a végletekig menő harcot proklamáló jegyzékét.

Amikor egy semleges államnak katolikusai közös tanácskozásra hívták a háborút viselő és semleges államok katolikusait, hogy a megértés útját egyengessék, szívesen elmentünk a kongresszusra, miáltal szellemi téren

megismételtük a békeajánlatot, amelyet a középeurópai szövetség politikai téren már megtett. Nem akartunk a politikába avatkozni vagy békefeltételekről tanácskozni, hanem a katolicizmus hivatásának megfelelőleg azokat az örök igazságokat hangoztatni, amelyeknek tagadása vagy praktikus elhanyagolása a háború kitörésének és elkeseredett folytatásának egyik legmélyebb oka. Az emberek elvesztették azt a lelki nemzetközi kapcsolatot, amely valaha az egész művelt világot egybefűzte.

Mintha újraélnők a bábéli nyelvzavar idejét. Diplomáták, politikusok, népek és nemzetek nem tudják egymást megérteni. Amit az egyik igazságnak mond, azt a másik tévedésnek minősíti. Amit az egyik föltétlenül jogosnak és erkölcsösnek tart, azt a másik a legnagyobb fölháborodással jogtalanságnak és erkölcstelenségnek bélyegzi. Bűnöket vetnek egymás szemére, de mindegyik fenn hangoztatja ártatlanságát. S mindez apodiktikus hangon, ellenmondást nem tűrő határozottsággal történik. Önkéntelenül is föltesszük a kérdést, hogyan támadhatott ez a kétségbeejtő fogalomzavar és erkölcsi önkényesség? S a válasz nem lehet más, mint hogy a zavarnak szülőoka az Istent, a metafizikát, az erkölcs isteni törvényeit tagadó tudomány, amely a mai gondolkozásmódba beleette magát s azt, amerre elhatott, annyi atomra bontotta, ahány ember van. Isten, metafizika, erkölcsi törvények a biztos és szilárd pontok, amelyek körül egységes világfölfogás, egységes gondolkozás és erkölcsi érzék képződhetik. Azok nélkül önmagára marad az emberi ész, amely a szenvedélyek és érdekek nyomása alatt különböző irányokba téved. Nincs két ember a világon, aki az örök alapok elvetése után azonos eredményekre jutna. Minden igazság és érték relativ lett. A diplomácia, a politika, a sajtó, a kereskedelem, a közgazdaság a saját érdekei szerint magyarázza azokat. Mivel pedig az érdekek különbözők, az igazság is a szükség

szerint módosul. Ha az egész világ meg akarja érteni magát, szükségünk van egy a világot átjáró erőre, amely az igazságot a relativitásból abszolút magaslatra emeli, a szellemet kiszabadítja a tetszés szerint gyúrható anyagnak rabságából.

Ilyen erő a róm. kath. egyház a maga változhatatlan és egységes tanításával. Ez az egyház egységes világ-fölfogásban tudta egyesíteni a zsidókat, rómaiakat, görögöket és barbárokat. A népvándorlás után a maga szellemi közösségébe terelte a legkülönbözőbb népeket, megteremtette a szellemi kosmopolitizmust, a kulturális összhangot, amelynek végső célja volt a népek testvérisülése és az örök béke. Jól tudta az egyház, hogy a természetes különbségek és széthuzó erők el nem tüntethetők. Nem is akarta azokat megszüntetni. Tisztelte a nemzetek különállását, szabadságát, jogos érdekeit, de bízott a szellemi egység felsőbbségében és túlsúlyában, bízott a szellem uralmában az anyag felett.

Az egyháznak erről a nagy koncepciójáról teljes megértéssel szólnak olyanok is, akikből nem a ragaszkodás és szeretet, sőt nem is az elfogulatlanság szól, mikor az egyházat bírálják. Gregorovius «Róma város története» c. művében így ír: «A császári Róma elnyomta a nemzeteket, de a pápaság Rómája elismerte azokat és vallotta a népek erkölcsi egyenlőségét és proklamálta azoknak általános keresztény polgárjogát. Az egységes és osztatlan emberiség eszméje győzedelmeskedett a népeken. Rómaiak, germánok, görögök és szlávok egyértékűek voltak az egy Istennek oltára előtt, még a legnyomorultabb nép is teljes részt kapott a vallás legfőbb javaiból. Ezt a nagy, az egész világot átalakító elvet képviselte Róma. A népek anyjának nevezte magát s mint Isten városa az erkölcsi világ-egyetemet jelentette. Kicsoda tagadná, hogy az örök semlegességnek ez a gondolata, a szent világvárosnak a küzdő

emberiség között, az örök békének, a szeretet általános, mindig csendes menhelyének, a művelődés, jog és engesztelés asylumának eszméje nagy és csodálatraméltó? Ha az istenit emberi viszonylatokban tisztán lehetne beállítani, úgy ideálisan véve a pápaság volt ennek a kifejezője. Az a tény, hogy a világ vágyaiban élő legnagyobb gondolat testesült meg a pápaságban, eléggé bizonyítja, hogy a pápaság a legmagasztosabb intézmény, amelyet a világtörténelem látott».

S ez az intézmény, amely a csodálatos szellemi világegységet, az igazság és a béke várát megvalósította, most is él. Évszázadok ellenkező áramlatai dolgoztak ellene, hogy tekintélyét csökkentsék. Azt hitték, szabadító munkát végeznek az emberiség javára, mikor az egység ellen törtek. Pedig tévedtek, mert rossz szolgálatot tettek az emberiségnek. Körforgást végzett a világtörténelem. Az individualizmus túlhajtásai után ismét egyesítő törekvések nyilvánulnak. Szociális csoportosulások folynak az egyéni szabadság jelentékeny áldozatai árán. Államszövetségek alakulnak s hő vágyódás nyilvánul meg a világszövetség után, amely az állandó békét biztosítaná. Ez a vágy nem fog kihalni, mert az emberiség egyik legigazibb és legmélyebb érzése. Lelki téren megvalósította ezt a vágyat az Isten, mikor az egyházat megalapította. Ha valaha megvalósul a politikai világszövetség, az csak az egyház mintájára felépült, az emberiség közös kincsét képező általános igazságokon és erkölcsi törvényeken nyugvó szövetség lehet, amely minden nemzetnek szabadságát, természetes egyéni tulajdonságait, történelmi jogait tiszteli s az emberiség közös javait és jogait védi. Azért a nagy föladat megoldásában a 2000 éves tapasztalatokkal bíró egyház értékes szolgálatot tehetne. — A világ sorsát intéző isteni Gondviselés tervei kifürkészhetlenek. Nem láthatunk a jövőnek titkaiba. Bizton reméljük s erő-

sen hisszük, hogy az egyháznak is szerepe lesz a népek hivatalos tanácsában, amely a világtörténelem új korszakának alapjait lerakja. Az egyház bizonyosan ott lesz a maga szellemével a lelkekben, amelyek őt és benne az Isten gondolatait a szenvedések évei alatt jobban megértették, mint a béke könnyelműségében, s ezt a megértést átviszik a békébe, amelyet majd meg tudnak becsülni. Minél alaposabb és mélyrehatóbb ez a megértés, annál tartósabb lesz a béke.

XV. Benedek pápa legutóbb hozzám intézett levelében ezt írja: «Mint gyakran hangoztattuk, a béke Isten ajándéka, nem az emberek műve». Tisztán emberi tekintélyen nyugvó szerződések nem biztosítják a békét. Az örök Bíró adja meg az emberi kötések erkölcsi erejét és szentségét. Ezt hirdeti folyton az egyház. Azért a béke áldásaiért dolgoznak mindazok, akik az egyházhoz való ragaszkodást hirdetik. Dicsőség és tisztelet illeti őket, mert ők a meggyötört emberiség jótevői.

VII.

HAMIS ESZMÉNYEK.

(1918.)

Az érdekharcok elsimításához az államok fölötti tekintélyre: Istenre van szükség. — «A kard arra van kárhóztatva, hogy a szellemnek engedjen.» — Az orosz forradalom hamis eszméi. — A testvéri egyetértés fontossága. — A nevelés és sajtó feladata a rombolás szellemének leszerelésében. — Nem a nyelvet, a szívet kell megnyerni az állam számára. — A felekezeti iskolák védelme.

A hetvenéves Szent-István-Társulat 64. közgyűlésén visszatekintve egy évnek szellemi küzdelmeire és uralkodó eszméire, önkéntelenül is bekapcsolódok mult évi megnyitó beszédem gondolatkörébe: a békéről, a világbékéről szóló fejtegetésemben, mert az elmúlt évben leginkább a világbéke problémája foglalkoztatta az elméket. Azt mondtam tavaly, hogy az örök béke és a nemzetközi bíróság intézménye csak úgy vonhatók az utópisztikus távolságokból a valóság közelségébe, ha azokat az isteni kinyilatkoztatás által megvilágított örök jogi és erkölcsi törvények alapjaira helyezzük és az isteni tekintéllyel körülbástyázzuk. Amíg az államok magukat föltétlenül abszolút lényeknek és végső jogforrásoknak tekintik s a saját életérdekeiknél magasabb szempontokat el nem ismernek, addig az államok között a létért való erőszakos küzdelem el nem kerülhető. Az érdekharcok elsimításához az államok fölött álló tekintélyre van szükség. Ez pedig nem lehet más, mint az egyedüli abszolút lény, az Isten, aki az emberiségnek az állami életen felül álló magasabb rendeltetést is szabott. Az emberiség ezen magasabb hivatása s az isteni tekin-

tély nevében ismételten békére intette a harcban álló államokat a római pápa. Nem biráskodni akart a fölmerült vitás kérdésekben, nem akarta eldönteni, ki és mi a világháború oka, hanem kérte az államok fejeit, ismerjék el, hogy mindnyájan e földön, bármely államnak polgárai, bármely népcsaládnak tagjai vagy vallásnak hívői, egy közös mennyei Atyának vagyunk a gyermekei és az örök életnek várományosai. Ezen a közös alapon találkozhatnak, meg tárgyalhatják ügyeiket és kölcsönös testvéri szeretettel, áldozattal és engesztelékenységgel megegyezhetnek, sőt a jövő harcok megakadályozása végett felállíthatnak nemzetközi bíróságot, amely a közös mennyei Atya által az emberek lelkébe oltott és isteni szavával is hirdetett örök érvényű jogi és erkölcsi elvek alapján békésen megítélheti a felmerülő nézeteltéréseket.

Igy a nemzetközi ítéleteknek volna erkölcsi hatályuk. Gondoskodni kellene ugyan róla, hogy a nemzetközi ítéleteket karhatalommal is végrehajtani lehessen. De a végrehajtó hatalom erkölcsi szankció nélkül nem biztosítaná a nemzetközi ítéletek hatályosságát. Napoleon mondotta egyszer Fontanes-nak: «Tudja, mit csodálok legjobban ezen a világon? A hatalom tehetetlenségét arra, hogy valamit alaposan megszervezzon. A kard arra van kárhoz-tatva, hogy bizonyos idő múlva a szellemnek engedjen».

Már az egyes államokon belül is tehetetlen a kard kellő erkölcsi alap híján, annál tehetetlenebb volna internacionális viszonylatokban, ahol az erőszakos végrehajtó hatalom természetesen nehezebben megszervezhető és nehezebben mozgósítható. Azért a nemzetközi bíróságnak kétszeresen szüksége van az erkölcsi tekintélyre. S ezt a tekintélyt leginkább azáltal nyerheti el, ha a kereszténység atyjának, a legfőbb erkölcsi hatalomnak, a római pápának kezdeményezésére az általa megjelölt alapokon alakul meg.

Ebből a szempontból kell megítélni a pápa mult évi

augusztusi békejegyzékének világtörténelmi jelentőségét és az emberiségnek azt a fontos érdekét, hogy a világbéke lényegileg azon elvek szerint létesüljön, amelyeket a pápa kifejezett.

Igen nagy örömünkre szolgál, hogy a központi hatalmak a pápai jegyzék jelentőségét felismerték és kinyilvánították készségüket a benne felsorolt pontok alapján való tárgyalásra. Magatartásuk méltó volt a nagy időkhöz, amikor az emberek lélektani, erkölcsi és vallási szempontból oly fogékonyak a világbéke eszméjének befogadására, mint talán soha azelőtt a világtörténelem folyamán.

Fájdalom, az entente-hatalmak elzárkóztak s a pápai jegyzék kapcsán egyelőre nem jöhetett létre a béke.

Az események azóta gyorsan haladtak. Az orosz forradalom más irányt adott a fejlődésnek. Míg a pápa tiszteltben tartotta a történeti jogokat s az élő államszervezetek sérelme nélkül természetes úton új tökéletesítő szervet akart kifejleszteni az internacionális viszonyok szabályozására, addig az orosz forradalom tabula rasat csinált, kiméletlen kézzel felboncolta az orosz államszervezetet, analizáló módszerrel dolgozott ott, ahol annak helye nincs, mert az analízis megöli az életet. Kísérletezett új teoriákkal, amelyek a gyakorlatra átváltva, fölbontották az orosz birodalmat, sőt a társadalmi rendet is s béke helyett megteremtette Oroszországban mindenkinek harcát mindenki ellen. Hirdette az osztályharcot és a törvényes államszervezetén belül élő népek önrendelkezési jogát, de azt is csak az osztályharc alapján. Ezekkel az elméletekkel forradalmasítani akarta az összes államokat s a külső háborúk helyébe a sokkal veszedelmesebb belháborúkat fölidézni.

Az orosz forradalom elméletei kizárólag az emberi bölcseségen alapulnak és a többség akaratát az igazság végső kritériuma gyanánt állították föl, bár a gyakorlatban a többség akaratát tényleg nem respektálták. Így a forradalmi elméletek hirdetői nemcsak leléptek arról az örök

metafizikai alapról, amelyen az egészséges állami és szociális tanoknak föl kell épülniök, nemcsak elvetették az egész történeti fejlődést, amely az embernek, mint társas lénynek, természetes ösztönei szerint az isteni Gondviselés örökösödése mellett alakult ki, hanem azonnal ellenmondásba is keveredtek, ami a hibás kiindulásnak természetes következménye. Békét nem tudtak teremteni, annál kevésbé tartós világ-békét, hanem a részleges békének indirekt okaivá váltak, mert az általuk elgyöngült ország kényszerült a békét elfogadni.

Országország legújabb történelme intő példa minden állam számára. Újabb bizonyítékot szolgáltatott, hogy a kereszténység elvei alapján kifejlődött állambölcselet ellen bűnhődés nélkül véteni nem szabad.

A kereszténység az államot nem tartja fizikai gépezetnek, nem merev és változhatatlan formának, hanem élő organizmusnak, amelyben minden szervnek megvan a maga fontos hivatása, joga és kötelessége a közcél, az állam polgárainak közjóléte érdekében. Az élő szervezet az idők folyamán épen a közjó érdekében átmehet bizonyos változásokon, de ezeknek a változásoknak az élet törvényei szerint lassan és fokozatosan és mindig a nagyobb jó irányába kell történniök. Hogy a fejlődés higgadtan és megfontoltan menjen végbe, azért a kereszténység az állam szerveinek jogait és kötelességeit minden egyes embernek a lelkébe írja a vallásnak erejével. Mivel az Isten alkotta az embert úgy, hogy a rendezett államban találja meg földi boldogulását s abban munkálja örök üdvét is, az állampolgári kötelességek az Isten akaratán alapulnak s így vallási szankciót is nyernek.

Az államhatalomról azt mondja szent Pál apostol: «Nincs hatalmasság, hanem csak az Istentől, amelyek pedig vannak, Istentől rendeltettek». (Róm. 13, 1.) Ez a tan az államszervezet legnagyobb erőssége, a jogok és kötelességek helyes elosztásának legfinomabb mértéke, a rend és a

béke legszilárdabb bázisa. Az alattvaló a felsőbbiséget nemcsak azért tiszteli és rendelkezéseit nemcsak azért tartja meg, mert annak a kezében van a hatalom s amint az apostol mondja, nem ok nélkül hordozza fegyverét (Róm. 13, 9), nemcsak azért, mert annak intézkedései az ő tetszésének megfelelnek, hanem azért, mert a felsőbbiség abban az erkölcsi fényben tündöklök előtte, amelyet neki az örök Bölcsesség világa kölcsönöz.

A hatalom viszont azzal a tudattal intézkedik, hogy tetteiért az örök Birónak tartozik felelősséggel s azért mindenben a közjót kell keresnie. Nem a haszonlesés, nem az önkény, a dicsőség vagy a népszerűség vágya vezeti, hanem azok az erkölcsi törvények, amelyek a szív táblájára vannak fölírva s amelyeket a lelkiismeret szemével olvas. A hatalom szerveit az isteni Gondviselés az emberek segítségével választja meg. Különböző alkotmányok és törvények szabják meg a kiválasztás módját. Lehet az vérségi utódlás, kinevezés, választás, vagy ezeknek keveréke. De a kiválasztás módjának megállapításáért és a megállapított törvényes rendszer betartásáért súlyosan felelősek mindazok, akiknek akörül befolyásuk van, mert az Isten szándéka szerint kell kiválasztani azokat, akiket az igazságos Isten tekintéllyel fog fölruházni. Kétszeresen felelős az, aki a hatalmat elfogadja. Felelős a választás törvényességeért, de saját alkalmasságáért is, hogy a hatalmat méltóképpen gyakorolja.

Ennek a tannak a közrend, közjó és béke érdekében óriási fontossága van s fontossága abban a mérvben növekedik, amint az állampolgárok mind nagyobb száma részt vesz az állami élet irányításában a jogkiterjesztés folytán.

Isten előtt nemcsak a fejedelmek, a kormány tagjai, a képviselők, a tisztviselők, a hadvezérek felelősek, hanem a választók is. Sőt az Isten előtt való felelősség különösen a választásnál fontos, mert amíg a fejedelmek, miniszterek, vezérek, tisztviselők s még a képviselők is pozitív emberi

törvények által is korlátoztatnak, a választók kizárólag saját lelkiismeretükre vannak utalva.

Minél inkább függ tehát az államok biztonsága és boldogsága a választók akaratától, azaz minél demokratikusabb valamely államszervezet, annál inkább szükséges, hogy a választók lelkiismeretes, vallásos emberek legyenek, akik érzik akaratnyilvánításuk jelentőségét és a vele járó felelősséget, amely felelősségérzés végeredményben a vallásos hitben bírja gyökerét. A jogkiterjesztés veszélyeinek elhárítására nincs alkalmasabb eszköz, mint a polgárok lelkiismereti érzékenységének fokozása. A választót kell, hogy áthassa az a tudat, hogy részben ő is felelős azért, amit a megválasztandó képviselő tenni fog. Azért nem szabad pillanatnyi hangulat, szépen csengő szavak, személyes anyagi előnyök vagy lokális érdekek hatása alatt szavazni, hanem figyelembe kell vennie az állam nagy érdekeit s azokhoz hozzámérnie a jelölt képességeit és jellemét. Csak az a jelölt érdemli meg a bizalmat, aki a választók komoly megfontolását és becsületes döntését maga is kívánja. Ha meg nem engedett eszközökkel igyekszik a választókhoz férkőzni s így azok erkölcsi értékét lebecsüli, akkor nem lehet becsületes választók képviselője. A felelősséget érző választó először is azt vizsgálja, vajjon azzal a tiszta szándékkal jön-e a jelölt, hogy az ő gondolatvilágának, az ő lelkének tükré legyen. Tudja-e, hogy az állam komplikált finom organizmus, amelyhez nem szabad avatatlan kézzel nyúlni, mert az élő szervezeten minden hibás beavatkozás, vagy meggondolatlan erőszakosság betegséget vagy halált okozhat? Tudja-e, hogy nem a rombolás, a garázdálkodás, minden réginek és meglevőnek elvetése, a tekintély lejáratása, a szenvedélyek föllázítása a hivatása, hanem a történelem logikájával kifejlődött rendnek történeti módszerrel való továbbépítése az Isten szándéka szerint a közjó javára? Tudja-e, hogy ő felelős azért, amit képviselői minőségében

tesz: felelős választói, a nemzet, a történelem előtt, de különösen a mindentudó és igazságos Isten előtt, aki akarja, hogy az emberek békességben éljenek az államokban, a hatalmat tiszteljék, egymás szerzett jogait ne sértsék, a fennálló igazságtalanságok megszüntetését és a jogos igényeinek kielégítését, a szociális igazságot ne osztálygyűlölettel, hanem kölcsönös testvéri jóakarattal munkálják? Tudja-e, hogy az Isten az egyes államok fölött áll s közös atyja minden államok polgárainak, akik tartoznak a jog és az erkölcs alapján a tartós béke alapjait megvetni?

Aki ezt tudja és átérzi, az méltó a választók bizalmára. S aki ezt a minősítést kívánja meg a képviselőjétől, az a művelt és öntudatos választó méltó a legnemesebb, felelősségteljes jognak gyakorlására.

A mostani időben, amikor a világháború páratlan megpróbáltatásai alatt a jogkiterjesztést tűzték napirendre s amikor az emberi elmék lázas idegességgel keresvén a jobb jövő előfeltételeit, könnyen hisznek efemer teóriák csábításának: minden arra hivatott tényezőnek kötelessége az állam nyugodt fejlődése és belső békéje érdekében a választókat kellőleg fölvilágosítani és megnevelni. Mivel a kellő állampolgári megnevelés sem történhetik más alapon, mint a vallás és az erkölcs szilárd talapzatán, azért elsősorban az összes vallásfelekezetek vállvetett munkásságára van szükség. Nem szabad ezekben a veszedelmes időkben még a felekezetek közt is a viszálykodás üszkét széthinteni. Inkább nemes versenyben igyekeznünk kell, minél több jót tenni az ezeréves Magyarország szent hagyományainak védelmében és sokat szenvedett népének boldogításában. A nagy Németországban, amelytől egyébként is annyit tanulhatunk, éppen a protestantizmus 400 éves jubileuma alkalmából a felekezeti béke és a kölcsönös szent célokért folyó munkában való testvéri egyetértés fényes megnyilvánulásait hallottuk. Szolgáljon ez nekünk is intő például. Magyar-

országot is egységesnek, nagynak és erősnek szeretjük látni. Éljen tehát benne testvéri egyetértéssel a kereszténység, amelyen az ország alkotmánya és kulturája fölépült. Mi katolikusok készségesen fogjuk az egyetértést ápolni!

Ha a katolikus autonómia keretében hatásosabban tudjuk kifejteni az egyházban rejlő kulturerőket a nemzet számára, ez az erő kifejtés nem fog más felekezetek ellen irányulni, hanem belekapcsolódik mindazok munkájába, akik ennek a nemzetnek ősi erényeit akarják konzerválni. Csak azok fogják magukat a katolikusokkal szemben találni, akik nem tudják e hazának ősi életető lelkét befogadni s bomlasztó elméletekkel akarják az országot szét-erjeszteni. A háború semmi argumentumot nem szolgáltatott a keresztény elvek ellen, sőt azok örök érvényét fényesen megvilágította. Ami egészséges vágyat ébresztett a háború, az mind teljesülhet a régi erkölcsi alapokon, sőt csakis azokon.

A vallásfelekezetek mellett nagy hivatás vár a tanszemélyzetre és az állami hatalom összes szerveire, akiknek kemény, hazafias meggyőződése és becsületes jópéldája a nép szellemét neveli és óvja. Minden népnél a különböző fokozatú iskolák tanszemélyzete és a tisztviselőkar a nemzeti épületnek két hatalmas pillére. Ezeket a pilléreket erősíteni és minden veszedelemmel szemben védeni kell, mert ha meginognak, megrendül az állami épület. Fontos érdeke azért a magyar államnak, hogy a két testület megelégedett és jószellemű legyen. Végtelenül fájdalmas és szomorú volna, ha a tanférfiak és a tisztviselők soraiban pillanatnyi elkeseredés nyomán oly irányok kapnának lábra, amelyek a két testület honfenntartó erejét meggyöngyözték.

A modern élet viszonyai között a tanszemélyzethez kell számítanunk a sajtó képviselőit is, mert a sajtó hatása talán még nagyobb, mint az iskoláé. Az önfenntartási ösztön parancsolja, hogy a sajtó munkásai is a nemzettel együtt érezzenek, a békés rendet megszilárdító erkölcsi igaz-

ságokat hirdessék, ideális és önzetlen lélekkel feleljenek felelősségük teljes tudatában azokért a sorokért, amelyeket naponkint milliók olvasnak.

A katolikus egyház a mostani döntő időkben tartozik azzal szeretett hazánkunk, hogy a lelkeszi karon kívül különösen az öntudatosan katolikus tanférfiúk, írók és tisztviselők útján a nemzetnek lelkiismeretét fölrázza; hogy sorompóba állítsa, fölsorakoztassa híveinek nagy hadseregét, akiknek szilárdan megalapozott világnézetén minden hazafiatlan és forradalmi áramlat megtörik, akik az igazság és a tiszta szándék bátorságával szembeszállnak az államszervezetnek életei ellen támadókkal.

S mivel az Egyház tudja, hogy éppen az ő iskoláiban nevelődik és működik a romboló irányzatokkal szemben leginkább ellenálló elem, éppen a magyar állam belső békéjének és erejének érdekében minden erővel fogja iskoláit megvédeni.

Az általános államosítással a magyar állam a legnagyobb szolgálatot tenné saját ellenségeinek, mert előkné magától azok támogatását, kik mélyebb erkölcsi alapon építik föl a hazafiságot, mint az állam maga, akik iskoláik szellemével az állami iskolák szellemét is befolyásolják. Amint a felekezeti iskolák megszűntével megvalósul az egységes állami iskolatípus, nemcsak a nemes verseny fog megszűnni s így az iskola nivója alább szállani, hanem az ellenségnek csak egy várat kell megvívnia, még pedig a gyengébbet és minden elveszett.

A nemzeti nyelvnek érdeke meg ne tévesszen senkit. A nemzeti nyelv tudása fontos érdeke és jelentékeny összetartó eleme az államnak. Tudják ezt a katolikus iskolák hatásai és önérettel rámutathatnak a nemzeti nyelv tanítása terén elért eredményeikre.

De a nyelv nem minden és nem is az egyedüli fontos az állampolgári nevelésben. A lelket, a szívet kell megnyerni a magyar állam számára. Az érzelmek központja a

szív, a hazafias és nemzetiségi érzelmeké is. S ebben a munkában az állam velünk fel nem veheti a versenyt. Sok kiváló honfi él és dolgozik ebben a hazában, akit az Egyház annak idején talán nemzetiségi anyanyelvén nevelt az utolsó lehelletig hű magyarrá s fájdalom, sokan találkoznak, akikben az állami iskola hatása csak annyiban nyilvánul, hogy magyarul is hirdetik államellenes tanaikat.

Állami iskolát ott állítsanak föl, ahol nincs jó és hazafias iskola. De a legnagyobb hiba, hogy ne mondjam, igazságtalanság volna a virágzó és jószellemű, az államiakkal azonos szervezetű és tantervű felekezeti iskolákat elállamosítani. Nemcsak hiba, hanem az állam öntudatos gyöngítése, a legnemesebb hazafiság és erkölcsi erők kútfoínak erőszakos kiapasztása, a belső béke megbontása, a legszentebb érzelmek megsértése.

Amit a nyers erőszak ellen négy évi élet-halálküzdelenben megvédett a hős magyar katona, azt nem veszíthetjük el szégyenletes szellemi harcokban. Minden katolikus ember gyűjtse össze lelke mélyén teljes erkölcsi erejét s a jószándékú polgárokkal szolidáris munkában igyekezzék átsegíteni a nemzetet a belső krízisén, megteremteni itthon a kölcsönös bizalmon és szereteten alapuló erős békét. A bensőleg egységes és békés nemzet meg fogja szerezni a külső békét és legyőzhetetlen erkölcsi erejével egyik biztosítéka lesz a jog és erkölcs örök törvényein nyugvó általános békének, melyet Krisztus földi helytartójának nagy eszméihez híven készségesen előkészítünk és sóvárogva várunk. Mi rendületlenül bízunk az erkölcs diadalában, amely végre is erősebb minden fegyvernél. A legszomorúbb időkben ez a vallásos bizodalom ad erőt, vigasztalást és megnyugvást. Nem más az, mint az Istenbe vetett bizalmunk, amelynek ígérete van a jelen és jövő élet felől (Tim. 4, 8), a földi és az örök béke felől.

VIII.

A NAGY VILÁGÉGÉS UTÁN.

(1920.)

Wilson pontjait szembehelyezték az evangéliummal. — Marx evangéliuma. — A magyar forradalom ferdítései. — A keresztény újjászületés. — A kereszténység nem jelent felekezeti gyűlölséget, hanem szeretetet, igazságosságot, a közösség iránt tartozó áldozatkészséget. — A szocializmus keresztény szellem nélkül tűrhetetlen osztályuralom. — Nem vagyunk földre néző állatok, hanem emberek, kiknek életútját örök igazságok és erkölcsi törvények szegélyezik.

Szent Remig püspök a megkeresztelt Klodvig fejedelmet figyelmeztette: «Imádd, amit eddig fölégettél; égesd meg, amit eddig imádtál». Ez a püspöki szó kifejezi a nagy változást, amely tisztítótűzként elhamvasztotta a pogány ideológiát és bevezetett a keresztény eszmevilágba. Valami hasonló változást éreztünk, mikor a világháború folyamán Amerikából új programot hallottunk, amely az emberi tökéletlenségből hozzátapadt folttól eltekintve, a maga ideális valóságában méltó kárpótlás volna a világháborúban megsanyargatott emberiségnek s tisztítótűzzé avatná a borzalmas katasztrófát. Erőszak helyett jog, a gyöngék védelme, a külpolitikába az örök erkölcsnek beleállítása, fegyveres elintézés helyett igazságosztó törvénykezés, bosszúállás helyett engesztelődés, igazságosság és örök béke; a nemzetek önrendelkező joga, az egyes államok részéről magasabb ideálok elismerése és világszövetség — így hangzott a sok fülbe újnak hangzó evangélium. Pedig nem volt új. Ismétlése annak a jó hírnek, amelyet

az angyalok hirdettek a bethlehemi istálló felett és amelyet a Megváltó prédikált kétezer évvel azelőtt testamentomképpen hagyván azt az ő országának a földön.

Legalább amennyiben jóhiszemű és amennyiben életképes, bizonyosan nem új. De sokaknak érdekükben állott azt mindenképpen újnak föltüntetni, sőt a kereszténységgel szembe fordítani. Egyenesen a kereszténység, különösen a katolikus egyház csődjéről beszéltek, amelyet a világháborúért felelőssé tettek. A kereszténységtől független új erkölcsnek szükségességét hangoztatták, amely megszabadítja az emberiséget a zsarnokságtól, a háborútól, a szociális igazságtalanságtól. Magyarországon különösen nagy erőfeszítést tettek ebben az irányban. A háborús kimerültség, a legyőzöttség, az anyagi nyomorúság és lelki eldurvultság konjunkturáit kihasználva nagyhangú apostolok járták az országot s hirdették szóban és írásban, hogy a háború rombadöntötte a régi világot, vége a vallásnak, a túlvilágban gyökerező erkölcsnek, egyháznak, a nemzeti politikának és kizsákmányolásnak: kezdődik az igazi emberi bölcsesség, a földből élő és a földre néző öntudatos ember korszaka, aki itt keres boldogságot, békét, egyenlőséget és szabadságot; aki nem ismer vallási és nemzeti különbségeket, állami határokat, hódító imperializmust, faji és nyelvi zsarnokságot, uzsorás polgárságot és kiuzsorázott munkást, hanem csak boldog munkást, elvtársat Marx evangéliuma szerint. Világámitás volt állítólag az egész mult, amelynek atavisztikus elfogultsága nyelvi és határkérdések miatt háborút viselt. Ezentúl csak a gazdasági és társadalmi harc lesz. Ellenségeink nem ott künn vannak. Azok nekünk jót akarnak. Itthon kell az ellenséget, a régi világ képviselőit, megtalálni és legyőzni.

Így folyt nálunk a Wilson-féle pontok további magyarázata. A polgári radikalizmus s különösen a szociáldemokrácia kisajátította a szépen hangzó elveket s magá-

nak tulajdonította a békeszerzés kizárólagos illetékességét. Az izgatás meghozta az októberi forradalmat, a hadsereg összeomlását, a király visszavonulását, a borzasztó fegyverszünetet, a proletárdiktaturát belső és külső harcaival, a román megszállást és a rettenetes békefeltételeket.

Összeszorul a szívünk, mikor a Szent-István-Társulat mai közgyűlésén hazánk másfélévi multjára tekintünk vissza. 1919-ben nem is tarthattunk közgyűlést. 1918 tavaszán még bizalommal néztünk a jövőbe s a Szent-István-Társulat, mint a magyar katolikus egyház legelső kultúrtársulatának közgyűlésén a tervezett világbékéről, a népek szövetségéről, ennek keresztény alapgondolatáról, a katolikus egyház középkori nagy világköztársaságáról elméledtünk s kifejeztük aggodalmunkat, hogy a jog és igazság alapján kontemplált világbékeszövetség a kereszténység, a katolikus egyház, a pápának, ezen elvek legelső hirdetőjének és hordozójának kizárásával aligha sikerül.

Azóta sokat szenvedtünk, veszítettünk, csalódtunk és okultunk. Társulatunk minden tisztességes hazai intézményünk szomorú sorsában osztozott. Terrorral bénították, elkommunizálták, rendeltetésével homlokegyenest ellenkező szolgálatba hajtották, kifosztották, vallásos és hazafias kiadványait pusztulásra ítélték. A proletárdiktatura idején sok lelki gyötrelmünk között alig volt metszőbb fájdalom, mint annyi szeretettel és áldozattal létesített és fejlesztett katolikus kulturális intézményeink, különösen a Szent-István-Társulat elvesztése. Azt éreztük, amit a katona, akinek fegyvereit elszedik és ellene használják. Hálás elismeréssel adózunk mindazoknak a tisztviselőknek és munkásoknak, akik a legszönyűbb zsarnokság idején is hűen kitartottak mellettünk és mentették azt, amit lehetett. De nem titkolhatjuk el azt a megbotránkozást, amely méltán keserített egyeseknek áruló viselkedése miatt a mi táborunkban. Olyanok is megtántorodtak, akik velünk egy tálból ettek, velünk egy-

azon eszméket szolgálták. Távol áll tőlünk a bosszúállás, de legelemibb önvédelmi jogunkkal élni fogunk. Gyöngyeinket nem dobhatjuk oda a sértéseknek. Szellemi arzenáljainkban szigorítani kell a disciplina arcani-t, a gondos és körültekintő személyválogatást. Szomorú volna, ha a távolabb álló milliók lelkére hatni kívánó Társulatunk saját belső embereit nem tudná megnevelni. Bár a közelmúltnak fájdalmas emlékeit sohasem szabad elfelejtenünk, most mégis amennyire az a jelen szomorú körülmények között lehetséges, az örömmel is akarunk hangot adni. A magyar hazával, a szabadsággal együtt a Szent-István-Társulat is föltámadt. A mai közgyűlésen kedves kötelességet teljesítünk, mikor forró köszönetet mondunk azoknak az elszánt bátor embereknek, akik a zsarnokságot megtörték és az országban a keresztény és nemzeti gondolatnak utat nyitottak. Nekik köszöni a Társulat is, hogy újra működhetik s hogy a jövőben eddig soha nem látott sikerek csillagai ragyognak. A magyar nemzetet elhurcolták a tékozló fiú útjára, de kezdettől fogva undorral ette a sértések táplálékát, visszavért atyjához: a kereszténységhez. Ezt a bűnbánó fiút meg kell vigasztalni és erősíteni. Be kell neki bizonyítani, hogy amit hereditár hajlamosságával, természetes ösztönével megérezett és választott: a keresztény és nemzeti irány, az az egyedül helyes reálpolitikai út. Kár volna komolyan venni az okosság és tapasztaltság nevével dicsekvő figyelmeztetéseket, hogy a keresztény és nemzeti föllángolás csak pillanatnyi reakció lehet, idővel ismét vissza kell zökkenni a régi szintelen szellemhez, ha boldogulni akarunk gazdaságilag, bel- és külpolitikailag.

Ami először is a külpolitikai relációkat illeti, hangsúlyozni kell, hogy épen a keresztény irányzat az, amely az amerikai Egyesült Államok által föllállított elveket komolyan akarja venni. S ha az entente nem cégérnek, hanem őszinte programnak szánta Wilson gondolatait, akkor a kereszt-

tény Magyarország lehet egyik legmegértőbb szövetségese. Hiszen az az elmélet az államról és a háborúról, amelyet Wilson megdönteni akar az internacionális törvénykezéssel és a népek szövetségével, épen a keresztény gondolkodás elnyomásával keletkezett a reneszánsz idején s azóta nyert alkalmazást, mióta a kereszténységnek a nemzetközi viszonyokba befolyása alig volt. A kereszténység kárhóztatja legjobban azt, hogy a politikát elválasztották a moráltól s az államban tisztán öncélú biológiai szervezetet láttak, amely kizárólag nyers erővel érvényesül más államokkal szemben. Elvvé lett, hogy az államok vitáiban mindig annak részén van a jog, akinek ereje van a védelemhez vagy a hódításhoz. Az erő egyúttal a legfőbb jog s a jogvita az erőmértékkel — a háborúval — döntetik el, amely élettanilag mindig igazságosan dönt, mert a győző az életképesebb. Főlöskéges volna bizonyítani, hogy ez a szörnyű theoria a keresztény eszmekörtől független emberi bölcsesség műve, de az is tény, hogy kereszténység nélkül a pusztá emberi elme mindig erre az elméletre fog visszatérni, bármennyire tagadja is azt a külső dekórum kedvéért. Alkalmunk volt ezt tapasztalni a békekonferencia eddigi működéséből. Bőven megtapasztaltuk a mi álpacifista és kommunista apostolainkon is, akik a kereszténységet állították oda bűnbakulvakmerő gonoszsággal — jóhiszeműséget föl sem tételezhetünk, hiszen a kereszténységnek semmi része nem volt a háború fölidezésében és elnyújtásában — s azután az ártatlannak magasztalt entente ellen harcoltak addig, amíg tönkrementek. Ha Magyarország mint kis és erőtlen állam igazságot és jogos követeléseinek teljesítését várja más államok részéről, csak úgy cselekszik helyesen, ha a kereszténység örök és változhatatlan erkölcsi törvényeinek bevitelét követeli a külpolitikába.

Magyarország ellen a nemzetiségi politikája miatt emeltek a külföld előtt legtöbb panaszt. Bármennyire is

igazságtalanok voltak a vádak, mégis nagy hatást gyakoroltak. Ha bizalmat akarunk kelteni a külföldben és különösen a Magyarország elszakítandó területein lakó másnyelvű nemzeteknél, nem tehetünk okosabbat, mint őszinte keresztény politikát folytatni, amely teljes mértékben garantálja a kisebbségi jogokat és ellenállhatatlan vonzóerőt gyakorol az igazság iránt fogékony lelkekre. Szent István keresztény lelke sugalta az intelmet fiához: az egynyelvű ország gyenge. Ezt a szentistváni szellemet kell érvényesíteni s vele szolgáljuk nemcsak az elméletet, hanem saját praktikus érdekeinket is, mert ezzel működésbe hozunk egy hatalmas centripetális erőt s alkalmas alapot teremtünk, amelyről megvédhetjük esetleg más államkötelékbe jutó fajtestvéreinket. A magyar természeténél fogva türelmes és testvéries. Ezt a tulajdonságát megnemesíti és tökéletesíti a keresztény politika; s így olyan garanciát nyújtunk a testvéri érzületet keresőknek, amelynél nagyobbat e földön nem is adhat senki.

Ahol nincs keresztény szellem, ott rokon fajok és nyelvek sem élhetnek egymás mellett békében, amint azt az új államalakulatokban világosan látjuk. Keresztény alap mellett pedig a különböző fajok és nyelvek békés közös hazát birhatnak s mindegyik a legnemesebb versenyben kifejtheti egyéni kiválóságait a hazai általános kultúra javára.

Igaz, vannak a külföldön pártok és töredékek, amelyek nálunk a keresztény irányzatot nem szívesen látják. De ez ne tévesszen meg minket, mert először is pártokról van szó, nem nemzetekről, másodsor, mert ezek a pártok nem akarják Magyarországnak javát, hanem inkább attól félnek, hogy Magyarország a keresztény alapon megerősödik; s mert a keresztény elvek nélkül amúgy is csak ideig-óráig tartó érdekbarátságok lehetségesek, amelyek sokszor veszedelmesebbek, mint a nyílt, őszinte antipathiák.

Amint a külpolitikában csak hasznunkra lehet a ke-

resztény erkölcs követése: úgy a belpolitikában is ez a boldogulás legnagyobb biztosítéka. A kereszténység nem jelent felekezeti gyűlölséget, hanem szeretetet, igazságosságot, becsületességet, kötelességteljesítést, tekintélytiszteletet, szabadságot és a közösség iránt tartozó áldozatkészséget. Az önzést egyedül a kereszténység küzdi le eredményesen. Az önzés leküzdése nélkül pedig nincs becsületes közhatalom, nincs polgári kötelességérzés, nincs családi boldogság, nincs munkakedv, gazdasági becsületesség és boldogulás. Egyéni áldozat a közös ökonomia föltétele és a boldogság forrása. Az áldozat vallása pedig a kereszténység. Amint a házasság fölbonthatatlansága súlyos áldozatot követel az egyesektől, de belőle fakad az emberiség jóléte: úgy az állami rend és társadalmi jólét is az áldozat gyümölcse.

Mindazok az emberi rendszerek, amelyeket Krisztus előtt és után a jogokra és egyéni igényekre alapítottak, hibásak voltak, önkényre és zsarnokságra vezettek. Egyedül Krisztus ismerte isteni bölcsességgel az emberi természetet, mikor az egyéntől az áldozatkészséget követelte, mint a boldogság eredetét. Bármily paradoxonnak látszik ez az igazság, mégis ez a természetes igazság az isteni kinyilatkoztatás fényében. Hiábavaló a világháborúban megkínzott nemzetek sóvárgása a demokrácia és a szociális igazság után, ha azokat az állami szervezet külső formáinak kicserélésével akarják elérni, mert a forma változása nem változtatja meg a szellemet, amelyre csak a kereszténység tud eredményesen hatni. A demokrácia az egyéni és tömegszenvédek megfékezése nélkül a legszönyörűbb zsarnokság, korrupció és zűrzavar. A szocializmus keresztény szellem nélkül tűrhetetlenebb osztályuralom, mint a liberális gazdasági rendszer. Mi láttuk azok demokráciáját és szocializmusát, akik a kereszténység csődjéről beszéltek s kínzókamrákkal, akasztófákkal boldogították a keresztény ideológiától

fölszabadított embereket. Mi teljesen kigyógyultunk a jel-szavakból és beteges teoriákból, amelyek nem ismerik az ember természetét és történetét. Mi tudjuk, hogy nem vagyunk a földből növő és a földre néző állatok, akiknek életét és történetét kizárólag az étel és a gazdasági miliő határozza meg, hanem az Istentől halhatatlan lélekkel megáldott, az égbe néző emberek, akiknek életútját örök igazságok és erkölcsi törvények szegélyezik, amelyek ellen nem lehet büntetlenül vétkezni.

S kötelességeket teljesítünk s boldogságunk felé haladunk, ha ezen hitünk szerint rendezzük be nemcsak magán-életünket, hanem mivel az egyénnek és polgárnak azonegy lelkiismerete van, társadalmi és állami életünket is.

Ezt a kötelességet mindenkor hirdette a katolikus egyház s hirdeti annál hangosabban ma, amikor milliók készséges lélekkel várják és követelik Krisztus evangéliumának megvalósítását.

Soha sem volt hálásabb a munkatér. Emeljétek föl fejeiteket, katolikus írók, szónokok és művészek, a vetés megérett az aratásra. Ne legyen kevesebb a munkás, mint amennyi az aratás. Hirdessétek a teljes, a hamisítatlan evangéliumot. Semmit ne alkudjatok. Bonum ex integra causa. Hallja meg a világ a teljes igazságot, mert arra van szüksége.

IX.

DANTE SZELLEME.

(1921.)

A belső ember éposza. — Az emberi élet igazi célja. — A lélek uralma a test fölött. — A kinyilatkoztatás és az emberi szellem harmóniája. — Bűnünk az anyagiasság, az érzékek és ösztönök uralma. — Dante a lelki tisztulás útját járta; csalódás és a sors mostohasága nem ingatta meg világnézetében. — A hitetlenek önmagukat marcangolják. — Tömörüljünk a közös keresztény eszmények körül. — Dante példája.

Az emberiségben nem halt ki a valódi szellemi nagyság iránt a tisztelet. Bár az utóbbi évek idegizgató, a világtörténelemben szinte páratlanul álló harcai, győzelmei, forradalmi, szenvedési, áldozatai és keserű csalódásai, a sok vér és jaj, a kegyetlenség, hazugság és hűtlenség, évezredes intézmények bukásai és a világ külső színének elváltozása elvonták a figyelmet az ember belső problémáitól, az eszméktől és a lelki fejlődéstől: mégis megelégedéssel tapasztaljuk az egész művelt világ tüntető hódolatát a legnagyobb költő, egyik legmélyebb gondolkodó, a Divina Comedia halhatatlan szerzőjének, Dante Alighieri-nek dicső emlékezte előtt, aki már 600 évvel ezelőtt halt meg, de művében él és élni fog e földön, amíg az ideálok iránt fogékony emberek lesznek.

Dante nemcsak az irodalomtörténet legnagyobb hőse, akinek műveit az isteni kinyilatkoztatás könyvein — a Szentíráson kívül — talán legtöbben olvasták és tanulmányozták, hanem a katolikus egyház büszkesége, amely-

nek kegyelmi, eszmei és erkölcsi tartalmát az élet tapasztalatai alapján, az életnek mérlegével igazolta.

Úgy érzem azért, hogy katolikus kötelességet teljesítek, midőn a Szent-István-Társulat ezidei közgyűlésén Dante ragyogó emlékezetét felidézem.

Dante a belső ember époszát írta meg a Divina Comediá-ban. Képzeleti vándorlása a poklon és purgatoriumon keresztül a paradicsomba, az emberi lélek fejlődése a legérzékibb rabságtól a tökéletesség szabadságáig, az érzékek csaloéka képeitől az igazság fénylő napjának látásáig. Azért nemcsak a saját lelkének vergődését, a megváltást és szabadságot, a tiszta igazságot kereső küzdelmét látjuk művében, hanem az emberiség tipusának lelki fejlődését. Költői képekben elmondott tapasztalatai az örök embernek tapasztalatai. Költeménye nem elmúlt események, régi elnémult lelki aspirációknak megéneklése, hanem minden ember szívében örökké megújuló, folyton folyó lelki harcoknak leírása, amelyek csak a Dante által jelzett irányban találnak megnyugvást és boldogító győzedelmet.

Dante a száműzöttség bolyongásai közben, elhagyatottságban, *mikor ő maga volt a pártja*, a csalódások keserűségében írta époszát.

Kora ifjúságának ábrándozásai után belevetette magát az életbe. Filozófus volt, költő, politikus és katona. A bölcsélet növelte önérzetét és magabizását. Belekeveredett kora szellemének tévedéseibe. A költészet s különösen feslett életű költőtársainak példája az erkölcsi romlottság, a hitetlenség és élvezetvágy bűneit ismertette meg vele. A politikában látta az egyéni ambíciók törtetését, a jellemtelenséget, kegyetlenséget. Küzdött a harctéren ismételt politikai meggyőződéseért. De megérte törekvéseinek meghíúsulását, politikai eszméinek összeomlását, különösen akkor, mikor VII. Henrik császár halálával a római császárság bukása bekövetkezett. Politikai pályáján nem találkozott mindig a

katholikus egyház egyes képviselőinek politikájával. Közel állott a kísértés, hogy a nagy szellem, a mély bölcselő és ragyogó tollú költő, egész egyéniségének erejével szembe forduljon az egyháznak hit- és erkölcsstanával s így bosszulja meg politikai bukását. Azonban nem így történt. Az elfogulatlan szellem különböztetni tudott az egyház lényege és egyes egyháziak világi politikája között. Alapjában mindig az egyházzal érzett s a politikában is legfőbb törekvése volt az egyház és az állam harmoniája. Nem volt gyűlölködő pártember, hanem tárgyilagos bírása a pártok túlzásainak.

Dante a száműzetés éveiben, földi törekvéseinek romjain az emberi élet igaz céljával foglalkozott s egy csodálatos vízióban lefestette a lélek emelkedését a szellemi és erkölcsi tökéletesség felé, amelyet az Istennel való egyesülésben ér el s így költeményében azt hirdette, amit az egyház alapítója, Krisztus tanított s amit az egyház, mint Krisztus reábizott hagyatékát, az emberiség számára őriz és hirdet. Végig gondolta Dante összes tévedéseit, harcait a politikai szabadságért, az érzékek és ösztönök vad hajszáját az élvezet után s elszánt küzdelmet vívott magával, hogy a tévedések és szenvedélyek megköttöttségétől szabaduljon, lelkét az igazsághoz és az erkölcsi szabadsághoz vezesse. Belátta, hogy minden külső siker és sikertelenség mellékes, a fő az ember lelke értékének felismerése és annak minél tökéletesebb kifejllesztése. Az élet út, vándorlás egy cél felé. Az út úgy vezet a jobb és tökéletesebb irányában, ha helyes a kiindulásunk, ha felismerjük magunkban a többet, a nagyobb értéket, a szellemet s a lelket, s ha a célt minél magasabbra tűzzük ki. Ez a cél nem lehet más, mint a legfőbb jó, az Isten. Utunkon vezetőnk legyen az elfogulatlan emberi ész, amelyet Dante kalauza a poklon és a purgatóriumon keresztül: Vergilius jelképez, s az isteni kegyelem, amely Danténál Beatrice képében az ész is megindítja és támogatja az isteni igazságok meg-

ismerésében, — a paradicsomban — pedig egyedül veszi át a vezetést.

A kegyelemtől felvilágosított ész ellentétet lát a test és a lélek hajlamai, a megromlott természet és a szellem között. S az embernek e földön az az erkölcsi törvénye, hogy a testnek rosszra hajló ösztöneit megfékezze, a természetet legyőzze s a szellem, a lélek uralmának vesse alá. Tényleg fennáll az erkölcsi jó és rossz dualizmusa, azért minden ember szívében meg kell történnie a belső meghasonlásnak a két ellentétes irány között. Szükségünk van a rossztól való megváltásra és a felszabadulásra. Nem igaz az erkölcsi világban a monizmus, amely minden emberi hajlamot jónak és életfejlesztőnek tart. Az élet érdeke össze van kapcsolva az erkölcsi jóval. Az erkölcsi rossz rontja, lealjasítja az életet, megköti azt, bűnhődést von maga után. Míg az erkölcsi jó a természetet is megnemesíti, felmagasztalja; az életet fokozza, erősíti, átszellemíti, tökéletesíti és isteni adományokkal gazdagítja. Az élet haladásának előfeltétele az erkölcsi jó és rossz különbségének felismerése s azoknak az erőknek működésbe hozása, amelyek a jónak győzelmét biztosítják. A rossz ugyan végeredményben sohasem győzhet, mert csak a jó örök valóság, de eltántoríthatja az embert céljától, akadályokat állít az ember útjába. A haladás és tökéletesbülés útja, a természetlegyőzés útja. Ennek az igazságnak megismeréséhez és a szükséges erkölcsi erőhöz sem a pusztá tudomány, sem az emberi jog és törvények nem segítik az embert, hanem bizonyos életigazságok, amelyeket el kell fogadni a hit által. Az életigazságokat a hit közvetíti és az élet igazolja. Igazak, mert a végtelenül igaz és szent Istentől származnak s mert a tapasztalat igazolja, hogy ezek tényleg előbbreviszik az embert, szellemibbé, szabadabbá teszik, megváltják a természet akadályozó erőitől s végül teljesen szabad lélekemberré alakítják, mikor küzdelmeinek végén a paradicsomba jut.

Dante elfogadja a hitet, a Krisztus által hirdetett igazságokat a lélek értékéről s az Istenről, mint a végtelen jóról és szeretetről, az ember végcéljáról. Felismeri a jó és rossz erőket önmagában s az emberben. Senki sem írta le oly plasztikus képekben az embert megalázó, megköttő erőket, amelyeknek hatását szemlélteti a pokolban. Azután bemutatja a tisztulás törekvését, a tisztulás folyamatát, a megváltó erőket a purgatóriumban. Végül megjelenik a kegyelemnek vezetése alatt mint teljesen megváltott, szabad lélek a paradicsomban az örök Élet, a Szeretet, a Jóság sugárzó körzetében.

Az ész és a kegyelem segítségével megjárta az embernek nagy útját győzedelmesen. Megjárta úgy, amint azt a keresztény tan is kívánja. S a siker bizonyítja, hogy a kereszténység tana maga az igazság, mert az élet tapasztalatai ugyanazt mutatják, amit az isteni kinyilatkoztatás hirdet. Ez tehát a helyes út, a fejlődés, a haladás útja a legmagasabb tökéletesség felé. Dante az egyénnek erkölcsi tisztulására és föl szabadulására fektet súlyt. Minden szellemi és erkölcsi emelkedés egyéni, személyes szerzemény. S ez a felfogása teljesen egyezik Krisztus tanításával, aki azt mondotta: Az Isten országa bennetek van. Azaz az Isten országát: az igazság, az erkölcsi tisztaság, a kegyelem, a szeretet országát az egyes lélekben kell elhelyezni, miután abból mindent kivetettünk, ami az Isten országával összeférhetetlen. Az Isten országát magában hordó léleknek szinte megmérhetetlen az öntudata, a bizodalma, a teherbirása, ellenállóképessége, a független érzése.

Mikor Dante a száműzetésben mindenét elvesztette, ami drága volt szívének, mikor mások kenyerét könnyek közt ette s idegen lépcsőket föl-alájárt, nem tört meg a lelki ereje. Elutasította szülővárosának visszahívását megalázó föltételek mellett s azt válaszolta, hogy szülővárosának nagyobb szüksége van rá, mint neki szülővárosára,

hiszen az ő számára otthon kínálkozik, ameddig az Isten napja és csillagai világítanak s ahol egy rejtkehely található, amelyen az örök igazságok fölismerhetők, amelyeknek föltárására szentelte életét.

De a természetlegyőzés útján az Istenhez emelkedett ember öntudata nem gőgös elkülönülés, nem másokat letipró hatalmi téboly, nem hideg érzéketlenség embertársai, népe és hazája iránt, hanem a szeretet kiapadhatatlan forrása. Dante istenfogalma szerint Isten a Szeretet. S az emberek a szeretet gyakorlása által lesznek Istenhez hasonlók. Már pedig a szeretet az állami, társadalmi és családi élet alapja és egyetlen biztosítója. Hasztalan a világ bölcseinek erőlködése, hogy a legtökéletesebb állami alkotmányokat kidolgozzák, a legbölcsebb törvényeket hozzák, a gazdasági és társadalmi igazságot és rendet rendszerekkel megállapítsák, ha az emberek egyenként nincsenek diszponálva az alkotmány és a törvény betartására. Viszont az egyénileg jól megnevelt emberek megtalálják a helyes állami és társadalmi berendezkedés módját is s a saját lelkük nemességével, szeretetével kiegészítik az emberi alkotásokkal járó tökéletlenségeket.

Dante olvasása nekünk nem egyszerű műélvezet, hanem a legkomolyabb okulás és a tanulságok tömegének levonása, ha belehatolunk gondolatainak mélységébe. A *Divina Comedia* a XIII. század egész theológiájának és filozófiájának költői summája, mondja Ozanam «Dante et la philosophie catholique au treizième siècle» című munkájában. Annak a kornak a terméke, amikor az egész keresztény világot egységes gondolatok irányították és ugyanazon nagy eszmék uralták. Azon kor szellemi kivirágzása, amelyben a gótika az anyag súlyát és nehézkességét legyőzte, lendületet, szárnyalást vitt bele és az égbe nyúló, mintegy a levegőben lebegő dómokat épített. Akkor a lélek uralkodott az anyag fölött, a szellemiek értéke magasan állott az

anyagiak fölött. Örökké világító nagy szellemek születtek akkor, mint aquinói Tamás és Dante. Az emberek *sub specie aeternitatis* gondolkoztak.

A bölcsélet és a művészet, az ész és az intuíció akkor az ember örök rendeltetésének szolgálatában állottak s alkotásaik a kereszténység isteni igazságaival egyeznek. Harmonia volt a kinyilatkoztatás és az emberi szellem között. Később ez az összhang mindinkább megzavarodott. A lázadó emberi szellem, amelynek bűnhődését Dante megírja, szembeszállt az isteni igazságokkal és megindította az emberi lét legfontosabb kérdéseiben a naponkint változó emberi teoriák processzusát, amely kiölte az emberekből a megnyugvást, a békét, az igazság birásának fölényes öntudatát. Mindinkább sülyedtünk az anyagiasság felé, az érzékek és ösztönök uralma felé. Fejlődésünk ellentétes volt a Dante művében leírt szellemi tökéletesbüléssel, a paradicsomból a purgatóriumba és pokolba szálltunk alá. S a modern kor átélte a dantei pokol kínjait. Iszonyúan lakoltunk tévedéseinkért és bűneinkért. De megjött a föleszmélés, a magabátérés, a lelki megújulás korszaka is. Meghasonlottunk azokkal az irányokkal, amelyek a megaláztatásba vittek, s keressük az utat fölfelé. Beláttuk, hogy az erkölcsi világrendben nem lehet megalkudni a destruktív erővel, hanem azokat kiméltetlenül legyőzni kell, ha az életet meg akarjuk menteni. Mert joggal kérdi az apostol: «Mi köze van az igazságnak a hamissággal? Micsoda egyezsége lehet Krisztusnak Béliállal?» (2. Kor. 6, 14—15.) Ilyen korba épen beleillik a dantei gondolatmenet. Azért a mai Magyarország fiai különös haszonnal tanulmányozhatják a nagy költő művét.

Megtanulhatják belőle, hogy először is önmagunkat kell megingathatatlan jellemekké nevelnünk. Jellemekké, amelyek az igazság birásának meggyőződésén alapulnak, az erkölcsi rossz és a tévedés ellen való küzdelemben, a természetlegyőzés útján, az önfegyelmezés útján, a lélek

tisztulása s a legfőbb jó — az Isten után való törekvésben edződnek meg. Az egész keresztény igazságot kell elfogadnunk s annak végső következményeit elsősorban is magunkra nézve levonnunk. Az ilyen egész keresztény jellemek nem fognak megtántorodni bármily sors alatt. A közelmúltban annyit csalódtunk az emberekben, hogy igen pesszimistikusok lettünk. Férfiak, akikért a normális viszonyok között a tűzbe tettük volna a kezünket, elhagytak minket a veszély idején és az ellenség táborába mentek át. Viszont a közhangulat változása idején sok oly hirtelen konverziót tapasztaltunk, amelyeknek őszintesége be nem igazolódott. Sok a tömegember, aki a környezet színe szerint változik, az irracionális tömeg hangulatában úszik. Kiszámíthatatlanok és titokzatosak, mint a tömegek lelke, amely virágvasárnapján Krisztust körülrajongja, nagypénteken Barabást választja és Krisztust halálra ítéli. Az ilyen emberek sohasem járták a lelki tisztulás útját, mint Dante, s a kereszténység nem vált bennök életigazsággá. Dante a sors mostohasága és a politikai csalódások folytán nem vált hűtlenné világnézetéhez, sőt még jobban megerősödött benne a hit és az egyházhoz való ragaszkodás, a pápaság, mint az igazság őrzője iránt való tisztelet.

Olyan katolikusok, akik a legkisebb politikai félreértés, az egyház valamely szervétől szenvedett igaz vagy képzelt sérelem vagy mellőztetés esetén képesek belső elveiket feladni s lelkekben elváltozni, értéktelen lelkek, minden krisztusi tartalom nélkül. Ezek tulajdonképpen nem is adnak fel elveket, mert ilyenekkel sohasem bírtak. Nincs egyéniségök, nincs személyes küzdelemben meghódított lelki szerzeményök.

Megtanulhatja a mai kor gyermeke Dante költeményéből az egységesen katolikus kor szellemi nagyságát. Azok a gondolatok, amelyeket Danténál olvasunk, a keresztény emberiség közös kincsét képezik. Mindenütt a lélek,

a lelkiesség fölénye, az isteni örök igazságok és erkölcsi törvények uralkodnak. Megértik az emberek egymást, lelki berendezettségük ugyanaz. Ugyanaz a hit, remény és szeretet élte őket. Hatalmas erő lakozik ebben az egységben.

Alig vágyódunk ma valami után jobban, mint az erőt jelentő egységes gondolatok után. Egységes gondolatok csak a hitben, a kereszténységben vannak. A kételkedés oldó és szétbomlasztó erő, amint azt épen Danténál olvasunk. A kételkedők és hitetlenek önmagukat is tépik és marcangolják, mint a körmükkel mellüket vájó erinnyek. Ha akarjuk a magyar nemzetet ismét közös erőfeszítésre, egységes táborba hozni, tömöríteni kell azt a közös keresztény eszmékben, amelyek összefoglaló hatása az élet, a történelem tapasztalataiból is kiderül.

Dante emlékének megünneplése legyen a mi számunkra az ő szellemének átoltása a mi szívünkbe. Azok a kiválasztott lelkek, akik szellemi adományaiknál fogva átértik a világ legnagyobb költőjének gondolatmenetét, azok alkalmazkodiknak elsősorban önmagukra Danténak élettapasztalatait s azután közölik azokat példájukkal és tanításukkal a magyar néppel. Hálás és fölséges feladat ez a mi katolikus tudósaink és íróink számára. Illő és méltó volna, hogy nálunk is minél szélesebb körben megtanulják Dante szellemét csodálni és jellemét követni. Sokat lendíthetne Dante szelleme és példája a keresztény újjászületés korában. Üldöztetései, szenvedései, elhagyatottsága egyrészt, bámulatos kitartása, folytonos munkálkodása, Istenbe vetett erős hite másrészt, nekünk is utánzandó példaként szolgáljanak kálváriás napjainkban, amelyet ha híven követünk, gyors léptekkel siettetjük keresztrefeszített igazságunknak feltámadását.

X.

A KERESZTÉNY EGYSÉG.

(1922.)

Bomlasztó kísérletek a keresztény táborban. — A keresztények összefogása politikai téren. — A közös keresztény alap. — A politikus vallásos meggyőződésétől nem tekinthet el. — Közös keresztény követelések. — Az önálló szervezkedés jogosultsága. — Összefogni a közös cél érdekében. — A német protestánsok vállalva dolgoznak a katolikusokkal. — Az angol példa. — A kereszténység nem ismeri a gyűlölködést. — Tartsunk ki a keresztény és nemzeti alap mellett.

A merész és makacs kritika a legkiválóbb értékeket elhomályosíthatja még a belátásosabb emberek szemében is. Magyarországon a proletárdiktatura után a keresztény magyarok lelkes elszántsággal szövetségre léptek az ország keresztény és nemzeti hagyományainak védelmére és a keresztény és nemzeti alap további kiépítésére. Kezdetől fogva megindult e szövetség kiméretlen bírálgatása úgy a szövetség programjának ellenségei részéről, mint azok részéről, akik a lényegben egyetértettek a keresztény és nemzeti iránnyal, de a részletekben találtak kifogásolnivalót. Csalódások a fölszínre vetődött személyekben, taktikai hibák s különösen a páratlanul nehéz, majdnem megoldhatatlan feladatok bőséges anyagot szolgáltatottak a rossz és jóakarató kritikának. A katolikusok általában nagy megértéssel vettek részt a keresztény és nemzeti alapon álló együttműködésben, gondosan kerültek a bontó és szétágazó törekvéseket. Mégis felhangzottak komoly katolikus aggodalmak és panaszok. Féltették a közös keresztény poli-

tikai és társadalmi szervezkedésben a különlegesen katolikus tanokat és erkölcsi értékeket, amelyeknek valami nem létező közös kereszténységben való felhígítása mérhetetlen kárt jelentene a katolikus egyháznak s magának a közéleti keresztény irányzatnak.

Bármennyire tiszteletreméltó is ez az észrevétel, anélkül, hogy a napi politikával foglalkozni kívánnék, ami nem is tartozik ide, mégis helyénvalónak találom azt a véleményemet a Szent-István-Társulat jelen közgyűlésén nyilvánítani, hogy az összes magyar keresztények összefogása politikai téren, valamint gazdasági és nemzetvédelmi célból társadalmi téren helyes volt és fölötte kívánatos ezentúl is. Az együttműködést természetesen helyesen kell magyarázni és a gyakorlatban óvakodni a túlzásoktól. Kölcsönös megértés, minden utógondolatot kizáró őszinteség szükséges és az együttműködés céljának szoros szemelőttartása.

A közös keresztény alapot nem szabad úgy felfogni, hogy a katolikus vagy a protestáns leveti teljes vallási meggyőződését, vagy legalább kikapcsolja azt a politikai és szociális működés közben; s nem szabad úgy elgondolni, hogy a különböző keresztény felekezetek hívei az együttműködés alapjául olyan eszmekört fogadnak el, amely sem nem katolikus, sem nem protestáns, hanem a kereszténység általános elveinek foglalatja, minden felekezeti színezés nélkül. Ilyen általános kereszténység elvont fogalom, de nem valóság. Épen olyan elvont fogalom, mint pl. a virág, amely a valóságban csak mint rózsa, szegfű, tulipán, stb. létezik.

A közös keresztény alap, amint azt az általában *keresztény*-nek nevezett pártokban és szervezetekben értetik és tényleg úgy is értik, nem más, mint oly program-pontok sorozata, amelyeket a katolikusok és protestánsok közösen, mint közös követelményeket felállítanak és vallanak. E pontok közt szerepelhetnek kimondottan katolikus

és protestáns követelmények, amelyeket úgy a katolikusok, mint a protestánsok elfogadhatnak és vallhatnak figyelemmel az államilag garantált vallásszabadságra és a közös ellenségre.

X. Pius pápa a «Pascendi» enciklikában kárhoztatta azt a tételt, amely szerint «az állam az egyháztól, a polgár a katolikustól elválasztandó». A politikus, az ember, a keresztény, a katolikus egy és ugyanaz a személy s meg nem osztható. Minden vonatkozása az egységes lelkiismeretben találkozik s ott békésen kell megférnie. Ugyanazon személyben a különböző vonatkozásoknak megfelelő célok nem kerülhetnek egymással ellentétbe, azért bizonyos rendet kell köztük megállapítani. S a rendet a célok rangfokozata teremti meg. A politikus összhangba hozhatja politikai céljait és kötelességeit valláserkölcsei céljaival és kötelességeivel, ha politikai tevékenységében vallásával szemben bizonyos negatív és pozitív kötelességekre is figyelemmel van.

Egyházával szemben a politikus tartozik először azzal a negatív kötelességgel, hogy az egyház szabadságát és kétségtelen jogait ne sértse és sérteni ne engedje, másodszor azzal a pozitív kötelességgel, hogy az egyház érdekeit, amelyek az állam valódi érdekeivel amúgyis mindenkor találkoznak, támogassa. Hívő ember előtt nem lehet kétséges, hogy az állam polgárainak ideiglenes boldogulásánál még fontosabb cél azok örök javának megmentése s hogy az egyház erkölcsi erejének minél hatékonyabb megnyilvánulása az államnak javára van, amiért is az állam saját érdekében cselekszik, amikor az egyházat megsegíti.

Keresztény emberek között a mondott tételek körül alig lehet nézeteltérés. Akik tagadják azt az igazságot, hogy a politikus vallásos meggyőződésétől el nem tekinthet, azok nem hívő keresztények s egyoldalúlag csak a keresztényektől kívánják a kereszténység kikapcsolását a politi-

kából. Ők maguk nem kapcsolják ki a saját dogmáikat. Mert a szabadgondolkodó radikális és a szociáldemokrata vagy kommunista politikusnak is vannak a politikai nézetén felül világnézeti elvei, mondjuk dogmái, amelyektől épen úgy el nem választható, mint a keresztény az ő vallása tanaitól. Ha a keresztények oly balgák, hogy megfelekeznek a vallásukról a politikában, megkönnyítik a munkát a doktrinér liberálisoknak, a radikálisoknak és a szociáldemokratáknak, kommunistáknak az állam keresztény alapjának lerombolásában.

A keresztényeknek át kell látniok a közös ellenség haditervén s közös értékeik védelmére egyesíteni kell erőiket. S a különböző keresztény egyházak hívői megtalálhatják a közös programpontokat, a szoros együttműködés talaját azon az úton, amely az egyedüli helyes, t. i. a saját integrális vallásos meggyőződésük útján.

A katolikus politikus a katolikus egyház tanítása szerint vizsgálja azokat a politikai és szociális kérdéseket, amelyek a vallással vonatkozásban vannak s igyekszik oda-
hatni, hogy a katolikus egyház erői a közéletben akadálytalanul érvényesüljenek s a közjót, mások jogainak sérelme nélkül, előmozdítsák. Így jut el a politikai követelések egész sorához: mint pl. az állam és az egyház barátságos együttműködése, az egyház szabadsága és jogainak tisztelete, a házasság vallási jellegének biztosítása, a hitvallásos iskola, a vasárnapi munkaszünet, a keresztény erkölcsök védelme, a vallásos meggyőződés megsértésének megtorlása, a szervezkedés szabadsága, a szociális kérdésnek a keresztény elvek alapján való megoldása stb. A protestáns politikus a saját vallása szellemében ugyanazokhoz a politikai követelésekhez jut el. Tehát adva van a katolikusok és protestánsok politikai együttműködésének lehetősége, anélkül, hogy bármelyik fél egy hajszálnyira eltérne saját felekezete talajáról.

Sőt azokon a közös pontokon kívül, amelyeket az összes pozitív keresztények a saját vallásuk elveiből kifolyólag közösen és egyértelműen vallanak, a politikai közreműködés oly pontokra is kiterjedhet, amelyek speciálisan katolikusok vagy protestánsok. Vallásilag vegyes országban, ahol a különböző felekezetek politikai szabadságot élveznek s köztük államjogi egyenlőség áll fenn, az egyes felekezetek hívei saját vallásuk tanainak sérelme nélkül támogathatják egymást az egyenlő elbánás figyelembevételével s annak megfontolásával, hogy a katolikus egyház közelebb áll a többi pozitív keresztény egyházakhoz, mint a nemkeresztény s épen keresztényellenes és romboló irányzatok, viszont a pozitív keresztény egyházak a katolikus politikus részéről ugyanazokon a címeken pártolást érdemelnek a kereszténység ellenségeivel szemben. A kölcsönös támogatás előfeltétele mindig az, hogy egyik fél követelése sem irányulhat egyenesen valamely keresztény politikus vallásának alaptanai és életérdekei ellen, nem ütközhetik az állam természetadta jogaiba, s hogy a követelés tényleg a szabadság és egyenlőség alapján mozog.

Ilyen értelemben a keresztény politikusok koalícióját sem katolikus, sem protestáns szempontból kifogásolni nem lehet, sőt szerencsétlen hazánk szomorú viszonyai között ezt a koalíciót őszintén óhajtjuk és előmozdítanunk kell. Szándékosan használom ezt a szót: koalíció. A koalíció fogalma nem követeli, hogy a különböző keresztény egyházak hívói a politikában, illetve a közéleti tevékenységben teljesen elkeveredjenek, önállóan ne szervezkedjenek s vallásos meggyőződésüket nivellálják. A katolikusok éljenek a katolikus egyház gondolkörében, a protestánsok a protestáns egyház szellemében, de tartsanak össze, akár közös politikai pártban, gazdasági vagy társadalmi szervezetben, akár külön politikai pártokban vagy egyéb organizációkban vannak. Értsék meg, hogy a kereszténység

ereje az egyes egyházak működésében jelentkezik. Azért hassanak oda, hogy azokon a tereken, ahol a kereszténység nevelő hatására van szükség, az egyes egyházaknak külön-külön kell munkához látniuk. Ne vegyük tehát rossz néven s ne féltsük mindjárt a keresztény egységes frontot, ha a katolikusok önállóan szervezkednek és dolgoznak ott, ahol azt szükségesnek vagy jónak látják. Ugyanez a szabadság természetesen a többi egyháznak is kijár. Az önálló szervezkedés jobban kizárja a surlódások veszedelmét, mint a közös szervezetek. Még a politika terén is el kell ismer-nünk egymásnak feltétlen jogát az önálló csoportosuláshoz. A közös erő ugyanis nem az elkeveredésben rejlik, hanem az egyéni erők harmonikus összeműködésében. Azért a fő szempont legyen a közös keresztény frontnál, hogy az összes keresztény politikusok és nagy társadalmi szervezetek fogjanak össze a közös cél érdekében. Így biztosabban sikert érünk s senki sem vádolhat minket interkonfesszionalizmussal. A világháborút követő nagy összeomlás idején a destruktív erők elérkezettnek vélték végső győzelmük idejét. Rettenetes mohósággal megkezdették a saját elveik érvényesítését, amelyek az állami rend, a nemzeti és faji öntudat mellett különösen a kereszténység ellen irányultak. A heves támadás hazánk egészséges népénél szinte csodálatosan erős visszahatást idézett elő. S a visszahatás elején a nép ösztönszerűleg megérezte az összes magyar keresztények összetartásának szükségességét. Amit a béke hosszú évei alatt nem akartunk észrevenni, az a veszély pillanatában egy felvillanó csillagnak fényességével bevilágított a lelkünkbe. S ha közös erővel sikerült a közös ellenséget legyőznünk, ne gondoljuk, hogy a veszélyen már túlvagyunk. A hamu alatt még mindig izzik a parázs. Még a győző államoknak sem sikerült a háború nyomán támadt általános lelki betegségét leküzdeniök. Franciaországban és Olaszországban is napirenden vannak a különféle

bűntények, melyek a háborúban tönkretett vagy legalább is meggyengült akaraterőnek következményei.

A legkonzervatívabb államok vezető államférfiai komoly aggodalommal figyelik a fenyegető állapotokat s minden reményüket a keresztény, különösen a katolikus vallás lelkeket gyógyító erejébe vetik. Olyan férfiak, akik azelőtt ignorálták, vagy legalább nem eléggé értékelték az egyház befolyását a polgári erkölcsökre, ma tisztán látják annak kiszámíthatatlan politikai fontosságát.

Még a világháború előtt volt alkalmam Karlsbadban a német birodalom egyik előkelő és a német császár teljes bizalmát élvező protestáns politikusával beszélni, aki Németország jövőjét igen sötétnek és vigasztalannak látta a vallástalanság és a szociáldemokrácia rohamos terjedése és erősödése miatt. Egyetlen vigasztaló tényként említette azt, hogy a katolicizmus szilárd ellenállóerőt mutat a romboló irányzatokkal szemben s még a német ipari munkásság jelentékeny részét is meg tudja tartani a keresztény és nemzeti alapon. Kifejezte azt a meggyőződését, hogy az elfogulatlan és az állam érdekeit őszintén szívükön viselő politikusok lassankint minden országban, különösen a nem katolikus többségű országokban, azzal az elismeréssel és támogatással adóznak majd a katolikus egyháznak, amelyet az megérdemel; s hogy a protestánsok az őket fenyegető veszély láttára a katolikusok intenzív lelki munkáját utánozzák s félretéve minden féltékenységet és feledve a múlt küzdelmeinek minden keservét, vállvetve dolgoznak a katolikusokkal. Amit a német politikus már közvetlenül a háború előtt látott, azt a bekövetkezett szomorú események hatása alatt sokan belátták s általában tapasztalható bizonyos közeledés a katolikus egyház felé és nagyobb megértés a keresztény felekezetek között. Fölösleges volna ezt részletesen bizonyítanom. Hivatkozom a túlnyomóan protestáns többségű Angolországra, amely a

háborúban szerzett tapasztalatai alapján a legőszintebben nagyrabecsüli aránylag kis katolikus egyházát. A birminghami anglikán püspök a westminsteri katolikus érseket a haza egyik legnagyobb fiának mondta s még 1918-ban kijelentette: «Készségesen elfogadom annak kilenctizedét, amit Bourne bibornok programjának nevezhetünk s ami a jövő szociális életre vonatkozik. A bibornoknak és az ő nagy egyházának tökéletesen lehetséges a barátságos együttműködés velünk a konszolidáció munkájában a mi szeretett hazánk területén, a legteljesebb testvéri szeretet és kölcsönös támogatás alapján a nép lelki, erkölcsi, szellemi és anyagi jóvoltáért».

Nekünk magyaroknak van a legtöbb okunk, hogy az általános jelenségből a tanulságot levonjuk. Nincs ország, amely a nemzeti önérzet megalázása, az állami terület megcsonkítása és anyagi veszteségek folytán oly súlyosan szenvedne, mint Magyarország. Sokszor gondoltuk, hogy már a megaláztatások és megsarcoltatások tetőfokára értünk s több csapás nem érhet. Mindig csalódtunk. Folyton újabb keserű meglepetések értek. Még nem ürítettük ki a szenvedések poharát. A győzők könyörtelen közönyösséggel térdelnek rajtunk s időnkint megállapítják hivatalosan, hogy még tudunk élni. Amit a halál félelmében kényszerülve aláírtunk, annak az írásnak utolsó jottáját is végrehajtják rajtunk.

Ilyen körülmények között Magyarországot elkormányozni, az elkeseredés kirobbanását megakadályozni, a tengeter sebet hegeszteni nagyon nehéz. S viszont semmi sem könnyebb, mint az ilyen nehézségekkel küzdő ország törvényhozását és végrehajtó hatalmát kritizálni. Magyarországnak gigászi erkölcsi erőre van szüksége, hogy lelki egyensúlyát megóvja. Komoly mérlegelés után őszintén meg kell vallanunk, hogy a bizonyos oldalról folyton gáncsolt keresztény politika példátlanul súlyos időkben érdemes munkát

végzett. Semmi okunk sincs, hogy ennek az iránynak csődjéről beszéljünk. Sőt veszendő hazánk megmentése céljából, a megcsúfolt nemzeti öntudat ébrentartása, az ország jobb jövőjét remélő bizalom erősítése végett a kimeríthetetlen energiaforrást, a hamisítatlan kereszténységet továbbra fenn kell hangoztatnunk és a közéletben érvényrejuttatnunk. Csak a napokban állapította meg Franciaország legtekintélyesebb folyóirata, a «Revue de deux mondes», hogy a hosszú ideig feldarabolt Lengyelország s a leigázott Írország is elsősorban annak köszönik feltámadásukat, hogy megőrizték hitüket. Ebből merítették erőt a százados elnyomatás ideje alatt. Az igaz kereszténység senkivel szemben sem igazságtalan. A kereszténységet nem lehet bizonyos rétegekre korlátoznunk. Minden igazi értéket érvényesülni kell engedni, amely a mi szellemünkben az ország érdekében dolgozni akar és tud. Utat kell nyitni a valódi tehetségeknek.

Azután a kereszténység nem ismeri a gyűlölködést. A nemkeresztényekkel szemben is igazságos és a felebaráti szeretet törvényét velők szemben is kötelezőnek ismeri. Csak megköveteli tőlük a hazafias viselkedést, a törvényes rend, nemzeti és faji önérzetünk, történelmi tradícióink tiszteletét. Elvárja tőlük, hogy nemzeti aspirációinkban és fájdalunkban őszintén osztozzanak s belássák, hogy a keresztényeknek joguk van már a többségi elv alapján is követelni, hogy ez elvek az országban érvényesüljenek, amely elvek, helyesen magyarázva, mindenkitől megtartva, senkire sem károsak, csak azokra, akik tudatos rosszakarattal vagy fatális elvakultsággal az ország romlását készítik elő.

Végtelenül szomorú volna, ha a kétéves keresztény kooperáció után nem tudnánk annyi önfegyelmet tanusítani, hogy egyéb politikai nézeteltérések dacára a keresztény és nemzeti gondolat egységében továbbra is egybeforrjunk.

A magyar haza fájdalmával szivünkben, a belső békét féltő aggodalomban kérünk mindenkit, akinek a magyar közéletben bármily szerep jutott, tartsunk ki a keresztény és nemzeti alap mellett, álljunk meg továbbra is az egységes keresztény fronton. A Szent-István-Társulatban szervezett katolikus magasabb értelmiség a maga részéről bizonyára megteszi e téren kötelességét és példát mutat másoknak.

XI.

A JUBILÁRIS SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT.

(1923.)

A Szent-István-Társulat 75 éves jubileuma. — A Társulat az a tér, amelyen a világi katolikusok a papsággal együtt apostolkodhatnak. — A Társulat, mint a nemzeti nyelv és nemzeti szellem őre. — Távol a napi politikától. — A katolikus egyház és hívek igényeinek gondozója. — A Fogarasy- és Ipolyi-programm. — Tanulságok a múltból, irány a jövőre. — Szalézi szent Ferenc példája. — Egyesüljünk a pozitív munkára.

A Szent-István-Társulat hetvenötéves fennállását s egyik legnagyobb alelnöke, Ipolyi Arnold, születésének századik évfordulóját ünnepli. Emlékünnepek célja nem az elmúlt események meddő fölidézése, hanem a tanulságok levonása és gyakorlati fölhasználása.

A jó és olcsó könyvkiadó társulat, majd Szent István Társulata, legutóbb *Szent-István-Társulat* alapításának idejébe azért zárándokolunk vissza, a legbőlcsebb programalkotónak, Ipolyi Arnoldnak, gondolatvilágába azért merülünk el, hogy megtaláljuk a cselekvés helyes módját és irányát a jelenben.

Fogarasy Mihály a történelmet szövő isteni Gondviselés választottja volt. Lelkében együttélt az elhaló korszak aggodalma és a jövőnek sejtelme. Hivatása volt kortársait figyelmeztetni és nagy alkotással az egyház átlépését az új korszakba megkönnyíteni. A francia forradalmat követő konzervatív irány után a liberalizmus kora jelentkezett szellemi, politikai és gazdasági téren. Előkészületeket kel-

lett tenni, hogy az átalakulás a katolikusokat váratlanul ne érje. S Fogarasy a legjobb eszköznek tartotta az egyház tanításának és szellemének minél szélesebb körben megismertetését a sajtó útján, mert a bölcseleti liberalizmus jelszavaival, üres vallási közönyösségével, sőt vallásellenes támadásaival szemben megáll a jól megismert katolikus igazság; a kormányformák változása, a társadalom átalakulása, a gazdasági problémák vajudása idején eléggé erős vár a katolikus hitében meggyőződéses népnél hatalma.

Az 1844. évben a Religio és Nevelés hasábjain írja: «A kath. religiótól csak az lehet idegen, aki nem ismeri: tőle csak az irtózhatik, aki előítéletektől van elfogulva. Az indifferentizmus nem egyéb vallási tudatlanságnál, amelyet az emberek a filozófiai nagylélek köpönyege alá rejtegetnek». Sürgeti a kath. sajtópropagandát, a jó és olcsó könyvkiadó társulat megalakítását, amelynek célja jó és olcsó könyvek kiadásával és terjesztésével fejtegetni a keresztény katolikus religió hit- és erkölcstanait, annak boldogító és fönn tartó elveit megismertetni, az ellenirányú iratok benyomása ellen védeni s általában egyéb tudományos, közhasznú és népszerű könyveket is akképp szerkeszteni, hogy a katolikus szent hitvallásnak áldásos szelleme hassa át azokat s terjesztésük által a vallásos meggyőződés, mely minden erkölcsiségnek és anyagi kifejlődésnek legtisztább, kiapadhatatlan forrása, mindinkább erősödjék és szilárduljon; még pedig *a)* a köznépből, *b)* az iskolákban, *c)* a műveltebb osztályok közt.

A Társulat 1848. május 1-én megkezdte működését. A sajtó felszabadulása fokozott munkára serkentette Fogarasyt. Gyújtó szózáttal fordult az ország katolikusaihoz: «Ki a szabad sajtó jótekonyságával, az üdvözítő vallás és tiszta erkölcsiség terjesztésére, ha ez tehetségében áll, nem él, az hűtlen azon egyházhoz, melyet keblében tisztel».

(Religio máj. 4.) Meg van győződve, hogy «a politikai szabadságjogok az egyháznak hasznára lesznek, ha sikerül a katolikusokat tespedésükből fölrázní, a hitbuzgóságot fölébreszteni s a papokat s világiakat egyaránt ama szent érdekek védelmére sorompóba állítani, amelyekért eddig az apostoli királyság ernyőzete alatt maga az ősi alkotmány kezeskedett, de amelyek ezentúl az összes katolikusok hitbuzgóságában találандják föl leginkább. ama pártolást, amelyet Isten segedelmén kívül emberektől várhat egyházunk». Az első közgyűlésen 1848. június 5-én mondja: «Őszintén megvallom, miszerint a változott jogi helyzetet az egyházra nézve szerencsétlenségnek nem tartom; én a vallás hatályosságát nem kül-, hanem belerejéből származatom s Krisztus egyházának rendeltetésével nem az uralkodást vagy a nyugvást, hanem a küzdelmet látom megfelelőbbnek. A katolikus anyaszentegyháznak romolhatatlansága a történetben mindig azáltal bizonyult be, hogy szüntelen küzd, de meg nem győzetik; szorongattatik, de erejében meg nem fogyatkozik. A trónok oszlopaival nem roskad össze s a népek hatalmában föltalálja újjáalakulásának sarkpontját».

A Társulatot Fogarasy alkalmas térnek tartotta, amelyen a világi katolikusok a papsággal együtt apostolkodhatnak a katolikus sajtó szolgálatával és az iskolaügy fejlesztésével, amelynek fontos eleme a jó tankönyvek írása. Előrelátta, hogy a Társulat lesz Magyarországon az egyesületi élet kiindulása, a szellemi élet irányításával az egész katolikus szervezkedés központja, amelynek a politikai védelem céljából is jelentékeny szerepe lesz, bár politikával nem foglalkozik. S nem csalódott. A Szent-István-Társulat jelentősége úgy az abszolutizmus korában, mint később, az alkotmány helyreállítása után, messze túlterjedt egy irodalmi társulat rendes keretein. Az elnyomatás idején a katolikus irodalom ápolásán kívül a Társulat a nemzeti

nyelv és a nemzeti szellem őre és szentélye lett. Kiváló nemzeti jelentősége miatt a legnevesebb katolikus íróink és politikusaink mellett protestánsok is tagjai lettek. A nemzeti veszedelem elnémított minden felekezeti villongást. S a békés nemzeti irodalmi és nevelő munka, amely a Társulatban összehozta a tizenkilencedik század közepének legnagyobb magyar szellemeit, megmagyarázza a tényt, hogy Magyarországon a vallási viszálykodás vagy a válássalenes radikalizmus nem tudott úgy föllépni, amint azt ebben az időben más országokban láttuk. Ebben a kor-szellemet lefegyverező, mérséklő hatásban látom én a Szent-István-Társulat legnagyobb eredményét.

Eme hatás előidézésében az irányító szellemek találkozásán és kölcsönös megértésén kívül része volt mindama részletmunkának, amely a Szent-István-Társulatban folyt, amely hírlapokkal, tankönyvekkel, népiratkákkal, naptárakkal, vallásos, tudományos és szépirodalmi művekkel folyton élesztette a magyar népben a katolikus öntudatot, ápolta a katolikus összetartást, művelte és a korszerű kérdésekről fölvilágosította úgy az értelmiséget, mint a köznépet. S a siker egyik legnagyobb záloga volt a Társulat vezetőinek higgadt bölcsesége, akik mindig pozitív munkát követeltek s az üres szócsatákat, személyi torzsalkodásokat, az irodalmi polemiákat, az éles és szeretetlen hangot meg nem tűrték. Károlyi István gróf, a Társulat első nagy elnöke, a Társulatot figyelmezteti, hogy «ne vegyüljön bele a napi élet, a politika küzdelmeibe. Alapszabályszerű rendeltetésén belül folytassa működését egész és teljes összhangban az anyaszentegyház tanításával azon békéltető, szelid, kiméletes modorban, amelyet a keresztény szeretet törvénye elénkbe szab s a Társulat mindig magáénak vallott». Krisztus egyházához és katolikus írókhoz méltatlan dolog az ideges-ség, a szenvedélyesség, a tulzó kritika, a személyek támadása. Danielik János külön beszédben fejtegette a pozitív

tanítás szükségét s úgy nyilatkozott, hogy a *defenziva* már a gyöngeség jele, azért a katolikus írók a vitatkozás és védekezés helyett a katolikus hit belső igazságát ragyogtassák és annak áldásait magasztalják. Krisztus Urunk tanítómódszerét utánozzák, mert ők Krisztus követségében járnak.

A Szent-István-Társulat mindenkor a katolikus egyház érdekét, a katolikus hivek igényeit tartotta szem előtt, mert a színtiszta katolikus igazság hirdetésével vélte a legnagyobb szolgálatot tenni a hazának, amelynek legszilárdabb erőssége az igaz vallásosságon nyugvó erkölcsiség. Ettől az iránytól soha egy tapodtat el nem tért. Világi elnökei: gróf Károlyi István, gróf Cziráky János, Mailáth György országbíró, gróf Károlyi Sándor, gróf Apponyi Albert, gróf Zichy Nándor, gróf Esterházy Miklós Móric, gróf Mailáth György, mind igazi példaképei a hitből élő, mélységes meggyőződésű katolikusoknak, akiknek szelleme áldást jelentett és jelent a Társulatra és az egész katolikus Magyarországra. Nem csoda, hogy ily férfiak vezetése alatt mindenkor uralkodott a katolikus főszempont, amelynek minden egyebet alá tudtak rendelni s így egységessé, tervszerűvé, nyugodtá és eredményessé tehték a Társulat működését. A Társulat mindenkor meghatóan nyilvánította hódolatát az Apostoli Szentszék előtt, tiszteletet és engedelmességet tanúsított a magyar katolikus hierarchia iránt. A Társulatnak hamisítatlan katolikus szellemére különös nyomatékkal kívánok rámutatni, mert ez biztosította neki azt a vonzó erőt, amelyet hetvenöt éven keresztül az összes magyar katolikusokra tudott gyakorolni. Nem volt soha a katolikusok egy töredékének, egy árnyalatának vagy pártjának a társulata, mert gondosan került mindent, ami a katolikus érdeken kívül állott, vagy legalább is nem egyenesen azt szolgálta. E hazában élő összes nemzetiségek nyelvén szólott, adott a magyarok kívül német, tót, román

és rutén kiadványokat. Egyesítette a különböző politikai pártállású katolikusokat, törődött az összes társadalmi osztályokkal. Kiadványai között találunk a szakemberek részére írt tudományos műveket, a művelt középosztály szellemi igényeit kielégítette s nagy szeretettel foglalkozott az egészen népies iratok terjesztésével. Az egész katolikus társadalom igényeit felölelő programm bennefoglaltatik már Fogarasy tervezetében s ezt a programmot némi kilengések után visszaállította és precíze megfogalmazta a magyar katolikus egyház és a magyar tudomány egyik büszkesége, Ipolyi Arnold. E programm szerint a Társulat hivatása 1. a katolikus iskolák ellátása katolikus szellemű jó tankönyvekkel; 2. a műveltebb osztály számára *Házi könyvtár* címen valláserkölcsi, tudományos és szépirodalmi könyveket kiadni, mindig figyelemmel az aktuális kérdésekre; 3. népies iratokban a katolikus népet oktatni, védeni és művelni; 4. tudományos könyveket kiadni s különösen a régi magyar katolikus írók műveit a feledésből kiemelni. Ipolyi, mint archeologus, nagy súlyt fektetett a régi magyar katolikus emlékeknek fölidezésére, mert azok, mint az ősök buzgótságának tanui, mint atyáink beszéde hozzánk, mint hosszú évszázadok összesűrített tanulsága, különös hatással lehetnek az ideges és újíításokra hajlandó jelenkorra. Az Ipolyi-féle programm irányadó maradt a Társulatban. A tudomány és a szakirodalom művelése természetszerűen a tudományos és irodalmi osztály kialakulását, majd legújabbán a Szent István Akadémia létesülését hozta maga után. A Szent István Akadémia a Társulatnak olyan kivirágzása, amelyre méltán büszke lehet minden katolikus magyar. Igen szerencsés gondolat volt a Szent-István-Társulat nyomdáját, könyvkiadó és könyvkereskedési üzemét külön részvénytársaságokra bízni, amelyek azonban az anyatársulat vezetése alatt maradtak.

Sokat próbálkozott a Társulat a hírlapirodalommal is,

de jelentős és állandó sikereket nem tudott fölmutatni. Egy időszakos szemle, a Katholikus Szemle bizonyult életképesnek. A napi sajtó problémáját a Társulaton belül nem sikerült megoldani. E hiány átérzése évtizedeken keresztül jogosan izgatta a katolikus közvéleményt. Adja Isten, hogy a Központi Sajtóvállalatnak sikerüljön a hiányt kipótolni, mert ezzel véglegesen kiépülne a keresztény sajtó-propaganda vára s a nehéz viszonyok között dolgozó betetőzők a Szent-István-Társulat alapítójának és továbbfejlesztőinek dicsőségében osztoznának.

Midőn a hetvenöt éves Szent-István-Társulat közgyűlésén megemlékezünk az alapítás idejéről, önkéntelenül is összehasonlítjuk ezt az időt a mienkkel. Akkor nyugtalan, forradalmi hangulat közben nagy átalakuláson ment át az ország. Majd csatavesztés és elnyomatás következett. Most a veszített háborút követő forradalom és proletárdiktatura után vagyunk; megcsonkított országban idegen terror alatt, nem beszélve az elszakított részek elnyomatásáról. Akkor a forradalom az egész nemzet vágyainak pillanatnyi kilobbanása volt, amely a vágyak teljesülésével csendes békében tudott elülni. Most a forradalom a magyar nemzeten belül a világnézeti és társadalmi különbségek harca volt, amely a nemzet testét és lelkét tépte s tépi tovább, teljes békévé csendülni nehezen tud, mert belső lelki betegség az oka. Akkor a nemzet a királyától várta az alkotmányt, a szabadságot, ma a saját erőnktől s még ismeretlen tényezőktől várjuk az egész országot és a teljes békét. Akkor a liberalizmus volt a jövő, ma a szociális igazság az uralkodó planéta. Amint akkor Fogarasy nem féltette az egyházat a jövő rejtelseitől, hanem az egyház tanításának minél szélesebb megismertetését sürgette: úgy mi nyugodtan várjuk a jövő fejlődéseit, ha a nagy néptömegek a katolikus igazságokat kellőleg megismerik. A beteg lelkek másképp meg nem gyógyulnak, mint ha Krisztus teszi rájuk

gyógyító kezét. A szociális irány vallásellenes elfajulásai csak úgy szűnnek meg, ha a dolgozó nép igaz jóakarói belátják, hogy a szociális igazság Krisztus szellemében rejlik. Aki Krisztus szellemének ismerete nélkül, vagy avval szemben ellenséges indulattal nyúl a szociális bajokhoz, csak a sebeket szaggatja föl, a fájdalmat növeli, a gyűlöletet és elkeseredést szítja, a romboló ösztönöket szabadítja föl, megakasztja s visszafejleszti a kultúrát; de nem gyógyít, nem vigasztal, nem javít, nem teremti békét és megnyugvást, nem viszi előre az emberiséget a tökéletesség útján, nem neveli a népet jogok gyakorlására. A forradalom, a szociáldemokrácia szellemében fölnevelt tömeg uralma sok vezető embernek megnyitotta a szemét, s vallomásokot hallottunk a keresztény elvek szükségességéről, az elkereszténytelenedett emberek vadságáról, neveletlenségéről és határtalan önzéséről olyan oldalról, ahonnan legkevésbé vártuk. Franciaország és Olaszország egész sorát mutatja a szociáldemokrácia emlőin fölnevelkedett politikusoknak, akik most a keresztény konzervatív irányt követik. Sőt magában Németországban számosan beismerik a szociáldemokrácia tévedését abban, hogy a munkások szociális küzdelmét a gyűlölködő osztályharcra alapította, mert a gyűlölet csak viszontgyűlöletet, örökös harcot és rombolást eredményezhet. Sürgetik a taktika megváltoztatását ama tapasztalat alapján is, hogy a vallástalanság és az ostoba papfalás csak ártott a mozgalomnak, mert a nép erkölcsi erejét megbénította, a mozgalom terjedését pedig igen akadályozta. Ha el akarjuk kerülni az egész modern kultúra összeomlását, a szociális harcokat a keresztény elvek szerint igazságos békéhez kell vezetnünk. A katolikus egyház a hívő keresztényekkel vállalva az egész világon lankadatlanul dolgozik e nagy célért, nemcsak fölvilágosítással, hanem keresztény alapon álló szervezkedéssel. S a gyűlölködés reménytelen harcába befáradt emberek sok országban tömegesen csatlakoznak a

keresztény és nemzeti szervezetekhez. Hazánkban fájdalommal tapasztalatok után még sokan nem tudják kellőleg értékelni a keresztényszociális szervezetek nagy fontosságát. Azért a katolikus sajtónak szigorú kötelessége, hogy minden pártszempontot és mellékes tekintetet félretéve, teljes lélekkel szolgálja e szervezetek ügyét. Propagandára van szükség úgy a munkások, mint a munkaadók között. Mert, sajnos, a munkaadók és tőkések egy része hihetetlen vaksággal támogatja még mindig azt az irányt, amely minden magánvagyon kisajátítására törekszik, csak azért, mert fél a keresztény jelzőtől, vagy mert a keresztény szervezet erőlyesen védi a munkás igazságos igényét. Szociális békét egyoldalú igazságosztással megteremteni nem lehet. Meg kell adni mindenkinek a magáét, még pedig önként, szeretettel és jószívvel, nem elkeseredett harcok árán.

Amint a Szent-István-Társulatban a közös nagy nemzeti célok megértésre és összetartásra bírták az összes hazafiakat: úgy a keresztényszociális munkában egyesítőleg kell hatnia a közös nemzeti érzésnek, amelynek erősségétől függ az ország jövője és boldogulása. Mindenekelőtt azonban nekünk, katolikusoknak kell egyeknek lennünk. Vegyünk példát a Szent-István-Társulattól s tanuljuk meg, hogy a tisztán katolikus alapon bármikor testvérekként találkozzunk, akármilyen nézeteltérések is választanak el egyéb kérdésekben. Másrészt igyekezzünk épen közös világnézetünknel fogva az élet sokféle viszonylatai közt lehetőleg egységes álláspontra jutni és egységesen föllépni. A politikai és szociális nézeteltéréseket kölcsönös jóakarattal igen könnyű áthidalni. Legyünk egymás iránt szeretettel, mérséklettel és kimélettel.

Az objektív, előkelő, szelid hang még ellenségeinkkel szemben is kötelező, annál inkább saját hitsorsosainkkal szemben. XI. Pius pápa legújabb enciklikájában szalézi

szent Ferencet állítja a katolikusok elé, mint az emberekkel való érintkezésben örök példaképet. Szalézi szent Ferenc legegényibb vonása a szelidlelkűség. Lelkének indulatait folyton figyelte, erős akarattal megfékezte és úgy megszelidítette, hogy a békeség és a szelidség Istenének igen tökéletes képét mutatta be életével. A szelidség nem a gyöngeség jele, sőt csakis a lelkileg erős ember lehet minden körülmények között gyöngéd, nyájas, finom és előkelő. A Szentírás szerint «az erősből édesség eredt». (Bir. 14, 14.) Viszont a gyöngédség a legnagyobb vonzó erő a szívek meghódításában, amely soha nem téveszti el azt a hatást, amelyet Isten szava a szelideknek ígér: «Boldogok a szelidek, mert ők birják a földet». (Máté 5, 4.) Szalézi szent Ferenc egész tartományt térített vissza Krisztus egyházába. S munkájában többet használt a legyőzhetetlen nyájassága, mint mélységes tudása és ragyogó ékesszólása.

Krisztus földi helytartója szalézi szent Ferencet a katolikus ujságírók védőszentjévé avatta. Akarta, hogy a kiválóan fontos, apostoli munkát végző katolikus ujságírók e lelki kapcsolatból vigasztalást, erőt és tanulságot merítsenek. Vigasztalást abban, hogy a legnehezebb viszonyok közt, a legmakacsabb ellenfelekkel szemben is végre az igazság győz. Erőt az isteni kegyelemből, Krisztus és az ő egyháza szellemében kialakult lelkiségből, amely szereti a küzdelmet, az érdemszerző szenvedést, a tűrést, a megpróbáltatást, amely szalézi szent Ferencel azt tartja, hogy az igazi apostolok türelemmel harcolnak s a halálban győzedelmeskednek. Tanulságot szalézi szent Ferenc modorából, amely a katolikus műveltség kisugárzása volt. Az isteni és felebaráti szeretettől meleg szívnek gyümölcse volt ez a modor, nem üres külsőség, nem színlelt nyájaság, nem külső udvariassági formák keresése, nem lelki tunyaság vagy tehetetlenség, nem félénkség, hanem fino-

man és vonzóan ható belső energia. Ez a modor nem egyes társadalmi osztályok kiváltsága, nem születési előny vagy merő megszokás, hanem minden igaz katolikus embernek tulajdonsága: akár úr vagy szolga, akár gazdag vagy szegény, akár tanult vagy egyszerű ember. Erre szelid, türelmes, irgalmas, megbocsátó, de bátor és határozott lélek kialakítására a katholicizmusnak hasonlíthatatlanul nagy a kultúrereje. Igazán vallásos, katolikus falvakban kulturáltabb lelkű földmunkásokat találunk, mint amilyenek a városok vallástalan néprétegeiben a modern élet minden kényelme és külső cifrasága közt élő embertípusok, akiknél a ruha barbár és durva szívet takar.

A mai általános durvaság, elvadultság, elégedetlenség, forradalmi láz, jellemtelenség, megbízhatatlanság még az úgynevezett művelt osztályoknál is az igazi lelki műveltség hiánya. Erre a műveltségre kell súlyt fektetni s ezt csak a vallás adhatja meg. Azért a katolikus íróknak nem szabad a divatos durvaságot és ízléstelenséget követniök, hanem a szalézi szent Ferencektől kell modort, stílust tanulniok. Ne higgyük, hogy mindenkivel a saját nyelvén kell beszélni s hogy a durva ember csak a drasztikus szót érti meg. Mindenkinek a lelke az Istennek egy szikrája s ami isteni az emberben, az megérti az isteni modort, az Isten modorát, aki azt mondotta magáról: Tanuljatok tőlem, mert én szelid vagyok és alázatos szívű.

Röviden összefoglalva a hetvenötéves Szent-István-Társulat történetének tanulságait: a válságos időket élő magyar haza javára működünk együtt mi magyar katolikusok mindazokkal, akiket velünk közös hazafiság és nemzeti érzés tölt el. Így biztosítjuk az egyházpolitikai békét minden időben. Magunk között legyünk egészen katolikusok, mellékes szempontokon felülemelkedve legyünk egységesek, egymást szeretők és megbecsülők. Így jelentünk szervezett erőt és nyerünk önbizalmat a pozitív munkához

s elszokunk a terméketlen kritizálástól. Katholikus igaz tanainkat tanítsuk és páratlan kultúrerőnket érvényesítsük abban a modorban, amelyet Krisztustól és azoktól a nagyoktól tanultunk, akik Krisztus szellemét leginkább megértették. Így hódítunk, nevelünk, erőt és vigasztalást nyújtunk szenvedő korunknak.

XII.

A KULTÚRA VÁLSÁGA.

A háborút követő anyagi korszak. — A fizikai munka előtérbe lépett s a szellemi munka nem találja meg sem a társadalmi megbecsülést, sem az anyagi ellenértéket. — Már Seneca felismerte, hogy az emberiség minden baja az egyes ember belsejéből fakad. — Mindennemű civilizációnak alapja a tömegek átlagos erkölcsősége és a jónak elegendő gyakorlása. — A kultúrát féltők a katolikus egyháztól várják a regenerálást. — Vissza az egyházhoz!

A háborút rendszerint anyagi korszak követi. Lelki gyötrelmek, nélkülözések és veszteségek után s még inkább a győzelem mámorában elfogja az embert az élvezet és a gazdagodás vágya. A közelmúltban lezajlott világháborúnak még egyéb oly következményei is jelentkeznek, amelyek erősítik az anyagi gondolkozást és veszélyeztetik a magasabb szellemi kultúrát. Szociális átalakulás történt. Sok államban eltűnt vagy legalább is megcsappant a társadalomnak az a felsőbb rétege, amely a finomabb kultúra hagyományos hordozója és pártolója volt. Jobban előtérbe lépett a fizikai munka, a gazdasági termelés értékelése, ami önmagában helyes, mert népes társadalmi osztályok fokozatos emelkedését hozta magával. De nagyon kártékony és veszélyes kulturális szempontból az a túlzás, hogy az anyagi javak és a termelő munka egyedül fontosak, mert ez a felfogás lefokozza a szellemi munka s vele együtt a lelki értékek vagyis a kultúra becsületét. A magasabb kultúra számtalan munkását rákényszerítette az anyagi lét kegyetlen törvénye a gazdasági térre. Nem találja meg a szellemi munka sem az őt megillető társadalmi megbecsülést, sem az anyagi ellenértéket.

Innen van, hogy sokan beszélnek már a kultúra válságáról, átörökölt szellemi értékeink fogyásáról, a szellemi terméketlenségről s nem átalják azt a jövődölést megköckáztatni, hogy a multtal szemben kulturális hanyatlás áll be, alacsonyabb kulturájú korszak következik, Európa népe elgépiesedik és eldurvul az anyagi lét küzdelmében és elveszti vezető pozícióját, ha kellő időben fel nem eszmél és meg nem védi kultúráját.

A sötétebb jövőt látó próféták mélyebben is keresik a kulturális hanyatlás okait. S igen találóan rámutatnak arra a két okra, amely az utolsó évszázadokban, de különösen a legújabb kornak hozzánk legközelebb fekvő évtizedeiben az emberi tudományos munka hitelét aláasta s az emberiség lelkében a szellemi értékek iránt az érzéket eltompította. Először is a tudomány címén árult *modern tanítás* a maga szabadosságával, szeszélyes ujságingerével, felelőtlenségével, felületességével, számtalan ellenmondásával, az ember rossz indulataira és a jövedelmezőségre pályázó leleményességével *meggyöngítette az igazi tudomány becsületét*. Támadta és lerombolni akarta az emberiség valódi lelki értékeit s rendszeresen előkészítette azt a kort, amely a világháborúban és a forradalmakban a pusztítás legnagyobb méreteit látta.

Másodszor a büszke áltudományosság, amely nem egyéb külső csillogásnál és begyakorolt ügyességnél, önmagát azonosította a kultúrával s elmaradottságnak, reakciónak bélyegezett minden alaposságot, erkölcsi komolyságot és hagyománytiszteletet. Azt hirdette, hogy a tudás maga a haladás, a tökéletesedés, a kultúra. S így a maga folyton változó, egymást lecáfoló tételeinek s erkölcsi ürességének nivójára sülyesztette sokak szemében magát a kultúrát, amely pedig igazán a valódi és örök igazság és az erkölcsi jószág uralma és érvényesülése úgy az egyes ember lelkében, mint a társadalom, az állam és az összemberiség

életében; s az igazság és jóság szilárd talapzatán a béke és boldogság virulása.

Sajátságos modern babona, hogy az emberi tudás gyarapodása önmagában mindig az emberiség haladását, kultúrkincseink gazdagodását és a többi boldogságot jelenti. Már a Genesis könyvében olvassuk, hogy a tudás fáján a jó és rossz tudásának gyümölcsei egymás mellett találhatók. Megismerhetjük a káros, rossz és aljas dolgot csakúgy, mint a hasznosat, igazt és fönségest. Egyik tudás rombolólag hat, a másik fölemelőleg. Becsületes és nemeslelkű emberek komoly tudása áldás volt mindig az emberiségre. De a gonosz emberek annál többet ártottak, minél többet tudtak. Már a pogány ókor csakis a jó és nemeslelkű tudósokat becsülte s még inkább megbecsülte az ilyeneket a kereszténység, amely doktorait megkülönböztetett tiszteletben részesíti s amely az igaz tudomány csarnokait, az egyetemeket, kitüntetett önállósággal és kiváltságokkal ruházta fel.

Viszont a józan ókor és a kereszténység mindig óvott azoktól a tudósoktól, akik a hamis fölvilágosodottság és erkölcsi feslettség ígéit hirdették s mérget oltottak az emberi élet ereibe. Hamis elvek és rossz erkölcsök előbb-utóbb minden népet és országot tönkretettek, mert az igazság és az erkölcsi elvek ellen való bűnök a nemzetek életében épen úgy megbosszulják magukat, mint a természet életében a természeti törvények erőszakos megszegése. A lelkiség az ember természetéhez tartozik. A lelkiség törvénye pedig az igazság és a helyes erkölcs. Ezek megtartása nélkül az emberi élet minden viszonylatában szenved és elsorvad.

Amíg a tudomány az egységes kereszténység védelme és felügyelete alatt állott, addig a tudomány ezekben az alapvető kulturális kérdésekben egységes volt az egész világon. Ellenmondás nélkül elfogadott a tudomány bizonyos metafizikai és erkölcsi igazságokat, amelyeket igye-

kezett tovább építeni és kifejteni. S az emberiség közös szellemi és erkölcsi igazságtartalmának megismeréséhez ugyanazzal a kétségtelenül tudományos módszerrel jutott el, mint bármely természeti törvény megismeréséhez. Az egészséges ész fényénél, a lelkiismeret sugallataiból tanult, korábbi századok tanítását tisztelettel vizsgálta, az isteni kinyilatkoztatás előtt, mint a legreálisabb és csalhatatlan tekintély előtt meghajolt, mert ezek olyan adott dolgok, mint a természet tünetényei s így belőlük az igazság úgy megállapítható, mint a természet tünetényeiből a természeti törvény. Mélyen átéreztek a tudósok a felelősséget az emberiséggel szemben, amely nem lehet könnyelmű kísérletek tárgya. Ami a nyilvánosságra jutott, az nemcsak a szerzőnek hosszas és alapos meggondolásain és lelkiismeretvizsgálásain esett keresztül, hanem a tudós kollégák ítéletét is megállta már. Könnyelmű gesztussal senki sem mert ujdonságokat feltálatlani, mert az igazság szentségét, a tudomány jóhírnevét, az emberiség javát mindenki félelemmel tisztelte. A szabadságot akkor úgy magyarázták, hogy csak az igazságnak, a jónak és az alkotó erőnek van szabadsága. Ami hamis, rossz és destruktív, azt nem szabad hirdetni magának a tudománynak érdekében sem, de különösen az emberiség javának érdekében nem, amelyet szolgál maga a tudomány is. S ez a nemes szabadság tette a tudományt igazán szuverénné, elfogulatlanná és internacionálissá. Hatalom és pénz, nemzeti és faji gyűlölködés vagy egyéb tekintetek nem befolyásolták a tudományt. Ugyanaz a mester a világ különböző katedráin hirdethette tanítását. Bárki bárhol szerezhette műveltségét. A világnak közös ideáljai, közös elvei, közös világnézete volt. S az egységes világnézet és erkölcsi rend alól nem vonhatta ki magát sem a politika, sem a gazdaság és a pénzügy, sem a társadalmi élet. A tudomány és a vallás közös tekintélyek voltak. A tudomány igazolta és megmagyarázta a hitet, az

isteni tekintélyen nyugvó hit viszont megfelelt a tudománynak az emberi lét legfontosabb kérdéseire, amelyeket a tudomány önmagára hagyatva meg nem fejthet. A tudomány és a vallás karöltve, nemes egyetértéssel egész kultúrunkát végzett, mert elhatott a lelkiismeretig, az akaratig.

Megváltozott a helyzet, mikor a kereszténység egysége megbomlott. Miután a kultúra legmélyebb gyökerére, a vallásra rávágta a fejszét, a rosszul értelmezett szabadság nem ismert többé határokat. A keresztény szolidaritizmust felváltotta az individualizmus, amely nem tisztelte a hagyományokat, a múlt századoknak sok fáradsággal kitermelt kultúrtartalmát. Az egyéni vallásfelfogás új filozófiát követelt. Egymást követték a különböző filozófiai rendszerek, amelyek végeredményben a gondolat anarchiáját szülték. A politika és a gazdaság kivonta magát az erkölcsi törvények alól. A politikában az erő lett az egyetlen zsinórmérték, az igazságot pótolta a számbeli többség. A keresztény erkölcsi elvektől függetlenített közgazdasági tudomány két ellentétes rendszert termelt ki, a liberalizmust és a szocializmust. Smith Ádám liberalizmusa az ember természetes ösztönében, a gazdagodás vágyában látta a gazdasági haladás legbiztosabb hajtóerejét s azért annak teljes felszabadítását követelte. Marx Károly viszont oly törvényeket vélt felismerni a gazdasági életben, amelyek a liberális gazdasági rendszert természetes kényszerűséggel megbuktatják és a magántulajdon megszüntetésével a kommunisztikus termeléshez és fogyasztáshoz vezetnek. Mindkettő megvetette az erkölcsi erőket, kizárólag gépezetnek tekintette a gazdasági folyamatot s azt hitte, hogy rendszere az emberiség teljes boldogságát és megelégedettségét fogja magával hozni. Ma alig fojthatjuk vissza a szánakozó derűtséget, ha a régi liberálisok vagy a szociálisták gyönyörű ábrándképeit olvassuk, amelyeket a teljes szabadverseny, illetve a kommunizmus társadalmának paradicsomi

boldogságáról festettek. Amazok úgy vélték, hogy a szabadság egyedül üdvözít, emezek a szabadságot okolták minden rosszért és a kényszersztől vártak minden jót, amelyet az emberek majd önként és szívesen vállalnak az ígért anyagi jólét fejében. Mindkét rendszert kitapasztaltuk. Az egyiket hosszabb időn át Európában, a másikat rövidebb ideig minálunk s jelenleg Oroszországban.

Gyökeres hibája volt minden rendszernek, amely a hagyományos keresztény elvektől eltérőleg létesült, hogy nem ennek a földnek embere számára készült, akit természetében és rendeltetésében csak az isteni kinyilatkoztatásból ismerhetünk meg alaposan, hanem az elképzelt ember számára. Hamisan feltételezték, hogy a természetes ember jó, önzetlen és engedelmes s teljesen boldog lehet e földön. Minden rossz a hibás emberi intézményekből származik. Tehát az intézményeket kell megváltoztatni és az ember boldog lesz.

Pedig az igazság épen az ellenkező. Az ember rosszra hajlandó, önző és nyugtalan, itt a földön soha teljesen ki nem elégíthető s tökéletes boldogságot nem találhat. Amint az ember természetes ösztöneinek szabad folyást engedünk, rosszat fog tenni. S ha tisztán külső kényszerrel akarjuk őt lefogni, ezt a kényszerszt le fogja rázni, mert a szabadságot mindennél többre becsüli. Egész tenger vér folyt már a földön a szabadságért. Azok ismerik az embert legkevésbé, akik a falanszter-rendszerrel akarják boldogítani. A csúfos bukás, amely mindenütt érte, eléggé bizonyítja állításunk igazságát.

Aki hozzá akar nyúlni az embernek és a kultúrának problémájához, annak az embert úgy kell venni, amilyen s keresni kell az alkalmas eszközöket, amelyekkel őt jobbá lehet tenni, amelyekkel a lelkére lehet hatni s benne le-tompítani azt, amit szent Ágoston úgy fejez ki: amor sui usque ad contemptum Dei — oly nagyfokú önszeretet, amely még az Istent is képes megvetni. Már a pogány

Seneca felismerte, hogy az emberiség minden baja az egyes ember belsejéből fakad. «Quid nos decipimus? Non est extrinsecus malum nostrum; intra nos est, in visceribus nostris haeret.» (Ep. 116.) Mire való az önámítás? A mi bajunk nem kívülről van, hanem saját bensőnkben székel. Hiábavaló a legjobb emberi intézmény és törvény. Amíg a méreg az ember belsejében dolgozik, addig minden intézményt rossznak fog találni. Találón mondja az e tekintetben minden gyanún fölül álló Schopenhauer: «Mindenkor és mindenütt sok elégedetlenség tapasztalható a kormányokkal, törvényekkel és közintézményekkel szemben, nagyobbára csak azért, mert az emberek mindig készek ezeket okolni a nyomorúságért, amely pedig az emberi léttől elválaszthatatlan, amennyiben nem más, mint Ádám átka, mely egész fajára átszállott. De sohasem csinálták ezt az ámítást oly hazug és arcátlan módon, mint a mai demagógok teszik. Ezek ugyanis ellenségei lévén a kereszténységnek, optimisták; a világ öncél nekik s azért magában véve természeténél fogva nagyszerűen van berendezve, igazi hajléka a boldogságnak. Már most a világnak óriási bajaiért, amelyek a rózsás felfogás ellen szólnak, a kormányokat teszik felelőssé. Ha ugyanis ezek megtennék kötelességüket, a földön megvalósulna a mennyország, vagyis mindnyájan fáradság nélkül teleehetnék és teleihatnák magukat, szaporodhatnának és elpusztulhatnának, mert ez az értelme az ő öncéljuknak és célja az emberiség végtelen haladásának, amelyet fellengős szólamokban szünet nélkül hirdetnek.» (Parerga u. Par. II. §. 128.)

Krisztus nem az intézményeket kritizálta, nem lázított a fennálló államforma és társadalmi rend ellen. Az egyes embernek lelkével foglalkozott. Annak hirdette az igazságot, az erkölcsi kötelességet és tökéletességet, a megváltás szükségességét és annak eszközeit. Öntudatra ébresztette az embert, mint aki Isten képére van teremtvé, halhatatlan

lélekkel, aki a földön elnyerheti az istenfiúság méltóságát és a teljes boldogságot az örök életben. Ez az öntudat kifogyhatatlan lelki erőt nevel. Békét és boldogságot is ígért Krisztus, mely azonban az erkölcsi jóságból fakad, rossz hajlamaink megfékezéséből, a felebaráti szeretet hősi gyakorlásából, a tiszta lelkiismeretből, abból a vigasztaló tudatból, hogy bűneinktől megtisztultunk, az igazság és az isteni kegyelem birtokában vagyunk. A lélekből fakadó erőt és a belső boldogságot semmi külső intézmény nem pótolhatja. Épen azért az emberiség kulturális nevelésénél elsősorban a lélek nevelése a fontos, a külső intézmények már a lélek szerint igazodnak. Krisztus munkáját az ő egyháza folytatja s ezért a legfontosabb kultúrmunkát végzi. A hit fényével beállítja az embert az örök élet perspektívájába, amelyben az élet eredete és végcélja, az erkölcsi jó és rossz, valamint az erkölcsi tett szankciója felismerhető; a reménynek erejével megnyugvást, életkedvet, akaraterőt kölcsönöz; a szeretettel titokzatos isteni ajándékot ad az embernek, amely a földi vándorlás minden nehézségén átsegít és az örök életbe átvezet.

Az emberi intézmények létesítése: a társadalmi, gazdasági, állami és nemzetközi berendezés megteremtése nem az egyház feladata. De megneveli hozzá az embert s vigyáz, hogy az intézmények ne ellenkezzenek Krisztus tanával és az emberek örök céljával. Az intézményekbe és minden emberi munkába az ember maga beleviszi a maga szellemét. A keresztény tudós, a művész, a politikus, a gazdász, a katona, az iparos, a munkás keresztény marad felfogásában és minden tevékenységében. S ha emberi szenvedélyei elragadják és ellentétbe jut az erkölcsi renddel, akkor tudja, hogy vétkezik, hogy elégtétellel, bűnbánattal és javulással tartozik. Keresztény ember emberi gyarlóságból vétkezhetik, de sohasem dicsőítheti a bűnt s nem ajánlhatja azt másnak. Keresztény ember tévedhet, de ha

észreveszi, hogy felfogása ellenkezik Krisztus tanításával, tévedését megvallja s meghajol az örök igazság előtt.

Az egyház hivatalosan mindig a maga hivatása körében marad: tanítja Krisztus tanát és erkölcsi törvényeit, alkalmazza a megváltás gyümölcseit. Ezt isteni megbízásból, isteni segítség mellett végzi s benne nem tévedhet. Az ember szellemi és anyagi kultúrájának művelése egyéb tereken emberi munka és emberi feladat. Ahol a kulturmunkások keresztény szellemben és az egyház felügyelete alatt dolgoztak, ott is az emberi szellem csak fokozatosan öregbítette a kultúrát s természetesen nem volt mentes a hibáktól. De a kultúra alapelvei igazak voltak s a fejlődés helyes irányban folyt. A keresztény kultúra alapvonása volt mindig a helyes, biztos és egységes világnézet, az egyes ember erkölcsi jósága, lelkiismeretessége, önzetlen és áldozatos felebaráti szeretete.

Az egyháztól függetlenített modern kultúra éppen ezeket az alapokat ingatta meg. Ismereteket tudott szerezni, a természet törvényeit kikutatta s azokat az ember szolgálataiba hajtotta. De a lét nagy kérdéseiben kétséget, bizonytalanságot, sötétséget teremtett. Mérész feltevésekkel és elméletekkel támadta a krisztusi tant és az erkölcsi rendet, amivel sokkal többet ártott, mint amennyit a külső csillogó anyagi kultúra megteremtésével használt. Visszasüllyesztette az embert az ösztönök uralma alá s ezzel legmélyebben, alapjaiban veszélyeztette a kultúrát.

A család, a társadalom és az állam a lelkiismereten nyugszik. A civilizáció elsősorban az erkölcsiség dolga. Becsületesség, jogtisztelet, kötelességtudás, felebaráti szeretet, szóval erény nélkül inog és dűledezik minden. Sem a tudomány, sem a művészet, sem az ipar, sem az adóbehajtók vagy csendőrök nem tarthatnak fenn oly épületet, amelynek az alapja el van hibázva. Oly állam, amely csak számításon és megfélemlítésen alapszik, gyarló, gyöngé épület.

Mindennemű civilizációnak alapja a tömegeknek átlagos erkölcsössége és a jónak elegendő gyakorlása. Sarkköve a kötelesség. Azok, akik titokban is teljesítik kötelességüket s ezzel jó példát adnak, igazi üdve és oszlopai ennek a világnak, mely pedig tudomást nem vesz róluk. Tíz jó ember megmenthette volna Szodomát. Ezer és ezer becsületes ember kell, hogy megmentse a nemzetet a romlástól és a pusztulástól.

Ilyen becsületes emberek vannak még nagy számmal, akik öntudatosan vagy esetleg öntudatlanul a keresztény elvek alapján állnak. De mi lesz azzal a társadalommal és országgal, ahol azok ragadják magukhoz a hatalmat, akik a keresztény elveket öntudatosan tagadják: azt módunkban volt tapasztalni és tapasztalja a modern világ.

Azért ma már nemcsak az egyház emeli fel szavát a valódi kultúra lerombolása ellen, hanem azon kívül álló komoly tudósok és államférfiak is sürgetik a kultúra megmentését az egyházban megőrzött krisztusi tan és erkölcsi világrend alapján. A világ ismét az igazság és erkölcs, az egységes világnézet után áhítozik. A komoly exakt tudomány bevallja saját illetéktelenségét és tehetetlenségét, a hit és erkölcs tételei körül. Harnack a kereszténység lényege c. könyvének végén mondja: «Hadd beszéljek saját tapasztalatomról, mint aki harminc évig fáradtam e kérdések kutatásában. Fölséges dolog a tudomány s jaj annak, aki azt lebecsüli vagy a tudás vágyát önmagában elfojtja. De ezekre a kérdésekre: Honnan, hová és miért, a tudomány ma éppoly kevésbé ad feleletet, mint két- vagy háromezer esztendő előtt. Megtanít a tényekre, felfödi az ellenmondásokat, egymáshoz méri a jelenségeket, kiigazítja érzékeink csalódásait. De hol és hogyan kezdődik a világ és a mi életünk ívezete, az az ívezet, amelyből csak egy darabot mutat, arról nem ad felvilágosítást az exakt tudomány».

Éppen azért a tudósok maguk tiltakoznak a katedrá-

kon és egyebükt folyó bethlehemi gyermekgyilkosság ellen, amely a tudomány és a kultúra nevében kiirtja a tanulók lelkében az igazi kultúrtényezőt: a hitet és erkölcsöt.

A kultúrát féltők közül sokan bizalommal fordulnak a katolikus egyházhoz s annak egységes világnézetétől, szilárd és örök elveitől várják a hanyatlásnak indult kultúra regenerálását. Az egyház a változó idők folyamán változatlanul végzi munkáját az emberi kultúra lelki aranyalapjának őrzésében. A tévelygő emberi szellem feladata, hogy ezt az alapot támogassa s ne támadja. Ha a tudomány és a vallás tanításai közt meglesz az összhang, akkor a kultúra haladását a társadalmi és gazdasági elváltozás tartósan meg nem akaszthatja, hanem a kultúra hamarosan áthatja az egész emberiséget.

A katolikus írók és tudósok legmagasztosabb feladata ma a destruktív kultúra rombolásaitól megcsömörlött emberiségnek az utat megmutatni az alkotó, az embert nevelő, emelő és lelkileg boldogító keresztény kultúrához, amelyet Krisztus mindenkinek hozott, azoknak is, akik eddig félreismerték vagy nem ismerték. Ez a belátás napról-napra utat tör magának. Akik a világszerte dúló szellemi csatákat figyelemmel kísérik, látják, hogy az emberiség mint a hazatérő tékozló fiú kezdi belátni, hogy vissza kell térnie az elhagyott apai házba, tovább folytatnia az építést a hűtlenül elhagyott alapokon, mert csak így lesz képes az európai kultúrát a végleges bukástól megmenteni. A Szent-István-Társulat sohasem hagyta el hosszú ideig tartó működése alatt a keresztény kultúra hagyományos útait. Ezeken fog haladni ezentúl is a súlyos anyagi körülmények ellenére, a katolikus írók lelkes csapata, hűségesen ragaszkodó közönségének áldozatkészsége mellett, híven a Szentírás szavaihoz: «Veritas Domini manet in aeternum», az Úr igazsága fönnmarad örökké. (Zsolt. 116., 2.)

